

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΝΕ΄

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1984

ΤΕΥΧΟΣ Δ΄

Η ΠΕΡΙ ΣΩΤΗΡΙΑΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ*

Υ Π Ο

ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΚΑΡΜΙΡΗ

Όμ. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ

Πρόλογος.

Ὁ Μέγας Βασίλειος, ἀναπτύξας καταπληκτικὴν δραστηριότητα μετ' ἐξόχου θεολογικῆς σοφίας, ἐκάλυψε πάντας σχεδὸν τοὺς κλάδους τῆς Θεολογίας, καὶ δὴ οὐ μόνον τὸν πρακτικὸν διὰ τῆς εὐρυτάτης ἀρχιερατικῆς καὶ συγγραφικῆς του δράσεως, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐρμηνευτικὸν καὶ τὸν συστηματικὸν τοιοῦτον, καὶ μάλιστα τὸν δογματικόν, ρίψας τὸ κέντρον τοῦ βάρους κατὰ προτίμησιν ἐπὶ τοῦ τριαδικοῦ, τοῦ χριστολογικοῦ καὶ τοῦ σωτηριολογικοῦ δόγματος. Οὕτως ἀνεδείχθη ἀδιαμφισβητήτως τοῦτο μὲν ἄριστος τύπος ἱεράρχου καὶ ποιμένος καὶ διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας¹, τοῦτο δὲ κράτιστος «θεωρητικὸς» τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς πίστεως καὶ δεινὸς ὑπερασπιστὴς αὐτῆς, δικαίως καὶ ἐπαξίως προσκτησάμενος τοὺς ἀποδοθέντας αὐτῷ χαρακτηρισμοὺς τοῦ «μεγάλου», τοῦ «οὐρανοφάντορος», τοῦ «οὐρανοβάμονος», τοῦ «ἱεροφάντου», τοῦ «σοφοῦ», τοῦ «φωστῆρος», τοῦ «στόλου τῆς Ἐκκλησίας» καὶ πολλῶν ἄλλων ὁμοίων ἐγκωμίων, δι' ὧν ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τιμᾷ καὶ γεραίρει αὐτόν². Τοῦτο ἀποδοτέον κυρίως εἰς τὰς δαψιλεῖς μελέτας καὶ σπουδὰς αὐτοῦ

* Ὁμιλία ῥηθεῖσα ἐν τῇ δημοσίᾳ συνεδρίᾳ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τῆς 15 Νοεμβρίου 1984 ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Ἰωάννου Ν. Καρμίρη, Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Βλ. καὶ «Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας» 59 (1984) καὶ «Ἐκκλησία» 61 (1984) 497-499.

1. Καὶ κατὰ τὸν Δ. Μπαλαβάνου, Πατρολογία, Ἀθήναι 1930, σ. 292, «κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τῆς ἐπισκοπικῆς του δράσεως (370-378) ὁ Μ. Βασίλειος ἀνεδείχθη ἀληθῶς πρότυπον ἐκκλησιαστικοῦ ποιμένος ἀπὸ πάσης ἀπόψεως».

2. Βλ. τὰς δύο ἐορτὰς εἰς μνήμην αὐτοῦ τῇ 1 καὶ 30 Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους, ἐν: Μηναιὸν Ἰανουαρίου, ἔκδ. Π. Παρασκευοπούλου, Ἀθήναι 1904, σ. 3 ἐξ. καὶ 233 ἐξ. Βλ. καὶ χαρακτηρισμὸν τῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὑπὸ Κ. Μπόνη, ἐν: Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων (=ΒΕΠ), Ἀθήναι 1975, τ. 51, σ. 74-77, ὡς καὶ Δ. Μπαλάνου, αὐτόθι, σ. 304: «Τόσον διὰ τὴν ἐπισκοπικὴν ὅσον καὶ τὴν συγγραφικὴν ὑπέραλμπρον δρᾶσιν θεωρεῖται ὁ Μ. Βασίλειος ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ Ἐκκλησίᾳ ὡς κοίκομενικὸς μέγας διδασκαλός», ὡς διαφωτιστὴς δὲ τὸ ζήτημα τῆς Τριάδος,

ἐν Ἀθήναις, Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ¹, μάλιστα δὲ τὰς ἰδίας διὰ βίου μελέτας τῶν ἱερῶν γραμμάτων, δι' ὧν ἐγένετο κάτοχος ἀπάσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς θύραθεν παιδείας τῆς ἐποχῆς του, «παιδείας γεγωνῶς ἀπάσης ἔμπλεως, οὐ μόνον τῆς κάτω πατουμένης, πολλῶ μᾶλλον δὲ τῆς κρείττονος»², οὕτω δὲ «ἐνδον ἐπουρανίου ναοῦ ὡς ἱεράρχης ἱερὸς προσεχώρησε, τὴν πρᾶξιν καὶ θεωρίαν, τὰς τῆς σοφίας ἀρχάς, ὡς στολὴν ἀγίαν περιεκείμενος»³.

Βεβαίως δὲν ἠσχολήθη εἰδικῶς καὶ συστηματικῶς οὗτος περὶ τὸ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς ἐνταῦθα «δόγμα τῆς σωτηρίας», εἰμὴ μόνον περιστασιακῶς, εὐκαίρως καὶ ἀκαίρως ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ἀναφερόμενος εἰς τὴν σωτηρίαν, κρίνων ὅτι «πανταχοῦ τῇ ἱστορίᾳ τὸ δόγμα τῆς (σωτηρίας καὶ τῆς) θεολογίας μυστικῶς συμπαρέσπασται»⁴, ἅτε ἀποτελοῦν τὸ κέντρον τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος καὶ τοῦ θεολογικοῦ στοχασμοῦ. Πέρα δὲ τούτου ὁ Μέγας Βασίλειος, ἐν μέσῳ τῆς πολυσχιδοῦς καὶ πολυδιαστάτου ἐκκλησιαστικῆς δράσεώς του, ἀνεμίχθη ἐνεργῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς καὶ εἰς τὸν συντελεσθέντα κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα δογματικὸν καθορισμὸν τῆς Ἐκκλησίας, προπαρασκευάσας καὶ τὴν σύγκλησιν τῆς δευτέρας Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἐπηρέασας τὰς ὑπ' αὐτῆς ληφθείσας ἀποφάσεις, καὶ μάλιστα τὴν περὶ τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου προσώπου τῆς Ἀγίας Τριάδος δογματικὴν διδασκαλίαν τοῦ ἱεροῦ συμβόλου τῆς πίστεως αὐτῆς, ὡς καὶ τὰς ἀποφάσεις τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδων τοῦ ἰδ' αἰῶνος περὶ τοῦ Ἑσυχασμοῦ⁵. Τούτου ἕνεκεν

δι' ἐμβριθῶν μελετῶν, ἀπεκλήθη «οὐρανοφάντωρ», καὶ μετὰ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου ὡς εἰς τῶν τριῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν καὶ τῶν τριῶν φωστῆρων τῆς τρισηλίου θεότητος».

1. Ὁ Κ. Δυοβουνιώτης, ἐν τῷ λόγῳ του ἐν τῷ πανεπιστημίῳ «Ὁ Μ. Βασίλειος καὶ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς ὡς φοιτηταὶ τοῦ ἀρχαίου πανεπιστημίου Ἀθηνῶν», Ἀθῆναι 1931, σ. 11, γράφει: «Ὁ Μ. Βασίλειος παρηκολούθησεν ἐν Ἀθήναις τακτικῶς τὰς παραδόσεις τῆς ρητορικῆς, γραμματικῆς, φιλοσοφίας καὶ διαλεκτικῆς, τὰς δὲ τῆς ἀστρονομίας, γεωμετρίας καὶ ἀριθμητικῆς μόνον ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον ἐθεώρει τὴν γενικὴν αὐτῶν γνώσιν ὡς ἀναγκαίαν» παρηκολούθησεν ἔτι τὰς παραδόσεις τῆς ἱατρικῆς, ἀλλὰ μόνον θεωρητικῶς καὶ φιλοσοφικῶς, διότι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ φιλοσοφικῶς ἐδιδάσκετο ἡ ἱατρικὴ». Καὶ ὁ Κ. Μπόνης, γράφει ἐν ΒΕΠ 51, 26, ὅτι «ἡ γραμματικὴ, λόγος τε πεζοῦ καὶ ποιητικῆς, λογικὴ καὶ φιλοσοφία, ἀστρονομία, γεωμετρία καὶ ἀριθμητικὴ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ φυσικὴ καὶ ἱατρικὴ καὶ μουσικὴ ἔτι, ἦτοι ὀλόκληρος ὁ κύκλος τοῦ ἀρχαίου trivium (=διαλεκτικὴ, γραμματικὴ καὶ ρητορικὴ) καὶ quadrivium (=ἀριθμητικὴ, γεωμετρία, ἀστρονομία καὶ μουσικὴ) τῶν ἑπτὰ (ἐλευθέρων τεχνῶν)», ὡς ἐκαλοῦντο, κατέστησαν κτήμα ἀναφαίρετον εἰς τὸν Βασίλειον». Πρβλ. καὶ Δ. Μπαλάνου, αὐτόθι, σ. 290.

2. Τροπάριον ἐορτῆς Μεγάλου Βασιλείου, ἐν: Μηναιὸν Ἰανουαρίου, σ. 9.

3. Αὐτόθι, σ. 14.

4. Μεγάλου Βασιλείου, εἰς Ἐξαήμερον ὁμιλ. 6,2, Migne Patrologia Graeca (=PG) 29, 114. ΒΕΠ 51, 234.

5. Βλ. Ἰω. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου

σκοπίμον κρίνομεν, ὅπως, ἐν συνεχείᾳ καὶ ἐν τοῖς πλαισίοις τοῦ γενομένου ἑορτασμοῦ τῆς 1600στῆς ἐπετείου ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ὡς καὶ τῆς 1600στῆς ἐπετείου τῆς δευτέρας Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ ἐν συνεχείᾳ τῆς κατ' αὐτὸν σχετικῆς μελέτης ἡμῶν περὶ τῆς Συνόδου ἐκείνης¹, ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα εἰδικῶς τὴν σωτηριολογικὴν διδασκαλίαν τοῦ ἁγίου καὶ σοφοῦ τούτου Πατρός, λόγῳ τῆς ὑψίστης σημασίας τοῦ «δόγματος τῆς σωτηρίας», περὶ οὗ λίαν εὐστόχως γράφει οὗτος: «Πρῶτον ἐν τῇ ψυχῇ σου ἔνθου τὸ δόγμα τῆς σωτηρίας· μὴ δεύτερον ἄλλου ἡγήγησθι (αὐτό), μηδὲ προτιμότερόν τι τούτου νομίσης ἕτερον· πρὸ πάντων ἐστὶν (τοῦτο)· οὔτε σοὶ τι πρότερον νοηθῆναι δύναται τοῦ κτίσαντός σε, οὔτε τῇ φύσει τιμιώτερόν τι τοῦ πρωτοτύπου πάσης κτίσεως»².

Καὶ πράγματι, βαθύτατα συνεκίνει τὸν Μέγαν Βασίλειον τὸ μυστήριον τῆς ἀνθρωπίνης σωτηρίας, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἀποτελεῖ κεντρικὸν αἷτημα καὶ βίωμα πάσης θρησκείας καὶ ἠθικῆς. Ἰδιαίτατα ἡ σωτηρία ἀποτελεῖ τὸ κέντρον πάσης θρησκείας, καὶ κατ' ἐξοχὴν τῆς χριστιανικῆς, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι πᾶσα θρησκεία εἶναι θρησκεία σωτηρίας ἐν γενικῇ ἐννοίᾳ, ἐφ' ὅσον ἐπιδιώκει ὅπως ἀπολυτρώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς φυσικῆς ὑπάρξεως καὶ ἀναβιβάσῃ αὐτὸν εἰς ὑπερφυσικὴν σφαῖραν πλησίον τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο πολλῶ μᾶλλον ἰσχύει διὰ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἥτις εἶναι κατ' ἐξοχὴν θρησκεία τῆς σωτηρίας ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ τοῦτ' αὐτὸ εἶναι συνώνυμος πρὸς τὴν σωτηρίαν. Διὰ τοῦτο ὁ ἄγγελος εὐηγγελίσθη πρὸς τὸν κόσμον μὲν ὅτι «ἐτέθη ὑμῖν σήμερον σωτήρ», πρὸς τὴν Παρθένον δὲ «ὅτι τέξῃ υἱὸν καὶ καλέσει τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν» (Λουκ. 1,31· 2,11), ὄνομα σημαῖνον σωτήρ, ὃν ὁ Θεὸς «ἤγαγε τῷ Ἰσραὴλ σωτήρα Ἰησοῦν» (Πράξ. 13,23). Διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς «ἐπεφάνη τῇ οἰκουμένῃ» πρωτίστως ὡς σωτήρ, ἵνα «σῶσῃ τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν» (Ματθ. 1,21), προβαλὼν τὴν σωτηρίαν ὡς τὸ κεντρικώτερον μῆνυμα τοῦ Εὐαγγελίου του πρὸς τὸν κόσμον. «Οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν εἰς τὸν κόσμον ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ» (Ἰωάν. 3,17)³.

Ἐντεῦθεν ὁ ἅγιος Βασίλειος ἐρευνᾷ τὸ πρόβλημα τῆς σωτηρίας, ἐπόμενος τῷ ἀποστόλῳ Παύλῳ, ὡς τὸ «αἰώνιον μυστήριον τῆς οἰκονομίας» τοῦ Θεοῦ περὶ τὸν ἄνθρωπον, «τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ» (Ἐφεσ. 1,4-10· 3,5-6· Κολ. 1,25-27), εὐλόγως θεωρῶν αὐτὸ ὡς πρωταρχι-

Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1960, τ. Ι', σ. 348-416. Πρβλ. καὶ Ι. Κ α λ ο γ ῆ ρ ο υ, Ἡ θέσις τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἐπὶ τῶν χριστολογικῶν ζητημάτων, Θεσσαλονίκη 1981.

1. Ἰ ω . Κ α ρ μ ῆ ρ η, Ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἐπὶ τῇ 1600στῇ ἐπετείῳ αὐτῆς, Ἀθῆναι 1981.

2. Μεγάλου Βασιλείου, Εἰς Ἡσαΐαν 9, 223, PG 30, 508, BEH 56, 222.

3. Εἰς Ἡσαΐαν 8, 208. BEH 56, 209.

κῆς σημασίας διὰ τὸν ἄνθρωπον, χαρακτηριζόμενον ὑπ' αὐτοῦ ὡς «οὐράνιον φυτὸν»¹ καὶ «ὀμοδιαιτον τῶν ἀρχαγγέλων καὶ φωνῆς θείας ἀκροατήν»², ἔτι δὲ ὡς «τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ζώων τὸ τιμιώτατον, τὸ μετὰ τοὺς ἀγγέλους ἐν λογικοῖς τεταγμένον»³, ὡς «τῆ εἰκόνι τοῦ Θεοῦ τετιμημένον»⁴. Ἐννοεῖται δὲ ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ὡς ἐγκειμένη βεβαίως οὐχὶ ἐν τῷ σώματι, ἀλλ' ἐν τῇ ψυχῇ καὶ ἰδίως τῷ νῷ τοῦ ἀνθρώπου⁵, ἐν τῷ ὁποίῳ «ἐναπέθετο μοῖραν τινα τῆς ἰδίας χάριτος» ὁ Θεός, ἵνα κατατείνῃ πρὸς αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος καὶ «τῷ ὁμοίῳ ἐπιγινώσκῃ τὸ ὅμοιον»⁶, «κατεργαζόμενος μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν» (Φιλιπ. 2,12). «ὁμοίῳ γὰρ τὸ ὅμοιον καλέσας», διὰ τοῦ ὁμοίου «ἀνακαθαίρεται» τὸ ὅμοιον⁷.

Χωροῦντες νῦν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος ἡμῶν, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ παρουσιάσωμεν συνοπτικῶς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου περὶ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας, πρῶτον μὲν ἐξ ἀντικειμένου, δεύτερον δὲ ἐξ ὑποκειμένου, πυκνὴν ποιούμενοι χρῆσιν ἀμεταβλήτου τῆς γλωσσικῆς διατυπώσεως καὶ ἰδιαιτερότητος τοῦ ἱεροῦ Πατρὸς⁸.

1. Εἰς Ἐξαήμε. 9,2, PG 29, 192. BEH 51, 265.

2. Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός 7, PG 31, 344. BEH 54, 95.

3. Εἰς Ἡσαΐαν 2,83, PG 30, 253. BEH 56, 108. Βλ. καὶ Εἰς Ἐξαήμε. 9,6. BEH 51, 271: «Τελειούμενος ἄνθρωπος πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ἀξίαν ἀνάγεται».

4. Αὐτόθι, PG 30, 253. 589. 29, 344. BEH 56, 108.

5. Ἐπιστολὴ 230, PG 32, 861. BEH 55, 280.

6. Εἰς Ψαλμ. 48,8, PG 29, 449. 861. BEH 52, 122, ἔνθα ἀναλυτικώτερον γράφει: «Μέγα ἄνθρωπος καὶ τὸ τίμιον ἐν τῇ φυσικῇ κατασκευῇ ἔχων. Τί γὰρ τῶν ἐπὶ γῆς ἄλλο κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος γέγονεν; (Γεν. 1,27). Τίνι ἡ κατὰ πάντων ἀρχὴ καὶ ἐξουσία τῶν τε χερσαίων καὶ ἐνὸδρων καὶ ἑναερίων ζώων κεχάρισται; (Γεν. 1,28). Βραχὺ μὲν ὑποβέβηκε τὴν τῶν ἀγγέλων ἀξίαν (Ψαλμ. 8,6) διὰ τὴν πρὸς τὸ γεῶδες σῶμα συνάφειαν. Τὸν μὲν οὖν ἄνθρωπον ἐποίησεν ἀπὸ τῆς γῆς (Γεν. 2,7), «καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα» (Ἐβρ. 1,7): ἀλλ' ὅμως ἡ γε τοῦ νοεῖν καὶ συνιέναι τὸν ἑαυτῶν Κτίστην καὶ Δημιουργὸν δύναμις καὶ ἐν ταῖς ἀνθρώποις ὑπάρχει. Ἐνεφύσησε γὰρ εἰς τὸ πρόσωπον (Γεν. 2,7), τουτέστι μοῖραν τινα τῆς ἰδίας χάριτος ἐναπέθετο τῷ ἀνθρώπῳ... Ἐν τιμῇ τηλικαύτη ἦν ἐκ τοῦ δεδημιουργῆσθαι κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος, ὑπὲρ οὐρανόν, ὑπὲρ ἥλιον, ὑπὲρ τὰς τῶν ἀστέρων χορείας τετιμημένος». Πρβλ. καὶ Γ ρ η γ ο ρ ί ο υ Ν α ζ ι α ν ζ η ν ο Ὡ, Λόγ. 14,7, PG 35, 857 ἔξ: «μοῖραν ἡμᾶς ἔντας Θεοῦ». (Γενικῶς βλ. Ὁ λ ο μ π ι α ς Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ -Τ σ α ν α ν ᾶ, Ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, Θεσσαλονίκη 1970).

7. Γ ρ η γ ο ρ ί ο υ Ν α ζ ι α ν ζ η ν ο Ὡ, Λόγ. 38,1, PG 36, 633. Τροπάριον Ἀκαθίστου ὕμνου, ἐν: Τριῶδιον (ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας), Ἀθῆναι 1960, σ. 299.

8. Βλ. γενικώτερον καὶ Ἰ ω. Κ α ρ μ ῖ ρ η, Σύνοψις τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1957. Τ ο Ὡ α ὐ τ ο Ὡ, Ὀρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, Ἀθῆναι 1973.

I. Ἡ σωτηρία ἐξ ἀντικειμένου.

Πρώτιστα πάντων δέον νὰ παρατηρηθῆ, ὅτι λέγοντες ἡμεῖς σωτηρίαν ἢ ἀπολύτρωσιν ἐν Χριστῷ, ἐννοοῦμεν συνήθως πᾶν ὅ,τι ὁ Θεάνθρωπος Λυτρωτῆς ἔπραξε χάριν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως μεταβιβάσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς καταστάσεως τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ πνευματικοῦ θανάτου εἰς τὴν κατάστασιν τῆς δικαιοσύνης, τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τῆς χάριτι θεώσεως αὐτῶν, οὕτως ὥστε «ἡμεῖς οἶδαμεν, ὅτι μεταβεβήκαμεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν», συμφώνως πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου (Α' Ἰωάν. 3,14).

Ἄλλ' ὁ ἅγιος Βασίλειος, ὡς θεωρητικὸς θεολόγος καὶ συνάμα πρακτικὸς ἄνθρωπος καὶ ποιμὴν, ὡς σοφὸς καὶ ἅγιος, ἡσχολήθη περὶ τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, προϋποτιθέμενος τὴν ἁμαρτίαν καὶ πτώσιν τῶν πρωτοπλάστων, δι' ὃ καὶ ὀρίζει τὴν σωτηρίαν τοῦ ἐξ αὐτῶν προελθόντος ἀνθρώπινου γένους ὡς ἐξῆς: «Ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν περὶ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομία ἀνάκλησίς ἐστιν ἀπὸ τῆς ἐκπτώσεως καὶ ἐπάνοδος εἰς οἰκείωσιν Θεοῦ ἀπὸ τῆς διὰ τὴν παρακοὴν γενομένης ἀλλοτριώσεως» τοῦ ἀνθρώπου¹. Προηγῆθη λοιπὸν ἡ ἁμαρτία καὶ ἔκπτωσις καὶ ἀλλοτριώσις καὶ ἀπομάκρυνσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ «ᾧφειλεν ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ παρὰ Θεῶ δόξῃ μεμενημέναι, καὶ εἶχεν ἂν ὕψος οὐκ ἐπίπλαστον, ἀλλ' ἀληθινόν, δυνάμει Θεοῦ μεγαλυνόμενος, σοφία θεία φαιδρυνόμενος, αἰωνία ζωὴ καὶ τοῖς ἀγαθοῖς εὐφραινόμενος»². Παρὰ ταῦτα ὅμως, «ἀλλοτριωθέντες Θεοῦ διὰ τῆς ἁμαρτίας, πάλιν εἰς τὴν οἰκειότητα ἀνεκλήθημεν τῷ αἵματι τοῦ Μονογενοῦς ἐκ τῆς ἀτίμου δουλείας ἐξαίρεθέντες»³, καὶ προσέτι «ἀνεκλήθημεν ἐκ τοῦ θανάτου καὶ ἐζωοποιήθημεν πάλιν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁴. Ὡστε ἐδέχετο ὁ ἅγιος Βασίλειος οὐχὶ τὸ ἀπροῦπόθετον ἀλλὰ τὸ ἐμπροῦπόθετον τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκώσεως, ἐδέχετο δηλαδὴ ὡς προῦπόθεσιν τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας τὴν θεϊαν ἐνσάρκωσιν αὐτοῦ, καὶ ταύτης τὴν «ἐκπτωσιν» τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν «Θεοῦ ἀλλοτριώσιν» αὐτοῦ.

Πρὸς ἀνάκλησιν λοιπὸν ἀπὸ τῆς ἐκπτώσεως καὶ σωτηρίαν τοῦ ἁμαρτήσαντος καὶ πεσόντος ἀνθρώπινου γένους καὶ ἀποκατάστασιν αὐτοῦ εἰς τὴν πρὸ τῆς πτώσεως ἀρχέγονον κατάστασιν καὶ διαλλαγὴν καὶ οἰκείωσιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐξαπέστειλεν «ἐν τῷ πληρώματι τοῦ χρόνου» (Γαλ. 4,4) ὁ Θεὸς ἐξ ἄκρας ἀπολυτρωτικῆς ἀγάπης καὶ ἀφάτου φιλανθρωπίας τὸν μονογενῆ Ὑῖὸν καὶ Λόγον αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα σώσῃ τὴν πεσόντα ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου, καὶ ἀνακεφαλαιώσῃ καὶ

1. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 15,35, PG 32, 128. BEΠ 52, 259.

2. Περὶ ταπεινοφροσύνης 20,1, PG 31, 525. BEΠ 54, 180.

3. Περὶ Εὐχαριστίας, λόγ. 2, PG 31, 224. BEΠ 54, 40.

4. Ὅροι κατὰ πλάτος, ἐρώτ. 2,3, PG 31, 913. BEΠ 53, 350.

ἀνακαινίση αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ, καὶ ἐξυψώση τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐν ἑαυτῷ μέχρι τῆς κατὰ χάριν θεώσεως, διὰ τῆς ἀναλήψεως καὶ ἐνώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μετὰ τῆς θείας του φύσεως, καθιστῶν τὴν πρώτην κοινωνὸν θείας ζωῆς. Ὡστε νοεῖ τὴν σωτηρίαν ὁ ἱερός Πατήρ διττῶς, ἦτοι: ἀρνητικῶς μὲν ὡς ἀπαλλαγὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, θετικῶς δὲ ὡς κατὰ χάριν θέωσιν αὐτοῦ καὶ κοινωνὸν θείας ζωῆς (Β' Πέτρ. 1,4). Ἀληθῶς, «ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ» (Α' Ἰωάν. 4,9). Ὡς τοιαύτην τὴν σωτηρίαν ἐπραγματοποίησεν ὁ θεῖος Λυτρωτῆς Ἰησοῦς Χριστός, ὁ μόνος «δυνάμενος σώζειν εἰς τὸ παντελὲς τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ» (Ἐβρ. 7,25), «ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις» (Α' Κορ. 1,30), ἀφοῦ «ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ» (Φιλιπ. 2,8). «Ἄλλην τὰ ἀνθρώπινα διόρθωσιν οὐκ ἐπιδέχεται, εἰ μὴ διὰ μόνης τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου εἰς ἀνθρώπους ἐπιδημίας»¹.

Ἐπὶ τούτοις εἰρήσθω, ὅτι ἡ ἐν Χριστῷ σωτηρία αὕτη ἦτο προαιώνιος ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένη βουλή τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, πραγματοποιηθεῖσα «ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου» ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ (Γαλ. 4,4), ὅτε ὁ Θεὸς «πάντα τὰ εἰς αὐτὸν ἦγοντα ἐπὶ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων πεποίηκε»², προπαρασκευάζων αὐτούς, ἵνα δεχθῶσιν αὐτοπροαιρέτως τὸν Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν αὐτῶν. «Τὸ γὰρ μυστήριον, τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων (Κολ. 1,26), ἐπὶ τῇ συντελείᾳ τῶν χρόνων ἐφανερώθη... Οὐχ ὅτι ἐν ταῖς ἐσχάταις

1. Εἰς Ἡσαΐαν 7,200, PG 30, 461. BEI 56, 202.

2. Βλ. Ἐπιστολὴν 261, 1, PG 32, 968-969: «Ἐφέλθη γὰρ τὸ ἑαυτοῦ πλάσμα πρῶτον μὲν διὰ πατριαρχῶν... εἶτα νόμον ἔδωκεν εἰς βοήθειαν, δι' ἀγγέλων αὐτὸν διαταξάμενος ἐν χειρὶ Μωϋσέως, εἶτα προφήτας, προκαταγγέλλοντας τὴν μέλλουσαν ἕσσεσθαι σωτηρίαν, κριτάς, βασιλεῖς, δικαίους, ποιῶντας δυνάμεις ἐν χειρὶ κρυφαῖα (Ἐξῆδ. 17,16) μετὰ πάντας τούτους ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν αὐτὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί». Ὁμοίως βλ. καί: Ὅροι κατὰ πλάτος 2,3, PG 31, 913. 30, 352. 32, 968 κ.ἄ. Πρβλ. καὶ τὴν εὐχὴν τῆς ἀναφορᾶς τῶν τιμῶν δώρων ἐν τῇ θείᾳ Λειτουργίᾳ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, καθ' ἣν ὁ Θεός, «οἰκονομῶν τὴν ἐκ παλιγγενεσίας σωτηρίαν» τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, «ἐπεσπέφατο πολυτρόπως διὰ σπλάγγνα ἐλέους του αὐτοῦ καὶ προφήτας ἐξαπέστειλεν, ἐποίησε δυνάμεις διὰ τῶν ἁγίων του, ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν δούλων του τῶν προφητῶν προκαταγγέλλων τὴν μέλλουσαν ἕσσεσθαι σωτηρίαν, νόμον ἔδωκεν εἰς βοήθειαν, ἀγγέλους ἐπέστρεψε φύλακας, ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τῶν καιρῶν, ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν αὐτῷ τῷ Υἱῷ του» (PG 31, 1636 ἐξ. BEI 56, 33-34). Αὐτόνοητον ὅτι ἡ τοιαύτη προπαρασκευὴ τῶν ἀνθρώπων περιελάμβανε οὐ μόνον τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἑθνικούς, συντελουμένη διὰ τῆς φυσικῆς Ἀποκαλύψεως καὶ τῆς φιλοσοφίας. Ὡς πρὸς τὴν τελευταίαν ὁ Β. Κ Ὠ σ τ ι τ ς, Τὸ πρόβλημα τῆς σωτηρίας κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου Βασιλείου, Ἀθήναι 1936, σ. 78, γράφει: «Ἐπειδὴ διὰ τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν Ἑθνικῶν ἐσυνήθησαν νὰ προσατενίσκουν τὴν ἀκτίνα τοῦ μεγάλου φωτός, διὰ τοῦτο ὁλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης ἤτο προητοιμασμένη νὰ ἴδῃ καὶ αὐτὸ τὸ φῶς, τὸν λυτρωτὴν αὐτῆς Ἰησοῦν Χριστόν».

ἡμέραις ἐμφανῆ ταῦτα γενήσεται· ἀλλ' ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, εἰς ἀθέτησιν τῆς ἀμαρτίας, ἡ μεγάλη καὶ ὑψηλὴ περὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων οἰκονομία φανήσεται¹. Τοῦτο εἶναι «ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου, τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ» (Ἐφεσ. 5,1), ὅστις ἐξ αἰδίου προῖδὼν τὴν πτῶσιν τοῦ ἀνθρώπου, συνέλαβε τὸ σχέδιον τῆς σωτηρίας αὐτοῦ, οὕτως ὥστε πηγὴ καὶ ποιητικὴ αἰτία τῆς σωτηρίας εἶναι ὁ Θεός, «οὐ τὰ πάντα ἐφίεται, τὸ πρῶτον καὶ τελειότατον τῶν ἀγαθῶν, τὸ κυρίως ἀγαπητὸν καὶ τῶν ὀρεκτῶν τὸ ἐσχατον»². Οὗτος, κινούμενος ἐκ τῆς ἄνευ ὄρων καὶ ὀρίων ἀγάπης καὶ ἀγαθότητος αὐτοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὡς ἐλέχθη, ὡς λυτρωτὴν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ Υἱὸν του, ὅστις σαρκωθεὶς ἔσωσεν αὐτόν, «συμφυῆ ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἠνωμένην καταστησάμενος, καὶ διὰ τῆς συγγενοῦς ἡμῶν σαρκὸς αὐτοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἐπανάγων πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα»³. Τὴν λυτρωτικὴν αὐτὴν λειτουργίαν τοῦ Σωτῆρος ἐθεώρει ὁ Μέγας Βασίλειος ὡς «μεγίστης ἀπόδειξιν δυνάμεως, τὸ δυνηθῆναι Θεὸν ἐν ἀνθρώπου γενέσθαι...» δι' ὃ οὐδὲν «τὴν δύναμιν παρίστησι τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὅσον ἢ περὶ τὴν ἐνανθρώπησιν οἰκονομία καὶ ἢ πρὸς τὸ ταπεινὸν καὶ ἀσθενὲς τῆς ἀνθρωπότητος συγκατάβασις»⁴. Εὐδηλον ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ σωτηρία γενικῶς εἶναι ἔργον τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, καὶ δὴ αἰδιος βουλή τοῦ Πατρός, πραγματοποιηθεῖσα μὲν ἐν χρόνῳ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, προσφερομένη δὲ δωρεὰν καὶ κατὰ χάριν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι διηνεκῶς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, διὰ τῆς συμμετοχῆς τῶν πιστευόντων εἰς τὰ μυστήρια αὐτῆς καὶ διὰ τῆς κοινωνίας πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Οὕτως ἡμεῖς οἱ πιστοὶ «πάντες, ὡς ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως προσληφθέντες, ἐν σῶμά ἔσμεν, κεφαλὴν ἔχοντες τὸν Χριστόν, ὃ δὲ καθ' εἷς ἀλλήλων μέλη» (Ἐφεσ. 4,4)⁵. Τοιοῦτοτρόπως διὰ τοῦ Υἱοῦ «τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν πρὸς τὸν Πατέρα, μεταστάντες ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους «εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτὶ» (Κολ. 1,12). Μὴ τοίνυν ἐκ δουλικῆς ταπεινότητος ἠναγκασμένην ὑπηρεσίαν νοῶμεν τὴν διὰ Υἱοῦ οἰκονομίαν, ἀλλὰ τὴν ἐκουσίον ἐπιμέλειαν, ἀγαθότητι καὶ εὐσπλαγχνίᾳ, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, περὶ τὸ ἴδιον πλάσμα ἐνεργουμένην»⁶.

Πράγματι, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ τῶν

1. Εἰς Ἡσαΐαν 2,66, PG 29, 233. BEΠ 56, 99.

2. Εἰς Ψαλμ. 114,1, PG 29, 484. BEΠ 52, 138. Βλ. καί: "Οροι κατὰ πλάτος, ἐρώτ. 2,1, PG 31, 912. BEΠ 53, 149. Πρβλ. καὶ εἰς Ψαλμ. 33, 7, BEΠ 52, 83 «τὸ παντέλειον ἀγαθὸν αὐτός ἐστιν ὁ Θεός», δι' ὃ καὶ «ἡ πρὸς Θεὸν ὁμοίωσις (ἐστὶ) τὸ ἀκρότατον τῶν ὀρεκτῶν» (Περὶ Ἁγ. Πνεύματος 9,23, BEΠ 52,250).

3. Εἰς τὴν ἀγ. τοῦ Χριστοῦ γέννησιν 2, PG 31, 1460. BEΠ 54, 227.

4. Εἰς Ψαλμ. 44,5, PG 29, 400. BEΠ 52, 98.

5. "Οροι κατὰ πλάτος, ἐρώτ. 7,2, PG 31, 929. BEΠ 53, 158.

6. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 8,18, PG 32, 100. BEΠ 52, 245.

ἄλλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, γενόμενος ἀνθρώπος, ἔσωσε τὸ ἀνθρώπινον γένος κυρίως διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως καὶ τοῦ τρισσοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, ἤτοι: τοῦ ἀρχιερατικοῦ, τοῦ προφητικοῦ καὶ τοῦ βασιλικοῦ. Οὕτως ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων ἤρchiσε μὲν ἀπὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λυτρωτοῦ, διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀναλήψεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τῆς ἐνώσεως αὐτῆς μετὰ τῆς θείας ἑαυτοῦ φύσεως, διήκουσα δὲ διὰ τῆς διδασκατικῆς ἐνεργείας καὶ ἀπάσης τῆς ἐπὶ γῆς λυτρωτικῆς λειτουργίας αὐτοῦ, κορυφοῦται ἐν τῷ ἐξιλαστηρίῳ σταυρικῷ θανάτῳ καὶ τῇ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσει αὐτοῦ, σὺν τῇ κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν ἀποστολῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῇ ἰδρῦσει τῆς Ἐκκλησίας, ὡς κιβωτοῦ καὶ οἰκονόμου καὶ διαχειριστοῦ τῆς σωτηρίας καὶ παγκοσμίου μυστηρίου τῆς σωτηρίας. «Διὰ τοῦτο —γράφει ὁ Μέγας Βασίλειος— ἢ μετὰ σαρκὸς ἐπιδημία Χριστοῦ, αἱ τῶν εὐαγγελικῶν πολιτευμάτων ὑποτυπώσεις, τὰ πάθη, ὁ σταυρός, ἡ ταφή, ἡ ἀνάστασις, ὥστε τὸν σφζόμενον ἀνθρώπον διὰ μιμήσεως Χριστοῦ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην υἰοθεσίαν ἀπολαβεῖν»¹. Διὰ τῶν κυριωτέρων τούτων σωτηριαδῶν ἐνεργειῶν καὶ τῆς ὅλης σωστικῆς οἰκονομίας του, καὶ οὐχὶ μόνον δι' ἐνὸς γεγονότος ἢ ἐνεργείας αὐτῆς, ὁ σαρκωθεὶς Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀπελύτρωσε τὸ πεπτωκὸς ἀνθρώπινον γένος, γενόμενος ἀνθρώπος ἀτρέπτως, ὅμοιος ἡμῖν κατὰ πάντα, πλὴν τῆς ἁμαρτίας, ἵνα διὰ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων διελθῶν, ἀναχωνεύσῃ καὶ ἀναπλάσῃ καὶ ἀνακαινίσῃ τὸν πεσόντα πρῶτον ἐκεῖνον ἀνθρώπον καὶ δι' ἐκεῖνου πάντας τοὺς ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντας καὶ γεννωμένους καὶ γεννηθησομένους. Τοιοῦτοτρόπως ἡ πᾶσα οἰκονομία τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, ἵνα διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν πίστεως καὶ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ σωθῶσιν οἱ ἀνθρώποι, θεοῦμενοι τῇ χάριτι τοῦ Λυτρωτοῦ, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ θεοποιούμενοι, ἀλλὰ γινόμενοι σύσσωμοι καὶ σύναιμοι αὐτοῦ καὶ «θείας κοινωνοὶ φύσεως» (Β' Πέτρ. 1,4) («κατὰ χάριν» καὶ «κατὰ θέσιν», οὐχὶ δ' ὅμως καὶ «κατὰ φύσιν» καὶ «κατ' οὐσίαν»). Ἡ τοιαύτη κατὰ χάριν θέωσις ἀποτελεῖ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἐν Χριστῷ ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, μέλλουσα νὰ ὀλοκληρωθῇ ἐν τῇ ἐπουρανίῳ Ἐκκλησίᾳ.

Καὶ πρῶτον, ἐν τῇ θείᾳ ἐνσαρκώσει ἤρchiτο τελεσιουργούμενον τὸ μέγα τῆς σωτηρίας μυστήριον, καθ' ὅσον κατ' αὐτὴν ὁ Σωτήρ, προσλαβὼν ὅλην τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μετὰ πασῶν τῶν ἰδιοτήτων αὐτῆς, —ἀλλ' ὅμως «χωρὶς ἁμαρτίας» (Ἐβρ. 4,15)—, ἀνεκαινισεν, ἀνέπλασεν, ἡγίασε καὶ ἐθέωσεν αὐτὴν, καταστήσας αὐτὴν, ὡς ἐλέχθη, «κοινωνὸν τῆς θείας φύσεως» του (Β' Πέτρ. 1,4), ὅσον βεβαίως ἡ πεπερασμένη ἀνθρωπίνη φύσις εἶναι θεώσεως δεκτικὴ. Οὕτω προσέλαβε καὶ ἀνεκεφαλαίωσε καὶ συνεσωμάτωσε μυστικῶς καὶ ἀρρήτως τὴν ὅλην ἀνθρωπίνην φύσιν ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἀναληφθεί-

1. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 15,35. PG 32, 128. BEΠ 52, 259. Βλ. καί: Πρὸς τοὺς συκοφαντοῦντας ἡμᾶς, ὅτι τρεῖς θεοὺς λέγομεν. 4, PG 31, 1496. BEΠ 54, 237.

ση καὶ θεωθεΐση ἀτομικῆ ἀνθρωπίνῃ φύσει, γενόμενος αὐτὸς οἶοναί ζύμη ἀγία καὶ θεωτικὴ ὀλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου φυράματος καὶ ἀπαρχὴ καὶ κεφαλὴ καὶ γενάρχης τοῦ ὑπ' αὐτοῦ λυτρωθέντος ἀνθρωπίνου γένους. Τοιοῦτοτρόπως, καθὼς ὁ πρῶτος Ἀδάμ ἐγένετο ὁ κατὰ φύσιν γενάρχης τῆς ἀνθρωπότητος, οὕτω καὶ ὁ δεῦτερος Ἀδάμ ἐγένετο ὁ κατὰ χάριν γενάρχης αὐτῆς, καθ' ὅσον τῶ ὄντι κατέστη ὁ νέος πνευματικὸς Ἀδάμ καὶ ἡ κεφαλὴ ὀλοκλήρου τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀπολυτρωθείσης ἀνθρωπότητος, νοουμένης ὡς ἐνὸς ζῶντος ὄργανισμοῦ, ὡς ἐνὸς σώματος τῆς Ἐκκλησίας, οὕτινος κεφαλὴ εἶναι ὁ Χριστὸς (Κολ. 1, 18). Ἐν τῇ θείᾳ Λειτουργίᾳ του δέεται ὁ ἅγιος Ἱεράρχης: Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀεὶ Παρθένου ἀγίας σαρκωθεὶς, ἐκένωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβὼν, σύμμορφος γενόμενος τῷ σώματι τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, ἵνα ἡμᾶς συμμόρφους ποιήσῃ τῆς εἰκόνος τῆς δόξης αὐτοῦ... ἠυδόκησε κατακρῖναι τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, ἵνα οἱ ἐν τῷ Ἀδάμ ἀποθνήσκοντες ζωοποιηθῶσιν ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ σου»¹. Ἐν αὐτῷ, ὡς τῇ θεανθρωπίνῃ κεφαλῇ, ἐγένετο ἡ ἀνακεφαλαίωσις τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἡ ἐπανένωσις αὐτῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἐπανακτησάσης ἐν τῷ δευτέρῳ Ἀδάμ ὅ,τι ἐν τῷ πρώτῳ Ἀδάμ ἀπώλεσε, τ.ξ. τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Οὕτως ἐν τῷ θεανδρικῷ προσώπῳ τοῦ Κυρίου συνετελέσθη ἡ ὑποστατικὴ καὶ αἰωνία ἔνωσις τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἥτις ἔνωσις ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν καὶ τὴν ἀφετηρίαν καὶ τὴν προϋπόθεσιν τῆς σωτηρίας ὀλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, νοουμένου ὡς ἐνὸς ὄργανισμοῦ καὶ ἐνιαίου ὄλου, τὰ μέλη τοῦ ὀποίου διὰ τῆς πίστεως, τῶν μυστηρίων καὶ τῆς ἐναρέτου ζωῆς αὐτῶν συσσωματοῦνται μυστικῶς ἐν τῷ Χριστῷ καὶ καθίστανται δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ, ὁ δὲ Χριστὸς ἀνακεφαλαίωθι, ἐξγαγᾶζει καὶ σώζει, ὡς ἐν ἐπιτομῇ, ἐν ἑαυτῷ ὀλοκλήρον τὴν ἐνιαίαν καὶ ἀδιάτητον ἀνθρωπίνην φύσιν, ἣν ἰκαταφθαρεῖσαν, ἐν ἑαυτῷ ἀνεκαίνισε καὶ «συνεζωοποίησε» καὶ ἐξηγίασε καὶ ἀπελύτρωσε καὶ ἀποκατέστησεν εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος, «τὴν πρὶν πεσοῦσαν ἀναστήσας εἰκόνα»². Τοιοῦτοτρόπως ἐν τῷ δευτέρῳ Ἀδάμ ἀποκατεστάθη ἀνακαινισθεῖσα καὶ ἐμπλουτισθεῖσα ἡ ἐν τῷ πρώτῳ Ἀδάμ διὰ τῆς ἁμαρτίας ἀμαυρωθεῖσα καὶ διαφθαρεῖσα εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, σὺν τῇ ἀναβιώσει καὶ τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν», τοῦθ' ὅπερ εἶναι καὶ ὁ «σκοπὸς τῆς κλήσεως ἡμῶν, ὅτι πρόκειται ἡμῖν ὁμοιωθῆναι Θεῷ, κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπου φύσει»³. Ἀκριβῶς δὲ ἡ ἀποκατάστασις τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἡ ἐξομοίωσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἐχαρακτηρίσθη ὡς θέωσις καὶ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ἐγκειμένη κυρίως ἐν τῇ ἀνακαινώσει καὶ ἀναστάσει»

1. BEP 56,34. Ἰω. Κ α ρ μ ῖ ρ η, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα... τ. Ι², σ. 304.

2. Ἀπολυτίκιον προεόρτιον Χριστουγέννων, ἐν Μηναίῳ Δεκεμβρίου, ἐκδ. Π. Παρρασκευοπούλου, Ἀθῆναι 1904, σ. 141.

3. Περὶ Ἀγίου Πνεύματος 1,2, PG 32, 69. BEP 52, 230-231.

τῆς πεσοῦσης καὶ ἀμαυρωθείσης, συνεπέα τῆς ἀμαρτίας, θείας εἰκόνας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἦν οὗτος ἔλαβεν ἐν ἀρχῇ διὰ τῆς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ δημιουργίας αὐτοῦ. Συναφῶς ὁ Μέγας Βασίλειος γράφει: «Ὁ ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐγένετο καὶ ὁμοίωσιν, ἡ δὲ ἀμαρτία τὸ κάλλος τῆς εἰκόνας ἤχρειωσεν, εἰς τὰς ἐμπαθεῖς ἐπιθυμίας τὴν ψυχὴν καθέλκουσα ... Οὐκοῦν ἐπανέλωμεν εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν, ἧς διὰ τῆς ἀμαρτίας ἠλλοτριώθημεν, καὶ πάλιν κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ εἰκόνα ἑαυτοὺς καλλωπίσωμεν, διὰ τῆς ἀπαθείας ὁμοιωθέντες τῷ κτίσαντι. Ὁ γὰρ τὸ ἀπαθὲς τῆς θείας φύσεως, καθὼς ἐστὶ δυνατόν, ἐφ' ἑαυτοῦ μιμησάμενος, οὗτος ἐπανάλαβεν ἐπὶ τῆς ἰδίας ψυχῆς τοῦ Θεοῦ τὴν εἰκόνα»¹. Τότε «ὁ Παράκλητος, ὡσπερ ἥλιος, κεκαθαμένον ὄμμα παραλαβὼν, δείξει σοι ἐν ἑαυτῷ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀοράτου· ἐν δὲ τῷ μακαρίῳ τῆς εἰκόνας θεάματι τὸ ἄρρητον ὄψει τοῦ ἀρχετύπου κάλλος»².

Ὅθεν φανερὸν καθίσταται, ὅτι ἡ θεία ἐνανθρώπησις καὶ ἡ κατ' αὐτὴν συντελεσθεῖσα ὑποστατικὴ ἕνωσις τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων «αἰτία γέγονε τῆς σωτηρίας» τῶν ἀνθρώπων³, ἐπιτευχθείσης τῆς σωτηρίας διὰ τῆς προσλήψεως καὶ ἐνώσεως ὅλης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως — ψυχῆς καὶ σώματος — μετὰ τῆς θείας φύσεως, ἐφ' ὅσον, κατὰ τοὺς ἱεροὺς Πατέρας, «ὁ ἦνωται τῷ Θεῷ, τοῦτο καὶ σώζεται», ἐνῷ τούναντίον ἀπομένει «τὸ ἀπρόσληπτον ἀθεράπευτον»⁴. Τοιοῦτοτρόπως ὁ «ἄλλος ἄνθρωπος θεοῦται τῇ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ χάριτι θεουργούμενος»⁵. Ὡστε ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου νοεῖται κυρίως ὡς θέωσις καὶ μέθεξις καὶ ἕνωσις αὐτοῦ ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ κατὰ χάριν καὶ οὐχὶ κατὰ φύσιν, ἀνάγκουσα τὴν πρώτην ἀρχὴν εἰς τὴν κατὰ τὴν θείαν ἐνσάρκωσιν ὑποστατικὴν ἕνωσιν τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως «ἀσυγ-

1. Εἰς Ἡσαΐαν 1,23, PG 30, 161. BEΠ 56, 68. Γενικώτερον βλ. καὶ V l. L o s s k y, Κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ, μετάφρ. Μ. Μιχαηλίδου, Θεσσαλονίκη 1974.

2. Περί Ἄγ. Πνεύματος 9,23, BEΠ 52, 250.

3. Λόγ. ἀσκητ. 1. BEΠ 53, 378. Βλ. καὶ Εἰς Ἐξαήμε. ὁμιλ. 9,6. BEΠ 51, 271-272.

4. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Πρὸς Κληδόνιον, PG 37, 181-184. Μαξιμου Ὁμολογητοῦ, Περί διαφορῶν ἀποριῶν. Πνευματικὸς τόμος καὶ δογματικὸς, PG 91, 1336-1560. Συναφῶς πρὸς τὰ ἀνωτέρω ὁ Μέγας Βασίλειος γράφει: «Εἰ τοίνυν μὴ γέγονε τοῦ Κυρίου ἡ ἐν σαρκὶ ἐπιδημία, οὐκ ἔδωκε μὲν ὁ Αὐτρωτῆς τὸ ὑπὲρ ἡμῶν τίμημα τῷ θανάτῳ, οὐ διέκοψε δὲ τοῦ θανάτου τὴν βασιλείαν δι' ἑαυτοῦ· εἰ γὰρ ἄλλο μὲν ἦν τὸ βασιλευόμενον ὑπὸ τοῦ θανάτου, ἄλλο δὲ τὸ παρὰ τοῦ Κυρίου προσληφθέν, οὐκ ἂν μὲν ἐπ' αὐτῷ τὰ ἑαυτοῦ ἐνεργῶν ὁ θάνατος· οὐκ ἂν δὲ ἡμέτερον κέρδος ἐγένετο τῆς σαρκὸς τῆς θεοφόρου τὰ πάθη· οὐκ ἀπέκτεινε δὲ τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· οὐκ ἐξωποιοῦν ἦν ἐν τῷ Χριστῷ οἱ ἐν τῷ Ἀδάμ ἀποθανόντες· οὐκ ἀνεπλάσθη τὸ διαπεπτωκόσ· οὐκ ἀνωρθώθη τὸ κατετραγμένον· οὐ προσφικεῖσθαι τὸ διὰ τῆς ἀπάτης τοῦ ἔφωτος ἠλλοτριωθέν». (Ἐπιστολὴ 261,2, PG 32, 969. BEΠ 55, 325). Καὶ ἀλλαχοῦ γράφει: «Πῶς εἰς ἡμᾶς διέβη ἡ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὠφέλεια, εἰ μὴ τὸ ἡμέτερον σῶμα, τῇ θεότητι συναφθέν, κρεῖττον ἐγένετο τῆς τοῦ θανάτου ἐπικρατείας;» (Ἐπιστολὴ 262,2, PG 32, 973. BEΠ 55, 327).

5. Μαξιμου Ὁμολογητοῦ, Περί διαφορῶν ἀποριῶν, PG 91, 1088.

χύτως καὶ ἀδαιρέτως) ἐν τῷ Χριστῷ, τῷ διὰ τῆς θεότητός του θεώσαντι καὶ θεοῦντι πάντα πιστευόντα καὶ τηροῦντα τὰς ἐντολάς του ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐν αὐτῇ δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ βαδίξῃ τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας μέχρι τῆς «ὑπὲρ φύσιν» θεώσεως, ἥτις ἀρχεται μὲν ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐν ᾧ συντελεῖται νέα γέννησις αὐτοῦ ἐξ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ὕδατος καὶ ἐνσωμάτωσις εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, κορυφοῦται δὲ ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ. Τοιοῦτοτρόπως, ὅπως ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἠνώθησαν ὑποστατικῶς ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, οὕση τὸ μυστικὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ, λαμβάνει χώραν ἡ μυστικὴ ἔνωσις τῶν πιστῶν μελῶν μετὰ τοῦ Θεανθρώπου ἀρχηγοῦ τῆς ζωῆς αὐτῶν, ὅστις εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ζῶσα ἔνωσις τοῦ θείου καὶ τοῦ ἀνθρωπείου, τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ ἐπιγείου, τοῦ αἰωνίου καὶ τοῦ προσκαιροῦ, τοῦ ἀφθάρτου καὶ τοῦ φθαρτοῦ. Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἱερουργεῖται τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας καὶ θεώσεως τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ὁ Σωτὴρ «οὐκ ἤρκεσθη μόνον νεκροὺς ὄντας ζωοποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ θεότητος ἀξίωμα ἐχαρίσατο»¹.

Ἄλλ' ἀνάγκη νὰ διευκρινισθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ἡ σωτηρία καὶ ἡ θέωσις σημαίνουσι κοινωνίαν καὶ μέθεξιν τῶν σφζομένων εἰς τὴν μεθεκτὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ, καὶ δὴ εἰς τὰς «ἐνεργείας» αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον ἡ θεία οὐσία καθ' ἑαυτὴν εἶναι πάντῃ ἀμέθεκτος καὶ ἀπρόσιτος καὶ ἄγνωστος. Κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον, ὑφίσταται διάκρισις οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἢ ἐνεργειῶν ἐν τῷ Θεῷ, διότι ἄλλως θὰ ἦτο «καταγέλαστον τὸ πᾶσαν ἐνεργείαν (τοῦ Θεοῦ) οὐσίαν τίθεσθαι»². Ὁ Θεὸς δὲν κοινωνεῖ πρὸς τὸν κτιστὸν κόσμον κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον διὰ τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν του, δι' ὃν λόγον «εἰκόσ αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἀπερίοπτον εἶναι παντί, πλὴν εἰ τῷ Μονογενεῖ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι»³. Ἐπομένως ἡ μέθεξις τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀναφέρεται οὐχὶ εἰς τὴν ἀπρόσιτον καὶ ἄγνωστον οὐσίαν, ἀλλὰ μόνον εἰς τὰς ἀκτίστους ἐνεργείας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο «ἡμεῖς ἐκ μὲν τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτῇ προσεγγίζειν οὐχ ὑπισχνούμεθα· αἱ μὲν ἐνεργεῖαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος»⁴. Ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ λέγομεν: «τὴν μεγαλειότητα, τὴν δύναμιν, τὴν σοφίαν, τὴν ἀγαθότητα, τὴν πρόνοιαν, τὴν δικαιοσύνην», καὶ γενικῶς «πᾶν ὅπερ ἂν εἰς ἡμᾶς ἐκ θείας δυνάμεως ἀγαθὸν φθάσῃ, τῆς πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργούσης χάριτος ἐνεργείαν εἶναι φαμεν»⁵. Αἱ θεῖαι λοιπὸν ἐνεργεῖαι καὶ ἀποκαλύψεις καὶ ἐκφάνσεις καὶ δυνάμεις καταβαίνουσι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, χρησιμεύουσιν οἷονεὶ ὡς κλίμαξ, δι' ἧς ὁ μὲν

1. Ὅροι κατὰ πλάτος 2, 4. PG 31, 916. BEII 53, 151.

2. Κατ' Εὐνομίου, λόγ. 1, 8, PG 29, 528. BEII 52, 168.

3. Αὐτόθι, λόγ. 1, 14, PG 29, 544. BEII 52, 174.

4. Ἐπιστολὴ 234, 1, PG 32, 869. BEII 55, 283. Πρβλ. καί: Κατ' Εὐνομίου, λόγ. 1, 32, PG 29, 648. BEII 52, 217.

5. Ἐπιστολαὶ 234, 1 καὶ 38, 4, PG 32, 868 καὶ 329. BEII 55, 283 καὶ 58.

Θεός καταβαίνει πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, οὗτοι δὲ ἀναβαίνουνσι πρὸς αὐτὸν καὶ ἐνοῦνται μυστικῶς μετ' αὐτοῦ, δηλαδὴ ἐνοῦνται ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ καὶ οὐχὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ ἢ ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσιν αὐτοῦ. Τοιουτοτρόπως «ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ ἀναγομένους ἡμᾶς καὶ διὰ τῶν ποιημάτων τὸν ποιητὴν ἐννοοῦντας, τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καὶ τῆς σοφίας λαμβάνειν τὴν σύνεσιν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, ὃ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁ Θεός ἐφάνερωσεν (Ῥωμ. 1,19)¹. Ἐπεὶ οὖν ἀπερινόητος ἀνθρώπου φύσει καὶ ἄρρητος παντελῶς ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀρκεσθῶμεν εἰς τὸ «πιστεῦσαι πρῶτον, ὅτι ἐστὶ Θεός· οὐ γὰρ ἡ τοῦ τί ἐστὶν ἐξερεύνησις, ἀλλ' ἡ τοῦ ὅτι ἐστὶν ὁμολογία τὴν σωτηρίαν ἡμῶν παρασκευάζει»².

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται τὴ συμπέρασμα, ὅτι ὁ θεουργούμενος ἄνθρωπος ἐνοῦται μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς προελέχθη, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κατὰ τὴν

1. Ἡ λίαν περιορισμένη θεογνωσία αὕτη ἀποκτᾶται διὰ τοῦ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις γινώσκει τὸν Θεὸν οὐχὶ τελείως, ἀλλὰ μόνον «ὡς δυνατὸν γνωρίζεσθαι τὸν ἀπειρομαγέθη ὑπὸ τοῦ μικροτάτου», καὶ «τοσοῦτον ὅσον αὐτῷ χωρητόν», καὶ πάντοτε ὑπὸ τὸν φωτισμὸν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ «ἐὰν πρὸς τὴν θειοτέραν ἀπονεύση μερίδα καὶ τὰς τοῦ Πνεύματος ὑποδέξηται χάριτας, τότε γίνεται τῶν θειοτέρων καταληπτικός, ὅσον αὐτοῦ τῇ φύσει σύμμετρον» (Ἐπιστολὴ 233, PG 32, 865-868. BEΠ 55, 281-282. Κατ' Εὐνομίου, λόγ. 2, 16, PG 29, 604. BEΠ 52, 199).

2. Κατ' Εὐνομίου, λόγ. 1,14, PG 29, 544-545. BEΠ 52, 175. Βλ. εἰδικώτερον Γ. Μαρτζέλου, Οὐσία καὶ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον, Θεσσαλονίκη 1984. Ἐὰ σπουδαιότερα συμπεράσματα αὐτοῦ εἶναι: «Ἡ περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ διδασκαλία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου δὲν ἀποτελεῖ καρπὸν φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ, ἀλλὰ συνέχισαν τῆς βιβλικῆς καὶ τῆς πρὸ αὐτοῦ πατερικῆς παραδόσεως, ἀναπτυχθεῖσα ἐξ ἐπιπέδου ὄντολογικῆς καὶ γνωσιολογικῆς ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς θεολογικῆς ἀναμετρήσεως αὐτοῦ μετὰ τῶν Εὐνομιανῶν καὶ Πνευματομάχων τῆς ἐποχῆς του... Καίτοι ὁ Θεός εἶναι τελείως ἀπρόσιτος καὶ ἀκατάληπτος κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνδοτριαδικὴν αὐτοῦ ζωὴν καὶ κινήσιν, ἀποκαλύπτεται καὶ καθίσταται γνωστός διὰ τῶν ἐνεργειῶν του, αἱ ὁποῖαι ἐκφαίνονται τόσον κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου ὅσον καὶ κατὰ τὴν σωτηριώδη περὶ τὸν ἄνθρωπον οικονομίαν... Διὰ τῆς διδασκαλίας του ταύτης ὁ Μέγας Βασίλειος δὲν ἀνεχαίτισε μόνον τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεχε τὸ ὀρθόδοξον δόγμα ἐκ τῶν Εὐνομιανῶν καὶ τῶν Πνευματομάχων· συνέβαλεν ἀποφασιστικῶς καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διαμόρφωσιν τοῦ Τριαδικοῦ δόγματος, καὶ εἰδικώτερον τῆς περὶ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλίας, προετοιμάσας οὕτω τὸ ἔδαφος διὰ τὸ θεολογικὸν ἔργον τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου... Ἡ συμβολὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος (γενικῶς) εἶναι μεγίστη. Εἰδικώτερον οὗτος, προβάλλων τὴν ὄντολογικὴν καὶ γνωσιολογικὴν σημασίαν τῆς περὶ διακρίσεως οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ διδασκαλίας ἐντὸς τῆς Ὄρθοδόξου Παραδόσεως, παρασχῶν μάλιστα διὰ τῆς ἀνωτέρω διακρίσεως τὰς ἀναγκαῖας θεολογικὰς προϋποθέσεις διὰ τὴν μεταγενεστέραν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ πραγματοποιηθεῖσαν σύνδεσιν τῆς περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ διδασκαλίας πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πνευματικὴν ἐμπειρίαν καὶ ζωὴν, ἀπετέλεσεν ἕνα ἐκ τῶν κυριωτέρων πρωτογενῶν, προκειμένου νὰ καταστή ἡ διδασκαλία αὕτη γνώμων τῆς Ὄρθοδόξου Θεολογίας καὶ πνευματικότητος» (σ. 190-193).

θείαν ἐνανθρώπησιν ἐνώσεως τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τῆς ἐνώσεως ὅμως ταύτης, ὡς καὶ τῆς θεώσεως αὐτοῦ, ἀναφερομένων οὐχὶ εἰς τὴν οὐσίαν ἢ τὰς ὑποστάσεις, ἀλλ' εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ¹. Κατὰ ταῦτα, ἡ σωτηρία νοεῖται ὡς μέθεξις καὶ συμμετοχὴ τοῦ μὲν Θεοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως καὶ τοῦ πάθους, τοῦ δὲ ἀνθρώπου εἰς τὴν θείαν ζωὴν διὰ τῶν θείων ἐνεργειῶν, τοῦθ' ὅπερ ὀνομάζεται θεώσις, ἐν ᾗ τελειοῦται ἡ σωτηρία. Ἡ συμμετοχὴ αὕτη ἐπετεύχθη, διότι ὁ Σωτὴρ δὲν ἦτο μόνον τέλειος Θεός, ἀλλ' ἅμα καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ἦτοι Θεάνθρωπος, γέφυραν σωτήριον καὶ θεωτικὴν ἑαυτὸν παρασχὼν τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα οὗτος γίνῃ «θείας κοινωνὸς φύσεως» κατὰ χάριν ἐν τῇ ἀπέριφθῃ θείᾳ ἀγάπῃ. Οὕτως, ἄρα, διὰ τῆς ἐν Πνεύματι ἀγίῳ μεθέξεως τῆς θείας χάριτος καὶ τῶν μεθεκτῶν ἀκτίστων θείων ἐνεργειῶν ἐπιτυγχάνεται ἡ «θέσει» θεώσις τοῦ ἀνθρώπου, ἐγκειμένη κυρίως ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, γενομένη «κοινωνὸς τῆς θείας φύσεως» καὶ ἐνούμενη καὶ διαθεομένη ὑπ' αὐτῆς, θεοῦται κατὰ χάριν, χωρὶς ὅμως νὰ ἐξίσταται ἑαυτῆς καὶ νὰ μετατρέπηται εἰς τὴν θείαν φύσιν, μετέχουσα οὕτω τῆς θείας οὐσίας, καθὼς ἐπὶ παραδείγματι, πυροῦται ὁ σίδηρος διαθεόμενος ὑπὸ τοῦ πυρός, ἀλλ' «οὐκ ἀποβέβληκε τὸ εἶναι σίδηρος»². Ἐπομένως οἱ θεοῦμενοι ἄνθρωποι δὲν καθίστανται «δόμοοῦσοι τῷ Θεῷ τῶν ὄλων... θεοὺς ὀνομάζομεν τοὺς κατ' ἀρετὴν τελείους, ἡ δὲ τελείωσις διὰ τοῦ Πνεύματος», τὸ ὁποῖον «θεοποιεῖ» τοὺς ἐπιδεκτικούς θεώσεως³. Ἡ θεώσις αὕτη ὅμως νοεῖται ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων μακρὰν πάσης πανθειστικῆς ἢ φυσιοκρατικῆς παρανοήσεως, ἡ δὲ πληρότης αὐτῆς καὶ τῆς σωτηρίας ἐν γένει ἀνάγεται εἰς τὸν μετὰ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν χρόνον ἐν μέσῳ ἐνὸς κόσμου μεταμειομορφωμένου ἐν τοῖς προσδοκωμένοις «καινοῖς οὐρανοῖς καὶ γῆ καινῇ, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ» (Β' Πέτρ. 3,13), κατὰ τὴν προφητικὴν περιγραφὴν ἐν τοῖς δυσὶ τελευταίοις κεφαλαίοις τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννου⁴.

1. Καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδος τοῦ 1351 ἐδίδαξεν, ὅτι «οἱ ἅγιοι, τῇ πρὸς Θεὸν ἐνώσει θεοποιούμενοι, οὐ τῆς θείας οὐσίας, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ θείας ἐνεργείας μετέχουσιν». (Παρά Ἰω. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα... τ. Ι', σ. 397).

2. Κατ' Εὐνομίου 3,2, PG 29, 660. BEI 52, 222: «Ὡσπερ ὁ σίδηρος, ἐν μέσῳ τῷ πυρὶ κείμενος, τὸ μὲν σίδηρος εἶναι οὐκ ἀποβέβληκε, τῇ δὲ σφοδρότῃ πρὸς τὸ πῦρ ὀμίλιαν ἐκπυρακτωθεὶς καὶ πᾶσαν εἰς ἑαυτὸν τὴν τοῦ πυρός φύσιν ὑποδεξάμενος, καὶ χρώματι καὶ ἐνεργείᾳ πρὸς τὸ πῦρ μεταβέβηκεν' οὕτω καὶ αἱ ἅγιοι δυνάμεις, ἐκ τῆς πρὸς τὸ φύσει ἅγιον κοινωνίας, δι' ὅλης τῆς ἑαυτῶν ὑποστάσεως κειχωρηκότα ἤδη καὶ συμπεφυστωμένον τὸν ἁγιασμὸν ἔχουσιν ... αὐταῖς ἐκ μετουσίας ὑπάρχει τὸ ἀγιάζεσθαι, ἐν ἀντιθέσει ἀπρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ φύσις ἡ ἀγίωσύνη ὑπάρχει, διὸ καὶ «πηγὴ ἁγιασμοῦ» τοῦτο εἶναι καὶ «ἐξαιρέτου καὶ ἰδιαζούσης τῆς τοῦ ἁγίου προσηγορίας ἠξίωται».

3. Αὐτόθι 3,5, PG 29, 665. BEI 52, 225.

4. Ὡς γνωστόν, ἡ ἀνωτέρω συντόμως ἐκτεθεῖσα περὶ διακρίσεως οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἢ ἐνεργειῶν ἐν τῷ Θεῷ διδασκαλία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἐπηρέασε καὶ τὴν ἀντίστοιχον διδασκαλίαν τῶν Ἠσυχαστῶν θεολόγων, καὶ πρὸ πάντων τοῦ ἁγίου Γρηγορίου

Περαιτέρω τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπετέλεσεν ὁ Σωτὴρ, ὡς ὁ αἰώνιος ἀρχιερεὺς καὶ μεσίτης τῆς Καινῆς Διαθήκης (Ἐβρ. 9,11-15), διὰ τῆς σταυρικῆς θυσίας του, ἥτις, τελεσθεῖσα ἀνθ' ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀντιπροσωπευτικῶς, ὑπῆρξεν ἀληθῆς ἐξελαστήριος θυσία, προσενεχθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ ἐξ ἀφάτου ἀγάπης πρὸς τὸν ἐπουράνιον Πατέρα ὑπὲρ τοῦ ἀμαρτωλοῦ ἀνθρώπου καὶ καταλλάξασα αὐτὸν μετὰ τοῦ Θεοῦ-Πατρὸς διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος καὶ τὰ ἀμφότερα ἐν ποιήσασα (Ῥωμ. 5,10· Ἐφess. 2,14 ἐξ.)¹. Ὁ Σωτὴρ ἐξ ἄκρας ὑπακοῆς πρὸς τὸν Πατέρα «παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα» τῶν ἀνθρώπων καὶ «ἀπέθανε τῇ ἀμαρτίᾳ» (Ῥωμ. 4,25. 6,11), ἵνα ἀπολυτρώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου, οὕτω δὲ γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρρα, ἀπέκτεινεν ἐν ἑαυτῷ τὴν κατάραν καὶ τὴν ἀμαρτίαν καὶ συνῆψε τῷ Θεῷ τὸ ἀνθρώπινον γένος δι' ἑαυτοῦ. Οὕτω «τῆς κατάρρας ἡμᾶς ἐξηγόρασε, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρρα, καὶ τὸν ἀτιμότατον ὑπέστη θάνατον, ἵνα ἡμᾶς εἰς τὴν ἔνδοξον ζωὴν ἐπαναγάγῃ»². Καθ' ὅσον διὰ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου ἀνέλαβεν εἰς ἑαυτὸν τὰς ἀμαρτίας πάντων τῶν ἀνθρώπων (Ἦσ. 53,4 ἐξ.· Β' Κορ. 5,21· Α' Πέτρ. 2,24) καὶ ἀπέπλυνεν αὐτάς ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, «ἵνα ταῖς ἀμαρτίαις ἀπογενόμενοι, τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν» (Α' Πέτρ. 2,24), ἐφ' ὅσον «τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ξύλου» (Α' Πέτρ. 2,24), καὶ συνεχώρησεν αὐτάς «ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι» (Ῥωμ. 3,24). Τοῦτο ἐπετεύχθη, διότι ὁ Θεός, συνενώνων δικαιοσύνην καὶ ἀγάπην, οἰοεὶ μετεβίβασε τὰς μὲν ἀμαρτίας τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τοῦ δικαίου καὶ ἀναμαρτήτου Ἰησοῦ, τὴν δὲ δικαιοσύνην αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀμαρτωλῶν ἀνθρώπων (Β' Κορ. 5, 12· Α' Πέτρ. 2,24). Κατὰ τὸν ἅγιον Βασίλειον, ὁ Θεὸς «συνῆψε τὴν ἐλεημοσύνην τῷ κρῖματι, ἵνα τὸ τῆς κρίσεως ἀκριβὲς πραῦνθῇ τῇ ἐπιδράσει τῇ τοῦ ἐλέους· διὰ μὲν οὖν τὸ κρῖμα παρεδόθη τῇ αἰχμαλωσίᾳ, διὰ δὲ τὸν ἔλεον ἀνε-

Παλαμᾶ, ὡς καὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδων τοῦ ἰδ' αἰῶνος, ὡς καὶ ἐκείνης τοῦ ἔτους 1727, δι' ὧν ἐπετεύχθη ἡ ἀπόκρουσις τῆς ἐπιχειρηθείσης τότε εἰσβολῆς τῆς ὀρθολογίζουσας Λατινικῆς Σχολαστικῆς καὶ κυρίως τῆς Θεωμιστικῆς μεθόδου εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Θεολογίαν. Βλ. πλεῖον ἐν Ἰω. Καρμίρη, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. Ι', σ. 348-416 καὶ τ. ΙΙ', σ. 866-867. Γ. Παπαμιχαήλ, *Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς, ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, Πετροῦπολις — Ἀλεξάνδρεια 1911. Μητροπολίτου Κορίνθου Παντελεήμονος* (Καρανικόλα), Σταλαγματιᾶς μυστικοῦ μάννα, Ἀθήναι 1984.

1. Σημειωτέον ὅτι, καίτοι ὁ Μέγας Βασίλειος ἐξαίρει εὐλόγως τὴν σημασίαν τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ καθόλου ἀπολυτρωτικῷ ἔργῳ αὐτοῦ, ὅμως δέχεται ὅτι δὲν ἤρχισεν οὔτε ἐπερατῶθη τοῦτο ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου πάντως ἐφθασεν εἰς τὸ ἀποκορύφωμα αὐτοῦ, θεωρουμένου τοῦ σταυροῦ ὡς τοῦ κέντρου τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας.

2. Ὅροι κατὰ πλάτος 1,4, PG 31, 916. BEΠ 53, 151.

κλήθη) ὁ ἄνθρωπος¹. Καὶ ὡσπερ ὁ θάνατος, ὁ ἐν τῇ σαρκί, διὰ τοῦ Ἀδάμ εἰς ἡμᾶς παραπεμφθείς, κατεπόθη ὑπὸ τῆς θεότητος, οὕτω καὶ ἡ ἁμαρτία ἐξανηλώθη ὑπὸ τῆς δικαιουσίνης τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ². Εἶναι δὲ ἡ θυσία τοῦ σταυροῦ θυσία ἀγάπης, καθ' ὅσον «ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας» (Ἐφεσ. 5,2). Ὡς θυσίαν δὲ προσέφερε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν του, ἣν προσέλαβεν ἐκ τῆς Παρθένου εἰς τὴν ἀδιαίρετον ἐνότητα τῆς ὑποστάσεώς του, ἀποκαταστήσας αὐτὴν εἰς τὴν ἀρχικὴν προπρωτικὴν κατάστασιν αὐτῆς.

Τὰ ἄνωτέρω ἐξηγοῦνται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι θυσία ἐξίλαστήριος, ἐξ ἀπείρου ἀγάπης προσενεχθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ ἀντιπροσωπευτικῶς τῷ Θεῷ (ὑπὲρ πάντων) τῶν ἀνθρώπων (Β' Κορ. 5,15· Α' Τιμ. 2,6), ἐκ τῆς ὁποίας ἐξεπήγαγεν ἡ σωτηρία πάντων. Διότι αὐτὸς προσέφερεν ἑαυτὸν ὡς ἀμνὸς ἄμωμος θυσίαν καὶ προσφορὰν τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν³, ἀναδειχθεὶς ὁ μέγας «ἀρχιερεὺς» ἡμῶν (Ἐβρ. 7,26-27)⁴. Τοιοῦτοτρόπως διὰ τῆς ὑψίστης καὶ μοναδικῆς θυσίας τοῦ Γολγοθᾶ ὁ Σωτὴρ «ἐξηγόρασεν» ἢ «ἐλύτρωσεν» ἡμᾶς (Γαλ. 3,13. 4,5· Τίτ. 2,14· Α' Πέτρ. 1,18), προσενεγκῶν τὴν ζωὴν ἢ τὸ αἷμά του ὡς «λύτρον» ἢ «ἀντίλυτρον» (Ματθ. 20, 28· Μάρκ. 10,45· Α' Τιμ. 2,6· Ῥωμ. 3,25. 5,9· Ἐφεσ. 1,7· Ἐβρ. 9,12· Α' Πέτρ. 1,19). «Τί γὰρ δύναται ἄνθρωπος εὐρεῖν τηλικούτον, ἵνα δῶ ὑπὲρ λυτρώσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; Ἀλλ' εὐρέθη ἐν ὁμοῦ πάντων ἀνθρώπων ἀντάξιον, ὃ ἐδόθη εἰς τιμὴν λυτρώσεως τῆς ψυχῆς ἡμῶν, τὸ ἅγιον καὶ πολυτίμητον αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ ὑπὲρ ἡμῶν ἐξέχεε πάντων· δι' ὅπερ καὶ τιμῆς ἠγοράσθημεν (πρβλ. Α' Κορ. 6,20) ... οὐ γὰρ ἰλασμοῦ δεῖται (ὁ Σωτὴρ), ἀλλ' αὐτός ἐστιν ἰλαστήριον, δοὺς τῷ Θεῷ ἐξίλασμα τοῦ κόσμου παντός· «τοιούτος γὰρ ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεὺς, ὅσιος, ἄκακος κ.λ.π.» (Ἐβρ. 7,26-27)⁵. «Μήτε οὖν τὸν ἀδελφὸν ζῆτει εἰς ἀπολύτρωσιν, ἀλλὰ τὸν υπερβαίνοντά σου τὴν φύσιν· μήτε ἄνθρωπον ψιλόν, ἀλλ' ἄνθρωπον-Θεόν Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς καὶ μόνος δύναται δοῦναι ἐξίλασμα τῷ Θεῷ ὑπὲρ πάντων ἡμῶν, ὅτι αὐτὸν «προέθετο ὁ Θεὸς ἰλαστήριον διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι» (Ῥωμ. 3,25)⁶ καὶ αὐτὸν «προέθετο ἰλαστήριον ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἵνα ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ τὴν ἀπολύτρωσιν εὐρωμεν»⁷. Πράγματι δὲ ἡ θυσία

1. Εἰς Ἡσαΐαν 1,58, PG 30, 224. BEH 56, 94.

2. Ἐπιστολὴ 261,3, PG 32, 972. BEH 55, 326.

3. Εἰς Ψαλμ. 28,5 καὶ 59,3, PG 29, 296 καὶ 465. BEH 52, 49.

4. Αὐτόθι 48,4, PG 29, 411. BEH 52, 118.

5. Αὐτόθι.

6. Εἰς Ψαλμ. 48,4, PG 29, 437. 440-441. BEH 52, 117-118.

7. Αὐτόθι 59,3, PG 29, 465. BEH 52, 123. Καὶ προστίθησιν αὐτόθι § 3: «Ἀδελφός ἡμᾶς λυτρώσασθαι οὐ δύναται· ὅς γε οὐδὲ περὶ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων οἷός τε ἐστιν ἐξίλασμα δοῦναι τῷ Θεῷ· πῶς οὖν ἰσχύσει τοῦτο ὑπὲρ ἑτέρου πράξει; ... Οὕτε οὖν ἀδελφός τὸν

τοῦ σταυροῦ ἐπέφερε «καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτημάτων διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ μεγέθει τοῦ ἐλέους καὶ τῷ πλήθει τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ»¹.

Προστεθῆτω δὲ ὅτι ἡ ἐξ ἀπεράντου ἀπολυτρωτικῆς ἀγάπης θυσία τοῦ Λυτρωτοῦ προσηρέθη μόνον «ἐφάπαξ», διότι τὸ μὲν εἶναι ἀπολύτως τελεία θυσία (Ἐβρ. 7,27-28. 10,10), ἔχουσα κύρος εἰς τὸ διηνεκές (Ἐβρ. 10, 12.14), τὸ δὲ ἔχει ἄπειρον καὶ καθολικὴν ἰλαστικὴν δύναμιν, ἰσχύουσα διὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ πάντας τοὺς χρόνους καὶ τόπους (Α' Ἰωάν. 2,2. Κολ. 1,20· Β' Κορ. 5,15· Α' Τιμ. 2,6), τῆς δυνάμεως αὐτῆς ἐκτεινομένης ἐπὶ σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα πάντων τῶν αἰῶνων διὰ τῆς χορηγήσεως τῆς ἀπ' αὐτῆς ἐκπηγασάσης σωτηρίου χάριτος. Ἰδιαίτερος ἐξαιρεται, ὅτι ἡ ἐκ τῆς ἐξιλαστηρίου θυσίας τοῦ Λυτρωτοῦ ἐκπηγάσασα θεία χάρις καὶ ἡ σωτήριος δύναμις αὐτῆς δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ σωτηρίου πάθους τοῦ σταυροῦ καὶ μέχρι καὶ τοῦ παρόντος χρόνον, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, συνάμα δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ πρὸ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως καὶ τοῦ ἀπωτάτου ἔτι παρελθόντος, ὡς «τοῦ ἀρνίου τοῦ ἐσφαγμένου ἀπὸ καταβολῆς κόσμου» (Ἀποκ. 13,8· Α' Πέτρ. 1,19-20) καὶ «ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ» (Α' Πέτρ. 1,20). Συναφῶς ὁ Μέγας Βασίλειος γράφει: «Ἐπειδὴ τὸ πλῆθος τῶν κατὰ τὸν νόμον θυσιῶν ὡς ἀχρεῖον ἐκβέβληται, μία θυσία προσεδέχθη ἐπ' ἐσχάτων τῶν αἰῶνων εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας ἀνενεχθεῖσα· ὁ γὰρ Ἄμνος τοῦ Θεοῦ ἦρε τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἑαυτὸν ἀνενεγκὼν προσφορὰν καὶ θυσίαν εἰς ὄσμην εὐωδίας»², οὕτω δὲ «μιᾶ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκές τοὺς ἀγιαζομένους» (Ἐβρ. 10,14). «Ἐπεὶ οὖν ὑπὲρ τῶν ἔθνῶν ἐμελλεν ὑψοῦσθαι πρὸς τὸν σταυρὸν (ὁ Χριστός), καὶ ὑπὲρ πάσης τῆς γῆς τὴν ὑψωσιν καταδέχεσθαι, διὰ τοῦτο φησιν ὑψωθήσομαι ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὑψωθήσομαι ἐν τῇ γῇ»³. Πρὸς τοῦτοις εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους συνέβαλεν ὁ Σωτὴρ καὶ διὰ τῆς πλήρους ταπεινώσεως

ἑαυτοῦ ἀδελφὸν δύναται λυτρώσασθαι, οὔτε αὐτὸς ἕκαστος ἑαυτὸν· διότι πολλὰ βελτίονα δεῖ εἶναι τὸν λυτρούμενον καὶ δουλεύοντος ἡδῆ. Ἄλλὰ καὶ οὐδὲ ὅλως ἀνθρώπος ἐξουσίαν ἔχει πρὸς Θεόν, ὡς καὶ ἐξιλάσθαι περὶ ἡμαρτηκότος, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἁμαρτίας ὑπόδικος. «Πάντες γὰρ ἡμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιοῦμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν» (Ρωμ. 4,23-24, PG 29, 437. BEI 52, 117).

1. Κεφάλαια τῶν ὅρων τῶν κατ' ἐπιτομὴν 10, PG 31, 1088. BEI 53, 235.

2. Εἰς Ἡσαΐαν 1,24, PG 30, 165. BEI 56, 69.

3. Εἰς Ψαλμ. 45,8, PG 29, 429. BEI 52, 113. Πρβλ. καὶ εἰς Ἡσαΐαν 11, 249, PG 30, 557: «Διὰ τί διὰ σταυροῦ ἡ οἰκονομία τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐτελέσθη; Ἴνα ἐκ τῶν τεσσάρων πτερυγῶν τῆς γῆς συναχθῶσιν οἱ σωζόμενοι. Τετραχῆ γὰρ διαιρεῖται τοῦ σταυροῦ τὰ μέρη, ὥστε ἕκαστον ἀπονεύειν πρὸς τὰ τέσσαρα μέρη τοῦ κόσμου. Ἐἴτε οὖν ἴνα πάντα τὰ μέρη διὰ τῶν μερῶν τοῦ σταυροῦ οἰκονομηθῇ πρὸς σωτηρίαν, διὰ τοῦτο προετιμῆθη ὁ διὰ τοῦ σταυροῦ θάνατος...». «Ἐπὶ τοῦ σταυροῦ γὰρ ὑψωθείς, πάντας εἴλκυσε πρὸς ἑαυτὸν» (Εἰς Ἡσαΐαν 9,226, BEI 56, 225).

καὶ ὑπακοῆς εἰς τὸν Θεόν, ἣν ἐπεδείξατο καθ' ὄλον τὸν ἐπὶ τῆς γῆς βίον αὐτοῦ, καὶ κυρίως διὰ τῶν παθῶν καὶ τῆς ἰλαστικῆς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίας του, δι' ἧν ἠλευθέρωσεν αὐτὸ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, γενόμενος «τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ πᾶσιν αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου» (Ἐβρ. 5,9). Τοιοῦτοτρόπως ὡς ἐν τῷ πρώτῳ Ἀδάμ οἱ πάντες ἀπέθανον, ἕνεκα τῆς ἀνυπακοῆς αὐτοῦ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, οὕτως καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ Ἀδάμ, τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ, «οἱ πολλοὶ» σφύζονται, «καθιστάμενοι δίκαιοι», ἕνεκα τῆς ὑπακοῆς αὐτοῦ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Συναφῶς ὁ ἱερὸς Πατὴρ διδάσκει, ὅτι, «τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ μέχρι θανάτου ὑπακοή ἡμῖν ἐγένετο λύτρωσις ἁμαρτημάτων, ἐλευθερία τοῦ ἐν τῷ ἀπ' αἰῶνος παραπτώματι βασιλεύοντος θανάτου, καταλλαγή τῷ Θεῷ, δύναμις τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, δικαιοσύνης δωρεά, κοινωνία τῶν ἁγίων ἐν τῇ αἰωνίῳ ζωῇ, βασιλείας οὐρανῶν κληρονομία καὶ μυρίων ἄλλων ἀγαθῶν βραβεῖον»¹. Ὅθεν διὰ τῆς ἐν ἀπεριορίστῳ ὑπακοῇ μιᾶς τελείας θυσίας τοῦ Γολγοθᾶ ἀποκατεστάθη ἡ κοινωνία τῆς χάριτος μεταξύ Πλάστου καὶ πλάσματος, τὸ ὁποῖον ἐπανέκτησε τὴν θείαν υἰοθεσίαν κατὰ χάριν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ μόνῳ κατ' οὐσίαν υἱῷ τοῦ Θεοῦ, τῷ ἐνανθρωπήσαντι καὶ παθόντι ὑπὲρ πάντων τῶν ἀνθρώπων καὶ «εἰρηνοποιῶντι τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἀποκαταλλάσσειν»². Ὡς αἰώνιος δὲ ἀρχιερεὺς «ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην καὶ δύναται σώζειν εἰς τὸ παντελὲς τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν» (Ἐβρ. 7,24-26).

Πρὸς τούτοις καὶ δυνάμει τοῦ προφητικοῦ ἢ διδασκαλικοῦ ἀξιωματός του ὁ Κύριος ἀπεκάλυψε καὶ ἐδίδαξε λόγῳ τε καὶ ἔργῳ, ὡς ὁ ὕψιστος καὶ ἀπόλυτος καὶ μοναδικὸς καὶ αἰώνιος καὶ ἀλήθινος³ διδάσκαλος καὶ καθηγητὴς τῆς ἀνθρωπότητος (Ματθ. 23,8.10. 16,14. 24,11· Μάρκ. 1,21-22· Ἰωάν. 3,2.6.14. 7,40. 14 13· πρβλ. καὶ Δευτ. 18,18), τὴν ὑψίστην θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν ἀλήθειαν, ἀποκαλύψας τὴν τελείαν θεογνωσίαν καὶ παραδοῦς τὸν τέλειον ἠθικὸν νόμον διὰ τελείου ἠθικοῦ βίου. Πάντα ταῦτα ἔσχον ἀληθῶς ἀπολυτρωτικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ πεσόντος ἀνθρώπου. Τοῦτο ἦτο ἀπολύτως ἀναγκαῖον, ἐπειδὴ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, συνεπέα τῆς ἁμαρτίας, ἐσκοτίσθη καὶ ἐξησθένησε καὶ διὰ τοῦτο περιέπεσεν εἰς θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν ἀγνοίαν καὶ πλάνην καὶ ἁμαρτίαν, καὶ συνεπέως εἶχεν ἀνάγκη τῆς ἐκ θείας ἀποκαλύψεως σωτηρίου διδαχῆς εἰς ἀπαλλαγὴν τοῦ νοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἐκ τῆς ἁμαρτίας σκοτασμοῦ καὶ τῆς θρησκευτικῆς ἀγνωσίας καὶ πλάνης. Ἐπομένως, ἵνα σωθῇ ὁ ἀνθρώπος, ἦτο ἀνάγκη, πρὸς τοῖς ἄλλοις, νὰ λυτρωθῇ καὶ ἀπὸ τῆς πλάνης δι' ἀληθοῦς θεογνωσίας καὶ θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς διδασκαλίας τῆς ἀνω-

1. Περὶ βαπτίσματος 2,17, PG 31, 1556. BEΠ 57, 87.

2. Εἰς Ἡσαΐαν 11,250, PG 30, 560, BEΠ 56, 246.

3. Κατ' Ἐβνομίου 3,4, PG 29, 664. BEΠ 52, 223.

θεν «ἀληθείας», ἥτις μόνη ἠδύνατο νὰ ἐλευθερώσῃ, δηλαδὴ νὰ ἀπολυτρώσῃ καὶ σώσῃ αὐτόν, ὡς ἐδίδαξεν αὐτὸς ὁ Κύριος (Ἰω. 14,6. 8,12), ὁ μοναδικὸς καὶ ἀνεπανάληπτος καὶ ἀλάθητος θεῖος «διδάσκαλος», ὡς συνήθιζον κατὰ προτίμησιν νὰ καλῶσιν αὐτὸν καὶ οἱ ἀκροαταὶ του (ἐν Ματθ. 8,19. 12,38. 19,16. 24,36. 23,8. 26,18· Μάρκ. 4,38. 5,35. 9,17.38. 10,35. 12,19.32. 13,1. 14,14· Λουκ. 3,12. 7,41. 9,38. 10,25. 11,45. 12,13. 19,39. 20,39. 21,7· Ἰωάν. 1,39. 3,2. 8,4. 11,28. 13,13. 20,16 κ.λ.π.). Πράγματι διὰ τῆς «καινῆς καὶ σωτηρίου τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας»¹ ἐφώτισεν οὗτος τὴν διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ φωτὸς τῆς θείας ἀληθείας καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὸ νέον πνεῦμα τῆς ἀληθοῦς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας, «κατὰ τὸ ἐπιχορηγηθὲν αὐτοῖς παρὰ τοῦ Κυρίου τῆς γνώσεως μέτρον»². Οὕτω «τὴν ἀλήθειαν ἡμῖν λελάληκεν» (Ἰωάν. 8,40), ἐφ' ὅσον αὐτὸς εἶναι «ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ» (Ἰωάν. 14,6), ὅστις «ἐμπολιτευσάμενος τῷ κόσμῳ τούτῳ, δούς προστάγματα σωτηρίας, ἀποστήσας ἡμᾶς τῆς πλάνης τῶν εἰδώλων, προσήγαγεν ἡμᾶς τῇ ἐπιγνώσει ... τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, κτησάμενος ἡμᾶς ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, βασιλεῖον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον»³.

Ἐπεβεβαίου δὲ τὰ ὑπ' αὐτοῦ διδασκόμενα καὶ δι' ἔργων ὁ Σωτὴρ, πιστῶν αὐτὰ δι' ἀναρίθμων θαυμάτων (Ἰωάν. 10,28) καὶ προρρήσεων ἐπὶ τῶν μελλόντων γενέσθαι, αὐτὸς ὁ ἴδιος παρασχὼν ἑαυτὸν δι' ὅλης τῆς ἐπιγείου ζωῆς του ἄριστον καὶ ἀνυπέβλητον καὶ ἀνεπανάληπτον πρότυπον ἀρετῆς καὶ ἀγιότητος καὶ ὑπακοῆς εἰς τὸ θεῖον θέλημα καὶ ὑπογραμμὸν καὶ ὑπόδειγμα ἀρμονίας διδασκαλίας καὶ ζωῆς καὶ παράδειγμα ὕψιστον πρὸς μίμησιν. Ἀληθῶς «πᾶσα πρᾶξις καὶ πᾶς λόγος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ κανὼν ἐστὶν εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς· διὰ τοι τοῦτο καὶ ἐνηθρώπησεν, ὡς ἐν εἰκόνι διαγράφων ἡμῖν εὐσεβείαν τε καὶ ἀρετὴν, ἵνα κατὰ δύναμιν ἕκαστος καὶ ἐκάστη ὀρῶντες ζηλώσωμεν τὸ ἀρχέτυπον· διὰ γὰρ τοῦτο φορεῖ τὸ ἡμέτερον σῶμα, ἵνα καὶ ἡμεῖς αὐτοῦ τὴν πολιτείαν, ὡς οἶόν τε, μιμησώμεθα»⁴. Τῷ ὄντι ὁ Χριστὸς κατῆλθεν εἰς τὴν γῆν καὶ «τὴν διὰ σαρκὸς ἐπιδημίαν κατεδέξατο, ἵνα καὶ τοῖς ὑποδείγμασι τῶν πρακτέων ρυθμίση τὸν βίον ἡμῶν καὶ διὰ τῆς ἰδίας φωνῆς ἀναγγείλῃ ἡμῖν τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας»⁵. Διὰ τοῦτο ἡ διδασκαλία αὐτοῦ, ὡς «καινὸν καὶ ἀνανεούμενον ἄσμα, ἀνακαινίζει ἡμῶν ὡς ἀετοῦ τὴν νεότητα, ὅταν φθειρωμεν μὲν τὸν ἕξω ἄνθρωπον, ἀνακαινώμεθα δὲ ἡμέρα καὶ ἡμέρα»⁶. Δι' ὃ «τὸν καινὸν καὶ πνευματικὸν οἶνον καὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ζέοντα, τὸν

1. Εἰς Ψαλμ. 32,7. BEH 52, 71.

2. Αὐτόθι 1,1, PG 29, 500. BEH 52, 157.

3. Λειτουργία Μεγάλου Βασιλείου, BEH 56, 34. Ἰω. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα, τ. Ι², σ. 305.

4. Ἀσκητικαὶ διατάξεις 11, FG 31 1325. BEH 57, 16.

5. Ἐπιστολὴ 203,1, PG 32, 737. BEH 55, 230.

6. Εἰς Ψαλμ. 32,2, PG 29, 328. BEH 52, 64. Πρβλ. καὶ Β' Κορ. 4,16-17.

μηδέποτε παλαιούμενον, εἰς τὸν καινὸν ἄνθρωπον βλητέον, οἶνον γὰρ καινὸν εἰς ἀσκούς καινοὺς βλητέον», καὶ οὐχὶ εἰς παλαιούς, καθ' ὅσον «οἱ μηδέπω τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀποθέμενοι ἀσκοὶ εἰσι παλαιοί, μὴ δυνάμενοι πιστεῦσθαι τὴν ὑποδοχὴν τοῦ νέου οἴνου»¹. Γενικῶς εἰπεῖν, ὁ θεῖος Διδάσκαλος ἐδίδαξε «ρήματα, ἃ πνεῦμά ἐστι καὶ ζωὴ ἐστίν» (Ἰωάν. 6,63), διδάγματα ἀνακαινίζοντα καὶ κρατύνοντα τὴν καινὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν. Διὰ πάντα τὰ ἀνωτέρω ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος, πρωτόκουστος καὶ πρωτόγνωρος καὶ πρωτοφανής, πλήρης καὶ τελεία καὶ μηδεμιᾶς τελειώσεως δεκτικὴ, ἔχει ἰσχὴν αἰώνιον καὶ κῦρος ἀκατάλυτον, ὥστε «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι αὐτοῦ οὐ μὴ παρέλθωσιν» (Ματθ. 24,35· Μάρκ. 13,31· Λουκ. 21,33)². Ὡς τοιαύτη εἶναι κλησὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀπευθυνομένη πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, εἰς ἐπιστροφὴν «ἀπὸ τοῦ σκότους εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς» (Α' Πέτρ. 2,9), εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν, τὴν κεκτημένην ἀπόλυτον, καθολικὴν, πανανθρώπινον καὶ αἰώνιον χαρακτῆρα. Ἀκριβῶς δὲ λόγῳ τῆς σωστικῆς δυνάμεως τῆς θείας διδασκαλίας τοῦ Κυρίου ἔδωκεν οὗτος ἐντολὴν εἰς τοὺς μαθητάς του, ὅπως κηρύξωσι τὸ Εὐαγγέλιον εἰς «πάντα τὰ ἔθνη, διδάσκοντες τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλατο» καὶ ἐδίδαξεν αὐτοὺς (Ματθ. 28,19-20), ἵνα ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ σωτηρία «ἐπιφανῆ τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις» (Λουκ. 1,79), τοῦθ' ὅπερ ἐπετεύχθη διὰ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, ἧτις «ἀνέτειλε τῷ κόσμῳ τὸ φῶς τὸ τῆς γνώσεως»³ καὶ «ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο» (Ἰωάν. 1,17), οὕτως ὥστε δι' αὐτῆς «επεφάνη ἐν τῷ κόσμῳ ὁ τὸν κόσμον ποιήσας, ἵνα φωτίσῃ τοὺς ἐν σκότει καθημένους»⁴. Τὰ ἀνωτέρω ἐπιβεβαιουῖσι καὶ οἱ λόγοι τοῦ Σωτῆρος: «ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ὁ ἀκολουθῶν μοι οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς» (Ἰωάν. 8,12).

¹ Ἐκ τῶν προεκτεθέντων συνάγεται, ὅτι ὁ Σωτὴρ διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ

1. Εἰς Ψαλμ. 32, 5, PG 29, 337. BEP 52, 68-69.

2. Ὁ Μέγας Βασίλειος ἀναφέρει ἠθικάς τινας διδασκαλίας τοῦ Κυρίου, οἷαι: «Ἄντι τοῦ «ὀφθαλμὸν ἀντι ὀφθαλμοῦ», τῷ ραπίζοντι τὴν δεξιὰν σιαγόνα στρέφειν αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην» μὴ ὀργίζεσθαι, μὴ δικάζεσθαι, μὴ ἐπιθυμεῖν τῶν ἀισχυρῶν, ἐχθρὸν μὴ ἠγεῖσθαι, ἀλλ' ἀγαπᾶν τοὺς μισοῦντας, μὴ μεριμνᾶν περὶ τῶν φαρτῶν, μὴ μετεωρίζεσθαι τὴν διάνοιαν, μὴ ζητεῖν παρὰ Θεοῦ τὰ μικρά, ἐν οὐρανῷ τὴν καρδίαν ἔχειν, ἐκεῖ μετατιθέντα τοὺς θησαυρούς, Θεῷ συνεῖναι, φιλάδελφον εἶναι, συμπαθεῖν, κοινωνικὸν ὧν ἔχει, μὴ ἐν βρώμασι τὸ μιαρὸν ἀλλ' ἐν καρδίᾳ καὶ προαιρέσει τίθεσθαι» (Εἰς Ἡσαΐαν 3, 106, PG 30, 289. BEP 56, 124). Προστεθῆτω ἐν τέλει, ὅτι ὁ ἡμέτερος Πατὴρ συνέκρινε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὴν θεῖαν Εὐχαριστίαν, γράφων: «Σάρκα καὶ αἷμα πάσαν αὐτοῦ τὴν μυστικὴν ἐπιδημίαν ὠνόμασε, καὶ τὴν ἐκ πρακτικῆς καὶ φυσικῆς καὶ θεολογικῆς συνεστῶσαν διδασκαλίαν ἐδήλωσε, δι' ἧς τρέφεται ψυχὴ καὶ πρὸς τὴν τῶν ὄντων τέως θεωρίαν παρασκευάζεται» (Εἰς Ἡσαΐαν 8, 204, PG 30, 476).

3. Ἀπολυτίκιον Χριστουγέννων, ἐν Μηναίῳ Δεκεμβρίου, σ. 202.

4. Τροπάριον Θεοφανείων, ἐν Μηναίῳ Ἰανουαρίου, σ. 68.

προφητικοῦ του ἀξιώματος, καὶ δὴ τῆς δογματικῆς καὶ ἠθικῆς διδασκαλίας του καὶ τῆς παραδειγματικῆς ἀγίας ζωῆς του, ἐπανήγαγε τὸν παραπεσόντα καὶ ἀλλοτριωθέντα ἄνθρωπον καὶ ἀποκατέστησεν αὐτὸν εἰς τὸν ἀρχικὸν προορισμὸν του, ἐφ' ὅσον ἐπανάφερον αὐτὸν εἰς τὴν ἐξ ἧς παρεξέκλινε καὶ ἀπεπλανήθη ὁδὸν τῆς ἠθικῆς τελειώσεως καὶ θεώσεως κατὰ χάριν, ἀποκαταστήσας τὸ «κατ' εἰκόνα» εἰς τὸ «ἀρχαῖον κάλλος» καὶ ἰκανώσας αὐτὸν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν» Θεοῦ (Γεν. 1,26-27).

Τελευταῖον τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον του ὠλοκλήρωσεν ὁ Σωτὴρ ἐν τῇ δόξῃ του διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ μὴ ἔχοντος τέλος (Λουκ. 1,33) βασιλικοῦ ἀξιώματός του, ἦτοι τῆς καθόδου εἰς τὸν ἄδην, τῆς ἀναστάσεως ἐκ τῶν νεκρῶν, τῆς ἀναλήψεως καὶ καθέδρας ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἐν τῇ ιδιότητι αὐτοῦ ὡς μέλλοντος κριτοῦ ζώντων καὶ νεκρῶν, ὡς καὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας του, πρὸς διαιώνισιν καὶ οἰκειοποίησιν τῆς σωτηρίας ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐν αὐτῇ, διὰ τῆς συνεργίας τοῦ πεμφθέντος κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν καὶ διαμένοντος ἐσαεὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἁγίου Πνεύματος. Τὴν Ἐκκλησίαν του δὲ κυβερνᾷ ἀοράτως ὡς ὁ αἰώνιος βασιλεὺς αὐτῆς, προστατεύων κατὰ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν πολεμίων αὐτῆς, καὶ κατευθύνει πρὸς τὴν τελείωσιν καὶ τὸν θρίαμβον ἐν τῇ ἐπουρανίῳ βασιλείᾳ. Ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ, ἀρχομένη ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, διὰ τῆς Ἐκκλησίας, κέκτηται χαρακτηρὰ τὸ μὲν πνευματικὸν καὶ ἠθικόν, ἐφ' ὅσον «οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου» (Ἰωάν. 18, 36), τὸ δὲ καθολικὸν καὶ παγκόσμιον χαρακτηρὰ. «Αὐτὸς γὰρ ἔστι προσδοκία ἔθνῶν, οὐχὶ τοῦ ἐλαχίστου μέρους τῆς οἰκουμένης»; κατέχων παγκόσμιον, αἰώνιον καὶ ἀκαθαίρετον βασιλείαν»¹. «Ὅθεν ὁ Κύριος καὶ βασιλεὺς ἐστὶ καὶ ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεόν»².

Ἐκ τῶν ἐνεργειῶν δὲ τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος ἰδιαίτερος ἐξαίρεται ἡ ἀνάστασις, ἥτις, ἀποτελοῦσα τὸ κέντρον τῆς χριστιανικῆς πίστεως (Ῥωμ. 8,33· Α' Κορ. 15,20-23), θεωρεῖται ὡς τὸ κύριον ἐχέγγυον τῆς σωτηρίας καὶ ἡ ὀριστικὴ νίκη καὶ κατάλυσις τοῦ κράτους τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου, ὡς ἀρραβὼν δὲ καὶ ἀπαρχὴ καὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ ἀθανασίας πάντων τῶν ἀνθρώπων, καθ' ὅσον ὁ Κύριος «ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων» καὶ «πρωτότοκος τῶν νεκρῶν» ἐγένετο· «ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν· ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκου-

1. «Ἔσται γάρ, φησὶν, ἡ ρίζα τοῦ Ἰησοῦ καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἔθνῶν· ἐπ' αὐτῶ ἔθνη ἔλπιουσιν. Τέθεικα γὰρ σε εἰς διαθήκην γένους εἰς φῶς ἔθνῶν. Καὶ θήσομαι, φησὶν, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ. Οὕτως οὖν καὶ ἱερεὺς διέμεινε, εἰ καὶ μὴ τὰ σκήπτρα τῆς Ἰουδαίας παρέλαβε, καὶ βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ὁ Θεός, καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Ἰακώβ ἐβεβαιώθη. Καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς (Γεν. 12,3) καὶ πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦσι τὸν Χριστόν» (Ἐπιστολὴ 236, 3, PG 32, 881. BEΠ 55, 289).

2. Αὐτόθι.

σιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται» (Α΄ Κορ. 15,20-22· Κολ. 1,18). Πράγματι μετὰ τοῦ ἀναστάντος «πρωτοτόκου ἐκ τῶν νεκρῶν» (Κολ. 1,18) ζωοποιηθὲν συνανέστη καὶ ἐδοξάσθη καὶ πᾶν μέλος τοῦ μυστικοῦ σώματός του, καὶ γενικῶς συνανέστη δυνάμει καὶ ὀλοκλήρος ἡ ἀνθρωπότης, προοδοποιηθείσης τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ τῆς παλιγγενεσίας καὶ μεταμορφώσεως τοῦ σύμπαντος κόσμου. Τοῦτο ἰδιαιτέρως ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, θεωροῦντος τὴν ἀνάστασιν τῶν ἀνθρώπων ὡς ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. «Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοίωματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ (βάπτισμα), ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα... εἰ δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ, πιστεύομεν ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ» (Ῥωμ. 6,5-8, βλ. καὶ Α΄ Κορ. 15,12 ἐξ.), ζωοποιούμενοι καὶ ἀνιστάμενοι ἐκ τῶν νεκρῶν. «Ὅθεν «ἡμεῖς διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τῆς ἐν Πνεύματι συνεγερθήσεσθαί αὐτῷ καὶ συγκαθεδεῖσθαί ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐλπίζομεν, ὅταν μετασχηματίσῃ τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ἀπὸ τοῦ ψυχικοῦ πρὸς τὸ πνευματικόν»¹.

Τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάληψις αὐτοῦ καὶ ἡ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδρα, ὅθεν ἀσκει τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν του ἐπὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθείσης κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς Ἑκκλησίας, τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πρὸς διαιώνισιν τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου ἐν αὐτῇ. «Ἦδη αὐτὸς ὁ ἀναστὰς Κύριος διεκήρυξεν, ὅτι «ἐδόθη αὐτῷ πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς» (Ματθ. 28,18), καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐπανέλαβεν, ὅτι «ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὄνοματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, ἐπιγείων καὶ καταχθονίων» (Φιλιπ. 2,9). «Ἐσχάτον δὲ πάντων θά ἐκδηλωθῇ τὸ βασιλικὸν τοῦ Κυρίου ἀξίωμα ἐν ὅλῃ τῇ θεῖᾳ δόξῃ καὶ μεγαλοπρεπεῖᾳ του κατὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν, ὅτε «ἐρχόμενος κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς», θά παρουσιασθῇ ὡς κριτῆς πάντων. Διὰ τούτων καὶ ἀπάσης τῆς ἀπολυτρωτικῆς λειτουργίας του ὁ Λυτρωτὴς ἐπραγματοποίησε τὴν σωτηρίαν, ὡς ὁ ἀληθινὸς «σωτὴρ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων»², ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς θείας ἐνσαρκώσεως καὶ εἶτα ὀλοκληρώσας αὐτὴν διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν τριῶν ἀξιωμάτων αὐτοῦ μέχρι τῆς ἐσχάτης κρίσεως, μεθ' ἧν, ἀνακαινίσας οὐρανὸν καὶ γῆν, θά παραδώσῃ τὴν βασιλείαν εἰς τὸν Πατέρα, μετὰ τοῦ ὁποῖου «βασιλεύσει εἰς αἰῶνας καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος» (Α΄ Κορ. 15,24· Λουκ. 1,33).

Ὅλως ἰδιαιτέρως ἐξαίρει ὁ Μέγας Βασίλειος εὐλόγως τὴν ὑψίστην καὶ μοναδικὴν λειτουργίαν καὶ διακονίαν τῆς Ἑκκλησίας, τοῦ παγκοσμίου τούτου μυστηρίου τῆς σωτηρίας, εἰς τὸ ὅλον ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἰδίως εἰς τὴν προσωπικὴν προσοικειώσιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων

1. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 28, 69, PG 32, 197. BEH 52, 290-291.

2. Ὁμιλ. εἰς Ψαλμ. 61, 2, PG 29, 472. BEH 52, 132.

πάσης ἐποχῆς καὶ φυλῆς καὶ γλώσσης. Οὕτω, διακρίνων τὴν μίαν Ἐκκλησίαν εἰς οὐράνιον καὶ ἐπίγειον, πρῶτον ὀρίζει τὴν οὐράνιον ὡς «πόλιν τοῦ Θεοῦ», περιλαμβάνουσαν «πᾶσαν τὴν νοητὴν κτίσιν ἀπὸ τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων μέχρι τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν· ταύτην «πόλιν χρῆ νοεῖν, εὐφραينوμένην ὑπὸ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Συνεχίζων δὲ προστίθησιν, ὅτι «ὀρίζονται τινες πόλιν εἶναι σύστημα ἰδρυμένον, κατὰ νόμον διοικούμενον. Ἐφαρμόζει δὲ καὶ τῇ ἄνω Ἱερουσαλήμ, τῇ ἐπουρανίῳ πόλει, ὁ ἀποδοθεὶς ὅρος τῆς πόλεως. Σύστημα γὰρ κακεῖ τῶν πρωτοτόκων, τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, καὶ ἰδρυμένον τοῦτο διὰ τὸ ἀμετακίνητον τῆς διαγωγῆς τῶν ἁγίων καὶ κατὰ νόμον τὸν οὐράνιον διοικούμενον»¹. [...] Προστίθησι δὲ ὅτι «τὴν διάταξιν ἐκείνης τῆς πολιτείας καὶ πᾶσαν τὴν διακόσμησιν καταμαθεῖν οὐδεμιᾶς ἐστὶν ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἐκεῖνα γὰρ ἐστὶν, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· πλὴν ὅτι μυριάδες ἀγγέλων ἐκεῖ καὶ πανήγυρις ἁγίων καὶ Ἐκκλησία πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς. Περὶ ἐκείνης φησὶν ὁ Δαυὶδ: «δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ»². Δεύτερον περὶ τῆς ἐπιγείου Ἐκκλησίας διδάσκει ὁ Μέγας Βασιλεὺς μετ' ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων, ὅτι αὕτη εἶναι μία καὶ ἡνωμένη διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, «εἰς λαὸς πάντες οἱ εἰς Χριστὸν ἠλπικότες καὶ μία Ἐκκλησία οἱ Χριστοῦ, κἂν ἐκ διαφορῶν τόπων (ἢ αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν) προσαγορεύηται»³, προσέτι δ' ὅτι «μόνον δι' αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ, ὡς ἐν «ποίμνῃ» καὶ «πόλει» καὶ «βασιλείᾳ» καὶ «ναῶ» καὶ «οἴκῳ»⁴ κ.λ.π., δύνανται οἱ ἄνθρωποι νὰ ἐξαγιασθῶσι καὶ σωθῶσιν. Μόνον αὕτη, καλοῦσα εἰς σωτηρίαν διαρκῶς νέα μέλη καὶ πολλαπλασιάζουσα αὐτὰ ἐν ἁγιασμῷ, ἔτι δὲ ἀνανεοῦσα ἀκαταπαύστως τὰ ἐξ αὐτῶν μεριστάμενα ἐκ τῆς γῆς διὰ τοῦ θανάτου, καταρτίζει καὶ ἐξαγιάζει αὐτὰ, καὶ οὕτως ἀνάγει ἀενάως πρὸς τὴν ἐπουράνιον Ἐκκλησίαν τὰ ἅγια καὶ εὐσεβῆ μέλη τῆς καὶ ἐγγράφει, οὕτως εἰπεῖν, «ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς ζωῆς τοῦ Ἀρνίου» (Ἄποκ. 21,27)⁵. Ὡστε ἐκ τοῦ ἐπιγείου τμήματος μετεγγράφονται καὶ μεθί-

1. Εἰς Ψαλμ. 45, 4, PG 29, 421. BEII 52, 109.

2. Αὐτόθι, PG στ. 424. BEII αὐτόθι.

3. Εἰς Ψαλμ. 45, 4, PG 29, 421. BEII 52, 109. Ἐπιστολὴ 161, 1, PG 32, 629. BEII 55, 186.

4. Εἰς Ἑσαΐαν 2, 66, PG 30, 233. Εἰς τὸ «πρόσεχε σεαυτῷ» 4, PG 31, 205. Εἰς Ψαλμ. 29, 1, PG 29, 308. BEII 52, 54.

5. Σημειωθῆτω ὅτι ὁ Μέγας Βασιλεὺς, διδάσκων ὅτι ἡ ἐπίγειος Ἐκκλησία σύγκριται ἐξ ἁγαθῶν καὶ ἁμαρτωλῶν, παρατηρεῖ, ὅτι «ἡ Ἐκκλησία ἐκ παντοδαπῶν ἐπιτηδεύματων συνείλεται, ἵνα μηδεὶς ἔξω τῆς ὀφελείας ἀπολειφθῇ... Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἱατρὸς τῶν ψυχῶν οὐκ ἤλθε καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, πρῶτον ἔταξεν ἐν τῇ κλήσει ἐν ἐκάστη συζυγίᾳ τὸ κατεγνωσμένον· χεῖρονα γὰρ τὰ ἔθνη τῶν κατοικούντων τὴν οἰκουμένην· ἀλλ' ὁμως προτετίμηται, ἵνα οἱ κακῶς ἔχοντες πρότερον, μεταλάβωσι τῆς ἐκ τοῦ ἱατροῦ ὀφελείας» (Εἰς Ψαλμ. 48, 1, PG 29, 432. BEII 52, 114-115). Οὕτως, ἄρα, ἡ

στανται καὶ μεταφυτεύονται οἱ ἐκλεκτοὶ καὶ ἅγιοι, οἱ σεσωσμένοι καὶ θεω-
 μένοι πιστοί, εἰς τὸ ἐπουράνιον τμήμα τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας. «Διὰ τοῦτο οἱ
 πεφυτευμένοι ἐνταῦθα ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος,
 ἐκεῖ ἐν ταῖς ἀύλαις τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐξανθήσουσιν»¹, δηλαδή ἐν τῇ ἐπουρανίῳ
 Ἐκκλησίᾳ· «ἄλλως ἀδύνατον ἐξανθῆσαι, καὶ ἀρχὴν λαβεῖν εἰς καρποφορίαν,
 μὴ ἐν ταῖς ἀύλαις γενόμενον τοῦ Κυρίου»². Κατὰ ταῦτα, μόνῃ ἢ ἐπίγειος Ἐκ-
 κλησία, ἥτις «ῥηκοδόμηται ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ προφητῶν»
 (Ἐφεσ. 2,20)³, ἄγει ἀσφαλῶς πρὸς τὴν οὐράνιον, τὴν «μὴ βλεπομένην, νοου-
 μένην δὲ πόλιν», ἥτις εἶναι τὸ τέλος καὶ τὸ ἀληθινὸν περιεχόμενον τῆς Ἐκ-
 κλησίας. Διὰ τοῦτο ὁ ἱερός Πατὴρ συμβουλεύει τὰ μέλη τῆς ἐπίγειου Ἐκ-
 κλησίας, ὅπως κατατείνωσι καὶ φέρονται πρὸς τὴν «πόλιν τοῦ Θεοῦ» καὶ
 αἰωνίαν αὐτῶν «πατρίδα, τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ», ἐφ' ὅσον τὸ ἑαυτῶν
 «πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει» (Φιλιπ. 3,20). Διότι αὐτῶν εἶναι «ἀληθινὴ
 πατὴρς ἢ ἄνω Ἱερουσαλήμ, πολῖται δὲ καὶ συμφυλέται οἱ πρωτότοκοι, οἱ ἀπο-
 γεγραμμένοι ἐν οὐρανοῖς». Διὰ τοῦτο, «ἡμῶν τὸ τέλος, οὗ ἕνεκεν πάντα πράτ-
 τομεν, καὶ πρὸς ὃ ἐπειγόμεθα, ἡ μακαρία διαγωγὴ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι·
 αὕτη δὲ συμπληροῦται ἐν τῷ βασιλευσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ»⁴. Ἐνταῦθα ὀλοκλη-
 ροῦται τὸ ὅλον ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Σωτῆρος, οἱ δὲ σεσωσμένοι, θεω-
 θέντες κατὰ χάριν, θὰ τύχωσι τῆς «μακαρίας διαγωγῆς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι»,
 ἀφοῦ θὰ ἔχωσι παραδοθῆ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος «τῷ Θεῷ καὶ Πατρί», ὅτε «καὶ
 αὐτὸς ὁ Ὑῖος ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἡ ὁ Θεὸς πάντα
 ἐν πᾶσιν» (Α' Κορ. 15,24. 28)⁵.

¹ Ἐκκλησία καλεῖ καὶ συγκαταριθμεῖ ἐν τοῖς κόλοις αὐτῆς ἀγαθοὺς καὶ ἁμαρτωλοὺς, ἢ «δι'
 ἁμαρτήματα καταδικασθέντας», «τελείους» καὶ «υποδεεστεροὺς», «ἄρτι εἰσαγομένους εἰς
 τὴν εὐσέβειαν» καὶ «ἀπεσωμένους», ἵνα σῶσῃ τοὺς ἐπιδεικτικούς σωτηρίας. Βλ. καὶ Εἰς
 Ψαλμ. 48, 1, PG 29, 433. 28, 3, στ. 288. BEΠ 52, 114. Εἰς Ἡσαΐαν 13, 259, PG 30,
 573. BEΠ 56, 252, ἐνθα διδάσκει, ὅτι ὁ Θεὸς ἐκάλεσεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πάντα τὰ ἔθνη
 καὶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, Ἰουδαίους τε καὶ Ἑθνικούς, ἀνεξαρτήτως καταγωγῆς καὶ
 καταστάσεως, «πάντα τὰ ἔθνη καὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν οἰκουμένην». Διὰ τοῦτο
 —συνεχίζει— εἰπὼν ὁ Κύριος «καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης»,
 «τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν προωρισμένους εἰς σωτηρίαν λέγει». «Τῶν ἐθνῶν τῶν πολλῶν τῶν
 ἐπὶ τῶν ὄρεων φωνὴ ἐστὶν Ἐκκλησίας... φωνὴ βασιλέων, φησὶν, καὶ ἐθνῶν συνηγμένων·
 τάχα δεῖ τὰ μὲν ἔθνη νοῆσαι ἡμᾶς τοὺς πανταχόθεν συνδραμόντας ἐπὶ τὴν κλῆσιν, βασιλεῖς
 δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, οὓς καὶ υἱοὺς βασιλείας ὠνόμασεν ὁ Κύριος». Πρβλ. καὶ
 Ἰ ω. Κ α ρ μ ῖ ρ η, Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, σ. 9-10.

1. Εἰς Ψαλμ. 28, 3, PG 29, 288. BEΠ 52, 46.

2. Εἰς Ἡσαΐαν 1, 28, PG 30, 173. BEΠ 56, 72.

3. Αὐτόθι 2,66, PG 30, 233. BEΠ 56, 99.

4. Εἰς Ἐξάμη. ὁμιλ. 9, 2, PG 29, 192. BEΠ 51, 265. Εἰς Ψαλμ. 48, 1, PG 29,
 432. BEΠ 52, 113.

5. Βλ. καὶ Ἰ ω. Κ α ρ μ ῖ ρ η: Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, σ. 766-767, 774-775,
 778. Συμπληροῦντες τὰ ἀνωτέρω προσθέτομεν αὐτόθι, σ. 778-779: «Οὕτως οἱ ἐπὶ τῆς γῆς

Προστεθῆτω ἐν τέλει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι σωτὴρ οὐ μόνον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ὡς «ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου» (Ἰωάν. 1,29), ἅρα εἶναι σωτὴρ οὐ μόνον τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς κτίσεως, συντελεσθησομένης «καινῆς» κοσμικῆς μεταμορφώσεως (Ἀποκ. 21,1· Ῥωμ. 8,19-23), ἣτις θὰ λάβῃ χώραν ἐν τοῖς ἐσχάτοις κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, ὅτε ὀλοκληρωθῆσεται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μετὰ τῆς κοσμικῆς τοιαύτης τῆς κτίσεως ἐν ὅλῃ τῇ πληρότητι αὐτῆς. Ὁ Μέγας Βασίλειος ὀμιλεῖ περὶ τῆς ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἀναγεννήσεως καὶ ἀνανεώσεως τοῦ παντὸς κόσμου, τοῦ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας παλαιωθέντος¹, ὅτε «πᾶσα ἡ κτίσις λυθῆσεται (Β' Πέτρ. 3,11) καὶ μεταποιηθῆσεται τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου»², καὶ «ὅτε καὶ πᾶσα ἡμῶν ἡ σωματικὴ κτίσις συναλλοιωθῆσεται... καὶ οἱ οὐρανοὶ ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται...»³, «κατὰ τὸ βούλημα τοῦ τὰ πάντα ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ συστάσει τῶν ὅλων οἰκονομοῦντος Θεοῦ»⁴. Διότι ἀνάγκη μεταποιηθῆναι τὸν κόσμον, εἰ μέλλοι καὶ ἡ τῶν ψυχῶν κατάστασις πρὸς ἕτερον εἶδος ζωῆς μεταβάλλειν. «Ὡσπερ γὰρ ἡ παροῦσα ζωὴ συγγενῆ ἔσχε τοῦ κόσμου τούτου τὴν φύσιν, οὕτω καὶ ἡ μέλλουσα τῶν ψυχῶν ἡμῶν διαγωγὴ οἰκείαν τῇ καταστάσει ὑποδέξεται τὴν λήξιν»⁵. Πάντως δὲν θὰ πρόκειται περὶ παντελοῦς καταστροφῆς τοῦ παρόντος κόσμου, ἀλλὰ περὶ ἀνακαινίσεως καὶ μετασχηματισμοῦ αὐτοῦ διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ σχήματος καὶ τῆς συστάσεως αὐτοῦ καὶ γενικῶς τοῦ ἐξωραϊσμοῦ καὶ τῆς μεταμορφώσεως αὐτοῦ. «Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου» (Α' Κορ. 7,31). Οὕτω λοιπὸν ἡ ἐν Χριστῷ σωτηρία κέκτηται καὶ κοσμικὴν ἐπὶ τῆς ὅλης κτίσεως διάστασιν, ἐπεκτεινομένη διὰ μέσου τοῦ πεσόντος ἀνθρώ-

λελυτρωμένοι καὶ τεθεωμένοι ἐν Χριστῷ πιστοὶ εἶναι «συμπολιταὶ τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ» (Ἐφεσ. 2,19, πρβλ. καὶ Α' Κορ. 3, 16-17· Α' Τιμ. 3, 15· Ἐβρ. 3, 6), «σύνδουλοι καὶ ἀδελφοὶ» (Ἀποκ. 6, 11. 19, 10. Ῥωμ. 8, 29), συμπάρεδροι τῶν «τετελειωμένων δικαίων» (Ἐβρ. 12,22 ἐξ.) ὑπὸ τὸν «πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς» (Ῥωμ. 8, 19) Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἔντα «ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι» (Ἐφεσ. 1, 21)· «Ἐκεῖ ἀναμένει τοὺς σεσωσμένους καὶ τεθεωμένους ἡ ὑψίστη καὶ ἀνέκφραστος μακαριότης, ἣτις ἐγκρατεῖται ἐν τῇ ἀμέσῳ καὶ πλήρει, διὰ τῆς θείας χάριτος, θεωρίᾳ τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶναι τὸ ἄκρον ἀγαθὸν καὶ ἐφετὸν καὶ ἡ πηγὴ τῆς ἀληθοῦς μακαριότητος. Καθ' ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐπηγγελμένη «αἰώνιος ζωὴ», ἡ ἀποτελοῦσα τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπουρανίου Ἐκκλησίας, οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ ἡ «θεωρία τοῦ Θεοῦ» καὶ τῆς «δόξης» του (Ματθ. 5, 8· Ἰωάν. 17, 24), καὶ μάλιστα ἡ θεωρία τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ «καθὼς ἐστιν» (Α' Ἰωάν. 3,2), ἡ ἄμεσος δηλονότι θεωρία αὐτοῦ «πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» (Α' Κορ. 13, 12).

1. Εἰς Ψαλμ. 32, 2, πρβλ. καὶ 44, 2, PG 29, 328, 389. BEΠ 52, 64. 93.

2. Ἐπιστολὴ 139, 2, PG 32, 584. BEΠ 55, 166.

3. Εἰς Ψαλμ. 44, 2, PG 29, 389. BEΠ 52, 93.

4. Κατ' Εὐνομίου 3, 7, PG 29, 669. BEΠ 52, 226.

5. Εἰς Ἐξαῆμ. ὀμιλ. 1, 4, PG 29, 12. BEΠ 51, 188.

που καὶ ἐπὶ τῆς συστεναζούσης καὶ συνωδινούσης μετ' αὐτοῦ, λόγῳ τῆς πτώσεως, κτίσεως. Ἄλλ' ἕνεκα τῆς καθολικότητος καὶ παγκοσμιότητος τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας ἐπεκτείνεται αὕτη ἐπὶ συμπάσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἀνθρωπότητος καὶ δι' αὐτῆς ἐπὶ συμπάσης τῆς κτίσεως, εἰσερχομένων οὕτως οἶονεὶ αὐτῶν εἰς τὴν θεϊαν ζωὴν, ἕνεκα τῆς ἐξαρτήσεως τῆς κτίσεως ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς κυβερνήτου αὐτῆς¹. Κατὰ ταῦτα, διὰ τῆς ἐκπτώσεως καὶ ἀλλοτριώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ Θεοῦ συνεξέπεσε μετ' αὐτοῦ καὶ πᾶσα ἡ κτίσις καὶ ὑπετάγη εἰς τὴν φθοράν, ἀλλὰ διὰ τῆς σωτηρίας καὶ ἐπιστροφῆς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν Θεὸν ἠλευθερώθη καὶ πᾶσα ἡ κτίσις ἀπὸ τῆς φθορᾶς καὶ ἐπανεῦρε τὸν ἀρχικὸν προορισμὸν της. «Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα... Οἶδαμεν γὰρ ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστεναζέει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν... Ἡ γὰρ ἀποκαρδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἰῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται», ὅτε «καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις «ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (Ῥωμ. 8,19-22).

Συνωδὰ τῇ ἀγιογραφικῇ ταύτῃ διδασκαλίᾳ καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος μετ' ἄλλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἐπίστευον, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπέταξεν εἰς τὸν ἀνθρωπὸν τὴν κτίσιν, ἵνα, ὅταν ἀνακαινίσῃ καὶ ἀφθαρτοποιήσῃ καὶ θεώσῃ τὸν ἀνθρωπὸν, ἐλευθερώσῃ τότε ἐκ τῆς δουλείας αὐτοῦ καὶ ὄλην τὴν κτίσιν καὶ συνακαινίσῃ αὐτῷ καὶ ἀλλοιώσῃ αὐτὴν καθιστῶν ἄυλον, οὕτως ὥστε ἐν τῇ κοινῇ ἀναστάσει θέλει ἐνωθῆ καὶ αὕτη μετὰ τῶν ὑπὲρ αἴσθησιν ἐπουρανίων. Καθ' ὅσον τότε θὰ ἀνακεφαλαιωθῶσι αἰτὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς» (Ἐφεσ. 1,10)². Πράγματι, ὁ «Χριστὸς ἐφάνη τὴν πᾶσαν κτίσιν θέλων ἀνακαινίσαι... θέλων τὴν κτίσιν ἅπασαν, καταφθαρεῖσαν τῇ παραβάσει πρῶην, καινίσαι ἀληθῶς... κατέχων χειρὶ τοῦ τὴν κτίσιν καὶ χειρὸς δουλείας αὐτὴν ἐλευθερῶν... Λευχειμονήτω πᾶσα γῆίνος φύσις, ἐκπτώσεως νῦν οὐρανῶν ἐπηρμένη. Νάουσι βεῖθροις ἐκπλυθεῖσα πταισμάτων τῶν πρὶν

1. Βλ. καὶ Γρηγορίου Θεολόγου, λόγ. 38, PG 36, 312 ἐξ.

2. Σχετικῶς θὰ γράψῃ βραδύτερον ὁ Συμεὼν ὁ νέος θεολόγος, ὅτι ἡ κτίσις, «τῷ δι' οὗ γέγονεν ἀνθρώπων δουλεύσασα, φθαρτῷ φθαρτῇ γεγονυῖα, ὅτε πάλιν ἐκεῖνος ἀνακαινισθῆ καὶ πνευματικός, ἀφθαρτος καὶ ἀθάνατος γένηται, τότε καὶ αὐτὴ ἐλευθερωθεῖσα τῆς δουλείας ἡ κτίσις, ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῷ προσκεκρυμμένῳ ὑποταγεῖσα καὶ αὐτῷ ἐκδουλεύσασα, συνακαινισθῆ αὐτῷ καὶ ἀφθαρτωθῆ καὶ πνευματικῇ ὄλη γένηται... Διὰ δὴ τοῦτο, ἐκ καταβολῆς κόσμου τὴν ἐκ παλιγγενεσίας αὐτοῦ σωτηρίαν ὁ Θεὸς προορίσας, ὑπέταξεν αὐτῷ τὴν κτίσιν, ... ὅποταν δὲ ἀνακαινίσῃ τὸν ἀνθρωπὸν καὶ ἀφθαρτον καὶ ἀθάνατον καὶ πνευματικὸν αὐτὸν ἀπεργάσῃται, τηνικαῦτα καὶ αὐτὴν ὄλην τὴν κτίσιν, φημί, σὺν αὐτῷ ἀλλοιώσει καὶ ἀίδιον καὶ ἄυλον ταύτην ἀποτελέσει». [Παρά Β. Κριβοσέιν, Μέσα στὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ νέος θεολόγος (μετάφρ. Πίτσας Κ. Σκοῦτέρη), Θεσσαλονίκη 1983, σ. 379]. Βλ. καὶ κατωτέρω αὐτόθι, σ. 395: «Ἐν τῇ κοινῇ ἀναστάσει καὶ πᾶσα ἡ ἐπίγειος κτίσις, ἡ ὀρωμένη αὕτη καὶ αἰσθητῆ, ἀλλοιωθήσεται καὶ τοῖς ἐπουρανίοις, ἡγουν τοῖς ἀοράτοις καὶ ὑπὲρ αἴσθησιν, ἐνωθήσεται».

πέφευγε, παμφαῶς λελουμένη»¹. Οὕτως ὄντως «νεουργεῖται ἡ κτίσις»². Ἄλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀποστασίας τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ Θεοῦ «πᾶσα ἡ κτίσις συγκινεῖται τῷ Δεσπότῃ ἐπὶ τὴν ἐκδικήσιν τῶν εἰς αὐτὸν ἡμαρτηκότων... Ἡ γὰρ κτίσις, τῷ ποιήσαντι ὑπηρετοῦσα, ἐπιτείνεται μὲν εἰς κόλασιν κατὰ τῶν ἀδίκων, ἀνίσταται δὲ εἰς εὐεργεσίαν ὑπὲρ τῶν ἐφ' ἑαυτῷ πεποιοθέντων»³, «ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συνεπιτίθεται τῇ ἐκδικήσει τῶν ἀμαρτωλῶν»⁴, διὰ τὴν ἀμαρτίαν τῶν ὁποίων «ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἡμῖν ἀνατέλλει»⁵. Ἐπὶ πλέον πᾶσα ἡ κτίσις συμμετέσχε μυστηριωδῶς τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Λυτρωτοῦ, ὅστις καὶ αὐτῆς καὶ ὄλου τοῦ κόσμου ἐπέφερε τὸν καθαρισμόν καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν⁶, καὶ δὴ ἐπέφερε τὸν «καθαρισμὸν τῶν ἀμαρτημάτων διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ»⁷.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγεται ὅτι, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι σωτὴρ καὶ σωτηρία «τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων» παντὸς⁸ καὶ ἀπάσης τῆς κτίσεως, ἐλευθερώσας καὶ τὴν καταφθαρεῖσαν τῇ παραβάσει κτίσιν καὶ ἀνακαινίσας αὐτήν, ἥτις ἐξ ἄλλου συνήργησεν αὐτῷ ἐν τῷ καθόλου ἔργῳ τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ κόσμου.

II. Ἡ σωτηρία ἐξ ὑποκειμένου.

Ἡ σωτηρία ἐξ ὑποκειμένου, τ.ἔ. ἡ ὑποκειμενικὴ προσοικειώσις τῆς σωτηρίας ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, συντελεῖται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Οὕτως ἡ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐξ ἀντικειμένου πραγματοποιηθεῖσα ἱστορικῶς καθολικὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καθίσταται καὶ ἀτομικὴ καὶ ὑποκειμενικὴ καὶ προσωπικὴ, οἰκειομένη καὶ ἰδιοποιουμένη ὑπὸ τῶν καθ' ἕκαστον ἀνθρώπων διὰ τῆς ζωοποιῦ καὶ λυτρωτικῆς ἐνεργείας καὶ χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἄλλως θὰ παρέμενεν ἡ σωτηρία ἀνεργητὸς καὶ ἀνωφελὴς καὶ ἀπρόσβλητος ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων,

1. Τροπάρια Χριστουγέννων καὶ Θεοφανείων, ἐν Μηναιοῖς Δεκεμβρίου, σ. 176 καὶ Ἰανουαρίου, σ. 81.

2. Τροπάριον Ἀκαθίστου ὕμνου, ἐν: Τριψίδιον, Ἀθήναι 1960, σ. 302.

3. Εἰς Ἡσαΐαν 13, 269, PG 30, 592. BEΠ 56, 260.

4. Αὐτόθι 5, 181, PG 30, 424. BEΠ 56, 184.

5. Εἰς Ἐξαήμε. 5, 6, PG 29, 105. BEΠ 51, 227.

6. «Πᾶσα ἡ κτίσις ἡλλοιοῦτο φόβῳ, θεωροῦσά σε ἐν σταυρῷ κρεμάμενον Χριστέ· ὁ ἥλιος ἐσκοτίζετο καὶ γῆς τὰ θεμέλια συνεταράττετο· τὰ πάντα συνέπασχον τῷ τὰ πάντα κτίσαντι». [Στιχηρὸν ἐσπερινοῦ Μ. Παρασκευῆς, ἐν: Τριψίδιον (ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας), Ἀθήναι 1960, σ. 411]. Βλ. καὶ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγ. 45, 13 καὶ 29.

7. Μ. Βασιλείου, Κεφάλαια τῶν ἔρων τῶν κατ' ἐπιτομὴν 10, PG 31, 1088. BEΠ 53, 235.

8. Εἰς Ψαλμ. 61, 2. BEΠ 52, 132.

ὅτε «ματαία ἢ πίστις ἡμῶν» (Α΄ Κορ. 15,17) καὶ «κενόν» ἄρα καὶ ἄγονον καὶ ἄχρηστον τὸ ἔλον ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ «δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντος ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ παθόντος» Σωτῆρος¹. «Ὡστε ἄνευ τῆς προσωπικῆς ὑφ' ἐκάστου ἀνθρώπου ἰδιοποιήσεως τῆς σωτηρίας θὰ παρέμενε ἀνεργῆτος καθ' ἑαυτὴν ἢ διὰ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως καὶ τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῷ Χριστῷ ἐπιτευχθεῖσα ἐξ ἀντικειμένου σωτηρία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὡς ἐνιαίου ὄλου. Ἄλλ' ὅμως ὁ Θεὸς «θέλει πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α΄ Τιμ. 2,4), «οὐ βούλεται δὲ τὸν θάνατον τοῦ ἀσεβοῦς, ὡς τὸ ἀποστρέφαι τὸν ἀσεβῆ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ καὶ ζῆν αὐτόν» (Ἰεζ. 33,11). Διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται, ὅπως ἡ ἀντικειμενικὴ καὶ καθολικὴ καὶ ἱστορικὴ καὶ δυνατικὴ σωτηρία, ἣν ἐπέτελεσεν ὁ Σωτῆρ καὶ διὰ τὴν ἐλευθέραν ἰδιοποίησιν τῆς ὁποίας παρέχει τὴν δυνατότητα καὶ χάριν τοῦ εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, καταστῆ καὶ ὑποκειμενικὸν καὶ προσωπικὸν καὶ πραγματικὸν κτῆμα καὶ βίωμα ἐκάστου ἀνθρώπου διὰ τῆς ἐν χρόνῳ ἐλευθέρας οἰκειώσεως αὐτῆς ὑπ' αὐτοῦ ὡς προσώπου, ἔργον τὸ ὁποῖον τελειοῖ τὸ «Ἅγιον Πνεῦμα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τοῦτο, παραμένον ἐν αὐτῇ διηνεκῶς, ἐνεργεῖ αὐτεξουσίως τὴν περὶ τὸν ἄνθρωπον θείαν οἰκονομίαν, συνεχίζον τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Σωτῆρος καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ τῆς Πεντηκοστῆς μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου περίοδον, ἥτις διὰ τοῦτο θεωρεῖται ὡς περίοδος τῆς κατ' ἐξοχὴν σωτηριώδους ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος².

Πράγματι, «τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐν τῷ Υἱῷ ἀναπαύομενον καὶ δι' Υἱοῦ τοῖς πιστοῖς ἡμῶν πεφηνός» «Ἅγιον Πνεῦμα³, τὸ ὁποῖον ὁ Κύριος «ἐξέχεε πλουσίως ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν» κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, διαμένον αἰεὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πληροῖ αὐτὴν καὶ οἰκοδομεῖ καὶ ἀνακαινίζει καὶ ἀγιάζει καὶ ὑψώνει καὶ πλατύνει αὐτὴν εἰς παγκόσμιον κιβωτὸν τῆς σωτηρίας καὶ «ἀρχιτεκτονεῖ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ», ὥστε εἰς τὸ διηνεκὲς «ἔχειν τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἐπιχορηγίαν τοῦ Πνεύματος»⁴. Ἐντεῦθεν καὶ «ὁ ἐγκαινισμὸς καὶ ἡ διακόσμησις τῆς Ἐκκλησίας σαφῶς καὶ ἀναντιρρήτως διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖται»⁵. «Ὅλως δὲ ἰδιαιτέρως συνεργεῖ ἐν πᾶσιν

1. Ἰω. Κ α ρ μ ῖ ρ η, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας..., τ. 1², σ. 58.

2. Γενικῶς βλ. Π. Χ ρ ῆ σ τ ο υ, Ἡ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, Θεσσαλονίκη 1965.

3. Τροπάριον Κυριακῆς Πεντηκοστῆς, ἐν: Πεντηκοστάριον (ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας), Ἀθῆναι 1959, σ. 208, 212. Ἰ ω ἄ ν ν ο υ Δ α μ α σ κ η ν ο ῦ, Ἐκδ. ὁρθ. πίστ. 1,8, PG 94, 821.

4. Μεγάλου Βασιλείου, Περὶ κρίσεως Θεοῦ 1, PG 31, 653. Εἰς Ἡσαΐαν 3, 107, PG 30, 289-292. BEII 56, 124.

5. Εἰς Ψαλμ. 29, 1, PG 29, 308. BEII 52, 54. Περὶ Ἁγ. Πνεύματος 16, 39, PG 32, 141. BEII 52, 264.

ἐν τῷ ἔργῳ τῆς οἰκειώσεως τῆς σωτηρίας ὑπὸ τῶν καθ' ἕκαστον πιστῶν προσωπικῶς καὶ τῆς «οἰκειώσεως πρὸς τὸν Θεὸν» αὐτῶν¹. «Ὅθεν εὐλόγως ὁ Μέγας Βασιλεὺς θεωρεῖ καὶ πάσας γενικῶς «τάς περὶ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας, τὰς ὑπὸ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Θεοῦ γενομένας, διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος πεπληροῦσθαι»², οἷον «ἐνεργήματα δυνάμεων, χαρίσματα ἰαμάτων, διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου... ἁμαρτιῶν ἀπολύτρωσις ἐν τῇ χάριτι τοῦ Πνεύματος... οἰκειώσεις πρὸς Θεὸν διὰ τοῦ Πνεύματος... ἢ ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασις διὰ τοῦ Πνεύματος»³. «Ἁγιασμός δὲ οὐκ ἄνευ Πνεύματος», καὶ «δι' ἁγιασμοῦ ἐστὶν ἡμῖν ἢ πρὸς τὸν Ἁγίον οἰκειώσεις»⁴. Κατέχει δὲ τὸ Ἁγίον Πνεῦμα «φυσικὴν τὴν ἀγιότητα, οὐ κατὰ χάριν λαβόν, ἀλλὰ συνουσιωμένην αὐτῷ», δηλαδὴ ἀνήκουσαν εἰς τὴν οὐσίαν του. Κατὰ συνέπειαν εἶναι φύσει ἅγιον, ὡς ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, δι' ὃν λόγον ἀπενεμήθη αὐτῷ «ἐξαιρέτως ἢ προσηγορία «ἅγιον»⁵. Ἐντεῦθεν τὸ Ἁγίον Πνεῦμα, τὸ χορηγοῦν ἡμῖν τὴν ἀγιάζουσαν σωτήριον χάριν, «ἐνίησι τὴν ζωοποιὸν δύναμιν, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν νεκρότητος εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς ζωὴν τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀνακαινίζον», καὶ «ἐγγράφει νοήματα ἡμῖν «οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίνας»⁶. Διότι αὐτὸ εἶναι «ἁγιασμοῦ γέनेσις, φῶς νοητόν, πάση δυνάμει λογικῇ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὑρεσιν οἷόν τινα καταφάνειαν δι' ἑαυτοῦ παρεχόμενον», καὶ γενικῶς αὐτὸ εἶναι «ζωῆς χορηγόν»⁷. Ὡστε «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκ Θεοῦ τὴν ὑπαρξίν ἔχον, τὴν πηγὴν τῆς ἀγιότητος, (χορηγεῖ) δύναμιν ζωῆς παρεκτικὴν, χάριν τελειοποιόν, δι' οὗ υἰοθετεῖται ἄνθρωπος καὶ ἀπαθανατίζεται τὸ θνητόν»⁸ διὰ τῆς κατὰ χάριν θεώσεως. Ὁ Παράκλητος εἶναι οἶονεἰ ἢ ψυχὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ζωοποιὸς ἀρχὴ καὶ ἁγιαστικὴ καὶ ἐνοποῦς δύναμις τοῦ σώματος αὐτῆς, δι' ὧν αὐτὴ ζῆ καὶ κινεῖται καὶ δρᾷ καὶ ἐπιτελεῖ τὸ θεῖον ἔργον της ἐν τῷ κόσμῳ. Οἷαν θέσιν κατέχει καὶ ὅ,τι ἐνεργεῖ ἢ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι τοῦ ἀνθρώπου, τὴν αὐτὴν καὶ μείζονα ἔτι θέσιν

1. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 19, 49, PG 32, 157. BEΠ 52, 272.

2. Αὐτόθι, 16, 39, στ. 140-141. BEΠ 52, 264.

3. Αὐτόθι, στ. 157. Βλ. αὐτόθι: «Διὰ Πνεύματος ἁγίου ἢ εἰς παράδεισον ἀποκατάστασις, ἢ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν ἀνοδος, ἢ εἰς υἰοθεσίαν ἐπάνοδος, ἢ παρρησία τοῦ καλεῖν ἑαυτῶν Πατέρα τὸν Θεόν, κοινωνῶν γενέσθαι τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ, τέκνον φωτὸς χρηματίζειν, δόξης ἀϊδίου μετέχειν, καὶ ἀπαξιαπλῶς ἐν παντὶ πληρώματι εὐλογίας γενέσθαι ἐν τε τῷ αἰῶνι τούτῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι».

4. Περὶ Ἁγ. Πνεύματος 16, 38. PG 32, 136. BEΠ 52, 263. Εἰς Ψαλμ. 28, 1, PG 29, 281. BEΠ 52, 43.

5. Ἐπιστολὴ 159, 2, PG 32, 621. BEΠ 55, 182.

6. Αὐτόθι 15, PG 32, 129. BEΠ 52, 260. Εἰς Ψαλμ. 44, 3, PG 29, 396. BEΠ 52, 96. Β' Κορ. 3, 3.

7. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 9, 22, PG 32, 108. BEΠ 52, 249.

8. Ἐπιστολὴ 105, PG 32, 513. BEΠ 55, 137.

κατέχει καὶ τὰ αὐτὰ καὶ μείζονα ἔτι ἐνεργεῖ καὶ τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα ἐν τῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας, ἐμψυχοῦν καὶ ζωοποιοῦν καὶ μορφοποιοῦν καὶ ποδηγετοῦν τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς σωτηριώδους ἀποστολῆς τῆς ἐν τῷ κόσμῳ¹, συνενώνον δὲ τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν θείαν κεφαλὴν αὐτῆς καὶ πρὸς ἄλληλα. Τὸ δὲ ἰδιάζον ἔργον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἡ ἀναγέννησις καὶ ὁ ἁγιασμός τῶν πιστῶν ἤδη ἀπὸ τῆς Πεντηκοστῆς (Πράξ. 2,16-18). Αὐτό, οἰκοῦν ἐν τοῖς πιστοῖς ὡς ἐν ναῶ (Α' Κορ. 6,19), ἐνώνει αὐτοὺς ἐν τῇ τελείᾳ τῆς θείας Εὐχαριστίας εἰς ἐν σῶμα ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ βοηθεῖ αὐτοὺς ὅπως μετέχωσι τῆς ἑαυτοῦ ἀγιότητος, διανέμον ἐκάστῳ τὰ χαρίσματα αὐτοῦ εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ (Α' Κορ. 12,4—11. 28-31· Ῥωμ. 12,6)². Διὰ τοῦτο θεωρεῖται εὐλόγως τοῦτο ὡς βασικὸν καὶ ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς νέας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἀναγέννησις καὶ σωτηρία τοῦ ὁποῦο συντελεῖται δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος (Ἰωάν. 3,5 ἐξ.). Ἐντεῦθεν καὶ «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμοτίμως συναριθμεῖται τε καὶ συλλατρεύεται τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῶ»³.

Ἐπὶ τούτοις τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα, ὃν τὸ «Πνεῦμα τῆς ἀληθείας» (Ἰωάν. 14,17. 15,26. 16,13), ποδηγετεῖ καὶ καθοδηγεῖ τὴν Ἐκκλησίαν «εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν» (Ἰωάν. 16,13), καὶ ἀναδεικνύει αὐτὴν ἀλάθητον φορέα καὶ ἐρμηνευτὴν καὶ διδάσκαλον τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, καὶ «στῦλον καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας» (Α' Τιμ. 3,15), μεταλαμπαδεύουσαν τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν· ἔτι δὲ ὑπομιμνήσκει καὶ διδάσκει αὐτῇ πάντα ὅσα ὁ Κύριος ἐδίδαξε, διαφυλάσσον οὕτως ἀναλλοίωτον καὶ ἀνόθευτον καὶ περαιτέρω διαπτύσσον τὸ ἐφ' ἅπαξ ἀποκαλυφθὲν καὶ παραδοθὲν εἰς τὴν

1. Βλ. καὶ Ὁμιλ. περὶ πίστεως, 15, 3, PG 31, 469: «Ὡσπερ ὁ ἥλιος, ἐπιλάμπων τοῖς σώμασι καὶ ποικίλως ὑπ' αὐτῶν μετεχόμενος, οὐδὲν ἔλαττοῦται παρὰ τῶν μετεχόντων, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα πᾶσι τὴν παρ' ἑαυτοῦ χάριν παρέχον ἀμείωτον καὶ ἀδιαίρετον, πάντας φωτίζει πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ κατανόησιν, ἐμπνέει τοῖς προφήταις, νομοθέτας σοφίζει, ἱερεῖς τελειοῖ, ἐνισχύει βασιλεῖς, καθαρτίζει δικαίους, σεμνύνει σῶφρονας, ἐνεργεῖ χαρίσματα λαμάτων, ζωοποιεῖ τοὺς νεκροὺς, λύει τοὺς πεπηδημένους, υἰοθετεῖ τοὺς ἠλλοτριωμένους...». Ἐκ τῆς σωτηρίου χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος προέρχονται τὰ πάντα ἐν τοῖς σαζομένοις, οἷον «μελλόντων πρόγνωσις, μυστηρίων σύνεσις, κεκρυμμένων κατάληψις, χαρισμάτων διανομαί, τὸ οὐράνιον πολιτεῦμα, ἡ μετὰ ἀγγέλων χορεία, ἡ ἀτελεύτητος εὐφροσύνη, ἡ ἐν Θεῷ διαμονή, ἡ πρὸς Θεὸν ὁμοίωσις, τὸ ἀκρότατον τῶν ὀρεκτῶν, θεὸν γενέσθαι» (Περὶ Ἁγ. Πνεύματος 9, 109, PG 32,109. BEΠ 52, 250). Διὰ ταῦτα καὶ ἡ Ἐκκλησία, πιστεύουσα ὅτι τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα τὰ «πάντα ἐνεργεῖ» ἐν αὐτῇ (Α' Κορ. 12, 13 ἐξ.), ψάλλει κράζουσα: «Πάντα χορηγεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, βρῦει προφητείας, ἱερέας τελειοῖ, ἀγραμμάτους σοφίαν ἐδίδαξεν, ἀλιεῖς θεολόγους ἀνέδειξεν, ὅλον συγκροτεῖ τὸν θεσμόν τῆς Ἐκκλησίας». [Πεντηκοστάριον (ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας) Ἀθῆναι 1959, σ. 200].

2. Βλ. Γ. Τ σ α ν α ῶ, Τὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον, ἐν: Θεολογικὸν συμπόσιον, χαριστήριον εἰς τὸν καθηγητὴν Π. Χρήστου, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 121-140.

3. Ἐπιστολὴ 89, 2, PG 32, 473. BEΠ 55, 120.

Ἐκκλησίαν (Ἰωάν. 14,26)¹. Εἰδικῶς περὶ τῶν πιστῶν προκειμένου αὐτὸ Θεὸς ἐξαπέστειλε τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κράζον ἀββᾶ ὁ πατήρ» (Γαλ. 4,6), ἐντεῦθεν δὲ «οὔτε δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, οὔτε ἐπικαλέσασθαι δυνατὸν τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ... οὔτε γὰρ Υἱὸν προσκυνῆσαι δυνατὸν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, οὔτε ἐπικαλέσασθαι δυνατὸν τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ἐν τῷ τῆς υἰοθεσίας Πνεύματι»². Προσέτι πάντα τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας τελειοῦνται τῇ ἐπιφοιτῆσει καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ τελεταρχικοῦ Πνεύματος, ὡς καὶ ἡ ὅλη μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀπορρέει ἀπὸ τῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ μεταδίδεται εἰς τοὺς κοινωνοῦντας τῶν μυστηρίων ὑπ' αὐτοῦ, καὶ γενικῶς «ἀ ἐνεργεῖ ὁ Θεός, ταῦτα τὸ Πνεῦμα ἐνεργεῖ. «Πάντα ἐνεργεῖ, φησί, τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἐκάστω καθὼς βούλεται» (Α' Κορ. 12,11)³. Ἐν τέλει δεόν νὰ προστεθῆ, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα διὰ τῶν ἐνεργειῶν του πληροῖ καὶ τὴν κτίσιν ὀλόκληρον, ζωοποιοῦν ἅπασαν τὴν τε λογικὴν καὶ τὴν ἄλογον κτίσιν ὡς «ζωῆς χορηγόν», «δύναμιν ζωῆς παρεκτικὴν, χάριν τελειοποιόν», ἀλλ' ἐνεργοῦν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἄλλων δύο προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος, χορηγομένης οὕτω τῆς ζωῆς καὶ τῆς χάριτος καὶ τῆς σωτηρίας «ἀπὸ Θεοῦ (Πατρὸς) διὰ Χριστοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι»⁴. Καίτοι δὲ εἶναι «ἀπλοῦν τῇ οὐσίᾳ», ὅμως εἶναι «ποικίλον ταῖς δυνάμεσιν», αἱ δὲ ἐνεργεῖαι αὐτοῦ πρὸς τὴν κτίσιν ἀπὸ τῆς δημιουργίας μέχρι τῆς περὶ τὸν ἄνθρωπον «ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ Υἱοῦ» εἶναι «ἄρρητοι μὲν διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξαρτήθητοι δὲ διὰ τὸ πλήθος»⁵, ταυτιζόμεναι πάντοτε μετὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, λόγῳ τῆς ταυτότητος καὶ ἐνότητος τῆς θείας οὐσίας

1. Βλ. καὶ Εἰς Ψαλμ. 28, 1, PG 29, 308. BEΠ 52, 43: «Ὁ ἐκκλησιάζων καὶ πάντας συγκαλῶν τῷ κηρύγματι ὁ Παράκλητός ἐστι, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, διὰ προφητῶν καὶ ἀποστόλων συνάγων τοὺς σφζομένους» (αὐτόθι, 48, 2, στ. 433), καὶ ἀπεργαζόμενον τελείαν, ἐσωτερικὴν καὶ ὀργανικὴν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν μελῶν ἐν τῷ ἐνὶ σώματι τοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ τὸν φωτισμὸν καὶ τὸν ἁγιασμὸν τῶν μελῶν αὐτοῦ. Ἡ λυτρωτικὴ χάρις αὐτοῦ, ὡς ἄλλη νοητὴ δρόσος καὶ μύρον τοῦ παναγίου Πνεύματος, κατέρχεται ἀπὸ τῆς ζωαρχικῆς Κεφαλῆς καὶ περιλούει πάντα τὰ μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, «ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς, τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα, τὸν πώγωνα τοῦ Ἁαρῶν». (Εἰς Ψαλμ. 132 (15), PG 30, 116. BEΠ 57, 140). Βλ. καὶ Ἰω. Καρμίρη, Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, Ἀθήναι, 1958, σ. 8 ἐξ. Ἐοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ἐκκλησιολογία τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, Ἀθήναι 1962, σ. 67 ἐξ.

2. Περὶ Ἁγ. Πνεύματος 11, 27, PG 32, 116. BEΠ 52, 253.

3. Ὁμιλία περὶ Ἁγ. Πνεύματος 1, BEΠ 57, 150.

4. Περὶ Ἁγ. Πνεύματος 9, 22. 16, 39, PG 32, 108. 172-173. 140-141. Ἐνατρεπτ. 3,4, PG 29, 664. BEΠ 52, 249. 264. 55, 137. Κατ' Ἐνόμιου 3, 4, PG 29, 664. BEΠ 52, 224.

5. Αὐτόθι, στ. 108 καὶ 156, BEΠ 52, 249.

τῶν τριῶν προσώπων τῆς Ἀγίας Τριάδος καὶ τῆς ὁμοουσιότητος αὐτῶν¹.
 Εὐδὴλον ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι πρωταρχικὸν ρόλον ἐν τῷ ἔργῳ τῆς σωτηρίας καθόλου διαδραματίζει ἡ χάρις τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ἥτις εἶναι τὸ σύνολον τῶν ὑπ' αὐτοῦ παρεχομένων εἰς τοὺς ἀνθρώπους δωρεῶν πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν, καὶ δὴ εἶναι ἡ δύναμις διὰ τῆς ὁποίας οἰκιοῦνται οἱ ἄνθρωποι τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν. «Ὅθεν εἶναι ἡ σωτήριος χάρις ἀκτιστος καὶ δῶρον ὑπερφυσικόν, ἐκπηγάζον ἐκ τῆς ἱλαστικῆς θυσίας τοῦ Λυτρωτοῦ καὶ χορηγούμενον ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος εἰς τοὺς πιστεύοντας ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν. Ὡς τοιαύτη δὲ εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος ἡ θεία χάρις διὰ τὴν σωτηρίαν παντὸς ἀνθρώπου, οὐδενὸς δυναμένου νὰ σωθῆ ἄνευ αὐτῆς διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεών του ἢ ἄλλων παραγόντων, καθ' ὅσον αὐὸ πρέσβυς οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσε» καὶ σώζει τὸν ἄνθρωπον (Ἡσ. 63,9). Μόνον ὁ Θεὸς ἠδυνήθη καὶ δύναται νὰ σώζῃ τοὺς ἀνθρώπους. «Ὅθεν διακηρύσσει ὁ ἅγιος Βασίλειος: «Ἡ βοήθειά μου οὐκ ἐκ πλούτου, οὐδὲ ἐκ σωματικῶν ἀφορμῶν, οὐδὲ ἐκ δυνάμεως καὶ ἰσχύος ἐμῆς, οὐδὲ ἐκ συγγενείας ἀνθρωπίνης, ἀλλ' ἡ βοήθειά μου παρὰ τοῦ Θεοῦ», λαμβανομένου πάντοτε ὑπ' ὄψιν, ὅτι πρὸς ἐπίτευξιν τῆς σωτηρίας του «πολλῆς βοήθειας δέεται πᾶς ἄνθρωπος, διὰ τὴν ἐκ φύσεως προσοῦσαν αὐτῷ ἀσθένειαν, πολλῶν αὐτῷ προσπιπτόντων ἀνιαρῶν καὶ ἐπιπόνων»². Μόνον εἰς τοὺς «οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ» δέον νὰ στηρίξῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας του³. «Σώζεται οὖν βασιλεὺς οὐ παρὰ τὴν πολλὴν δύναμιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν θεῖαν χάριν· ὥστε ἀληθῆ καὶ τούτοις εἶναι τὸν λόγον, ὅτι «χάριτί ἐστε σεσωσμένοι» (Ἐφεσ. 2,5) ... καὶ γίγας οὐ σωθήσεται ἐν πλήθει ἰσχύος αὐτοῦ... μάλιστα γὰρ ἔλαμψεν ἡ θεία χάρις ἐν τοῖς νηπίοις καὶ ἀνοήτοις ἐνεργουμένη»⁴. «Ἀληθῶς μόνον «ἐν τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἡ σωτηρία» καὶ οὐχὶ «ἐν δυνάμει ἀνθρώπου, οὐδὲ ἐν σοφίᾳ». «Πᾶν γὰρ ὅπερ ἂν εἰς ἡμᾶς ἐκ θείας δυνάμεως ἀγαθὸν φθάσῃ, τῆς πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργούσης χάριτος ἐνέργειαν εἶναι φαμεν»⁵. Ἐπομένως εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαία ἡ θεία χάρις καὶ ὡς προηγουμένη καὶ ὡς ἐπομένη καὶ ὡς συνεργός, διότι αὕτη κατάρχεται μὲν τοῦ ἔργου τῆς σωτηρίας παντὸς ἀνθρώπου, καλοῦσα αὐτὸν εἰς σωτηρίαν καὶ διεγείρουσα καὶ φωτίζουσα καὶ κατευθύνουσα αὐτὸν πρὸς ταύτην, μετὰ δὲ τὴν ἐλευθερὰν συγκατάθεσιν καὶ ἀποδοχὴν τῆς κλήσεως ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν δικαίωσιν αὐτοῦ, ἐξακολουθεῖ συνοδεύουσα αὐτὸν καὶ ἐνισχύουσα καὶ συνεργ-

1. Βλ. πλείω ἐν: Ἰω. Καρμίρη, Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, σ. 210 ἐξ., καὶ Γ. Μαρτζέλου, μν. ξ., σ. 100 ἐξ.

2. Εἰς Ψαλμ. 7, 7, PG 29, 244. 416. BEΠ 52, 26.

3. Εἰς Ψαλμ. 32, 10, PG 29, 348. BEΠ 52, 73.

4. Εἰς Ψαλμ. 32, 9. PG 29, 314-315. BEΠ 52, 72.

5. Εἰς Ψαλμ. 33, 2, PG 29, 353. Ἐπιστολὴ 38, 4, PG 32, 329. BEΠ 52, 77. 55, 58. Πρβλ. καὶ εἰς Ψαλμ. 28, 1, PG 30, 72-73 καὶ 115, 5, PG 30, 113,

γαζομένη πρὸς διάπτυσιν τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ ἐμμονὴν ἐν αὐτῷ καὶ τῇ σωτηρίᾳ καθόλου μέχρι τέλους τοῦ βίου. «Ὡστε ἡ χάρις, οὐσα «σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις» (Λουκ. 2,10· Τίτ. 2,11) δύναμις καὶ ἐνέργεια ὑπερφυσικὴ καὶ ἄκτιστος, ἐκδηλοῦται καὶ ἐνεργεῖ ἐν τε τῇ κλήσει καὶ τῇ ἐπιστροφῇ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ τῇ ἀναγεννήσει καὶ τῇ δικαίῳσει καὶ τῷ ἁγιασμῷ αὐτοῦ, συμπράττουσα καὶ συναπεργαζομένη ὁλόκληρον τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας ἐκάστου ἀνθρώπου, καὶ δὴ τό τε «θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας» (Φιλιπ. 2,13), ἀλλ' οὐδέποτε ἐνεργεῖ ἄνευ τῆς ἐλευθέρως καὶ ἐκουσίας συνεργίας αὐτοῦ. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα οὐδὲν παραβλάπτει τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἢ τὰς πνευματικὰς δυνάμεις αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τὴν τοῦ αὐτεξουσίου, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐνισχύει αὐτὰς ἐν τῇ οἰκειώσει καὶ ἀνελλίξει καὶ τελειώσει τῆς σωτηρίας, «οὔτε σκότῳσιν ἐμποιεῖ ταῖς ψυχαῖς, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν νοητῶν θεωρίαν τὸν ἀπὸ τῶν τῆς ἁμαρτίας κηλίδων καθαρεύοντα νοῦν διανίστησιν»¹.

Περαιτέρω ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως εἶναι, ὅτι ἡ θεία χάρις δὲν ἐνεργεῖ μονομερῶς καὶ καταναγκαστικῶς, ἀλλ' ἀπὸ συμφώνου καὶ ἐν ἀρμονικῇ συνεργασίᾳ μετὰ τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως ἢ τοῦ αὐτεξουσίου τοῦ ἀνθρώπου —τοῦ «θεοειδοῦς τῆς ψυχῆς»²—, οὕτως ὥστε ἡ ὑπὸ τοῦ καθ' ἕνα ἀνθρώπου οἰκειώσις τῆς σωτηρίας εἶναι ἔργον δύο παραγόντων, ἥτοι τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς ἐλευθέρως συνεργίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ ἡ προσωπικὴ οἰκειώσις τῆς σωτηρίας ὑφ' ἐκάστου ἀνθρώπου εἶχον ὡς προϋπόθεσιν τὴν ἐλευθέρως συγκατάθεσιν καὶ σύμπραξιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐφ' ὅσον οὗτος ἐλευθέρως παρέβη τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπεμακρύνθη ἀπ' αὐτοῦ, γενόμενος δοῦλος τῆς ἁμαρτίας καὶ σταδιακῶς ἀπανθρωποποιηθεὶς, ὠφείλειν ὁ ἴδιος πάλιν διὰ τῆς ἐλευθέρως βουλήσεώς του νὰ συγκατατεθῇ καὶ ἀποδεχθῇ ἐκουσίως τὴν θεϊαν περὶ αὐτὸν οἰκονομίαν, τ.ἔ. τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας. Καὶ τοῦτο ἐπετέλεσεν ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους

1. Εἰς Ἡσαΐαν, 5, PG 30, 125. BEΠ 56, 52.

2. Λόγ. περὶ συνεισάκτων 3, BEΠ 57, 145. Κατὰ τὸν ἅγιον Βασίλειον, ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου κατέχει καὶ «τὴν αὐτεξουσίου ὁρμὴν, μάλιστα πρέπουσαν λογικῇ φύσει· λελυμένη γὰρ πάσης ἀνάγκης ... ἔχει ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, ἐπιμένουσα τῇ τοῦ καλοῦ θεωρίᾳ... καὶ ἀπονεῦσαι ποτὲ τοῦ καλοῦ». («Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεὸς 6, PG 31, 344), ὥστε «φύσει χρωμένη αὐτεξουσίᾳ καὶ μεταρρέπειν ἐφ' ἑκάτερα δυναμένη πρὸς ἐκλογὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ χειρόνος» (Κατ' Εὐνομίου 3, 2, PG 29, 660). «Τὰ μὲν γὰρ τοῦ σώματος βάρη ταῖς ἐπὶ τῆς τρυφάνης βροχαῖς δοκιμάζομεν, τὰ δὲ τοῦ βίου ἐκλεκτὰ τῷ αὐτεξουσίᾳ τῆς ψυχῆς διακρίνομεν· ὁ καὶ ζυγὸν ὠνόμασε, διὰ τὸ ἴσῃν δύνασθαι λαμβάνειν τὴν βροτὴν ἐφ' ἑκάτερα» (Εἰς Ψαλμ. 61, 4, PG 29, 480). «Ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδετα» (Ἡσ. 1, 19-20)· τὸ αὐτεξουσίου ἐντεῦθεν παριστῶν μάλιστα τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως. «Ἰᾶσι γὰρ τοῖς προκειμένοις ἡγοῦμεθα τὴν ἐπαγωγὴν ταύτην ἀρμόζειν..., οὕτω πᾶσα μακαριότης καὶ ἡ ἐν κολάσει ἐν τοῖς ἐπιπόνοις διαγωγὴ ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἤρτηται». (Εἰς Ἡσαΐαν 1, 45, PG 30, 204-205. BEΠ 56, 86).

ἤδη ἐν ἀρχῇ ἢ παρθένος Μαρία κατὰ τὸν εὐαγγελισμὸν: —αἰδοῦ ἢ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου» (Λουκ. 1,38)—, ὡς προσκλεγεῖσα πρὸς τοῦτο καὶ «εὐροῦσα χάριν παρὰ τῷ Θεῷ» (Λουκ. 1,30). Οὕτως ἐν τῷ ἔργῳ τῆς προσοικειώσεως τῆς σωτηρίας ἐνθεν μὲν τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα ἐνεργεῖ διὰ τῆς χάριτός του τὴν κλῆσιν, τὸν φωτισμὸν, τὴν μετάνοιαν καὶ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἔπειτα τὴν δικαίωσιν, τὴν ἀναγέννησιν ἐν τῷ βαπτίσματι καὶ τὸν ἁγιασμὸν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δωρεὰν ἐπὶ τῇ βάσει καὶ δυνάμει τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Σωτῆρος, ἐτέρωθεν δὲ ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος, ἀποδεχόμενος τὴν προσφερομένην αὐτῷ χάριν, συνεργεῖ ἐλευθέρως ἐν τῷ ἔργῳ τῆς οικειώσεως τῆς ἰδίας σωτηρίας διὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ τῶν ἀγαθῶν ἔργων του, ταῦτόν εἰπεῖν, διὰ τῆς «δι' ἀγάπης ἐνεργουμένης πίστεως» (Γαλ. 5,6). «Πίστις γὰρ ἐστὶν ἡ σώζουσα ἡμᾶς, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη». Ἡ τοιαύτη πίστις ἀποτελεῖ «τὸ ἴδιον τοῦ χριστιανοῦ», τὸ κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικὸν αὐτοῦ γνῶρισμα. Ἀλλὰ προσέτι καὶ τῆς ὠλοκληρωμένης ἀρετῆς χρεία, τῆς κατορθουμένης διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ μάλιστα τῆς ἀγάπης, χαρακτηριζομένης ὡς «τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν». «Εἰ γὰρ δεῖ τέλειον εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον, ἀνάγκη πᾶσα διὰ πάσης ἐντολῆς καθαρισθῆναι εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφεσ. 4,13)¹. Κατὰ ταῦτα, ὁ Σωτὴρ κατέστησεν ἐξ ἀντικειμένου εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους δυνατὴν τὴν σωτηρίαν αὐτὴν καθ' ἑαυτήν, οὐχὶ ὁμῶς καὶ ἀναγκαστικὴν, οὕτως ὥστε δύνανται νὰ σωθῶσι μόνον ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐκουσίως ἀποδέχονται πίστει τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον του, ἐπικυροῦντες ἅμα τὴν πίστιν των διὰ τῆς ἐναρέτου ζωῆς των «κατὰ Χριστοῦ μίμησιν», ἀρχῆς γενομένης διὰ τοῦ «σωτηρίου βαπτίσματος»². Ἀμφοτέρων λοιπὸν τούτων —πίστεως καὶ ἀρετῆς— χρεία διὰ τὴν δικαίωσιν καὶ εἶτα τὴν πρόοδον ἐν τῷ ἁγιασμῷ καὶ τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ ἡθικῇ τελειώσει τῶν σεσωσμένων. «Οὐδὲ γὰρ ἡ περὶ τὰ καλὰ τῶν ἀνθρώπων ἐγχείρησις δίχα τῆς ἄνωθεν βοήθειας τελειωθήσεται, οὐδὲ ἡ ἄνωθεν χάρις ἐπὶ τὸν μὴ σπουδάζοντα παραγένονται' ἂν· ἀλλ' ἐκάτερα συγκεκριᾶσθαι προσήκει, σπουδὴν τε ἀνθρωπίνην καὶ τὴν διὰ τῆς πίστεως ἄνωθεν καθήκουσαν συμμαχίαν εἰς τελείωσιν ἀρετῆς»³. Οὕτως ὁ Παράκλητος ἐνεργεῖ τὴν ἀναγέννησιν καὶ δικαίωσιν τῶν βαπτισθέντων χάριτι καὶ ἱκανοῖ αὐτοὺς εἰς ἐργασίαν τῶν θείων ἐντολῶν καὶ μίμησιν τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, προσάγων αὐτοὺς διὰ τοῦ κηρύγματος καὶ τῶν ἁγίων μυστηρίων πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ καθιστῶν μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ σεσωσμένα. «Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθησαν, Χριστὸν ἐνεδύσαντο»

1. Ἡθικά, βρος 80, κεφ. 22, PG 31, 863. BEΠ 53, 130. Εἰς Ψαλμ. 1, 2. BEΠ 52,12.

2. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 15, 35. PG 30, 129. BEΠ 52, 259-260.

3. Ἀσκητικαὶ Διατάξεις 15, PG 31, 1377. BEΠ 57, 40.

(Γαλ. 3,26). Τοιουτοτρόπως τὰ μέλη «πάντα μὲν ὁμοῦ συμπληροῦ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ Πνεύματος, ἀλλήλοις δὲ ἀναγκαίαν τὴν ἐκ τῶν χαρισμάτων ἀντιδίδωσιν ὠφέλειαν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ἔθετο τὰ μέλη ἐν τῷ σώματι ἐν ἑκάστον αὐτῶν, καθὼς ἠθέλησεν... Καὶ ὡς μέρη δὲ ἐν ὅλῳ, οἱ καθ' ἓνα ἔσμεν ἐν τῷ Πνεύματι· ὅτι οἱ πάντες ἐν ἐνὶ σώματι εἰς ἓν Πνεῦμα ἐβαπτίσθημεν»¹. Γενικῶς εἰπεῖν, ἡμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι πιστεύομεν περὶ τῆς σχέσεως τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου ὅτι ὑφίσταται ἀρμονικὴ «συνεργία» μεταξὺ αὐτῶν, οὕτως ὥστε οἱ σωζόμενοι τῆς χάριτος «τοῦ Θεοῦ ἔσμεν συνεργοὶ» (Α' Κορ. 3,9). Ἐπομένως διὰ τῆς «συνεργίας» τῶν δύο τούτων παραγόντων ἐπιτυγχάνεται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ἡγουμένης καὶ ἐπικρατούσης τῆς θείας χάριτος ἐν πᾶσι τοῖς σταδίοις τῆς ὀλοκληρώσεως τῆς οἰκειώσεως τῆς σωτηρίας, ὡς ὑπερφυσικὴ δωρεὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. «Ὅμως νοεῖται ἡ ἀχάρις τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ ὑποδεξαμένῳ αἰεὶ μὲν συμπαροῦσα, οὐχὶ δὲ καὶ ἐνεργοῦσα διηλεκτικῶς... τὸ Πνεῦμα αἰεὶ μὲν συμπάρεστι τοῖς ἀξίοις, ἐνεργεῖ δὲ κατὰ τὴν χρείαν». «Ὅθεν, ἔνθεν μὲν ἡ σωτηρία εἶναι δῶρον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἅτε «δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ (τοῦ Θεοῦ) χάριτι» (Ῥωμ. 3,24)· ἔνθεν δὲ δυνάμεθα καὶ ὀφείλομεν νὰ συνεργῶμεν ἐν τούτῳ καὶ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, ἅτε δημιουργηθέντες κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ καὶ προικισθέντες δι' ἐλευθέρας βουλήσεως, ἐπὶ πλέον δὲ «τῇ ἐλευθερίᾳ ἡμᾶς ὁ Χριστὸς ἠλευθέρωσεν» (Γαλ. 5,1).

Λεκτέον δὲ ὅτι ἐν τῷ ἔργῳ τῆς προσοικειώσεως τῆς σωτηρίας ὑφ' ἑκάστου ἀνθρώπου τὴν πρωτοβουλίαν λαμβάνει πάντοτε «ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι» (Α' Τιμ. 2,4) φιλόανθρωπος καὶ πανοικτίρμων Θεός, παριστάμενος ὡς προσερχόμενος καὶ κρούων τὴν θύραν τῆς ψυχῆς παντὸς ἀμαρτωλοῦ: «Ἰδοὺ ἔστηκα ἐπὶ τὴν θύραν καὶ κρούω· ἐάν τις ἀκούσῃ τῆς φωνῆς μου καὶ ἀνοίξῃ τὴν θύραν, καὶ εἰσελεύσομαι πρὸς αὐτὸν καὶ δειπνήσω μετ' αὐτοῦ καὶ αὐτὸς μετ' ἐμοῦ» (Ἄποκ. 3,20). Ἡ σῴτειρα δὲ θεία χάρις κατάρχεται τοῦ ἔργου τῆς σωτηρίας ἐν τῷ ἐλευθέρως ἀνταποκρινομένῳ θετικῶς καὶ ὑποδεχομένῳ αὐτὴν ἀνθρώπῳ· καθ' ὅσον «ἄπου προαίρεσις ἐτοιμία, τὸ κωλύον οὐδέν· ὁ γὰρ καλὸν φιλόανθρωπος, ὁ διάκονος εὐτρεπής, ἡ χάρις ἀφθονός· ἡ προθυμία ἐνυπαρχέτω, καὶ τὸ ἐμποδίζον οὐκ ἔσται»². Χαρακτηριστικὸν δὲ

1. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 26, 61, PG 32, 181. BEP 52, 284.

2. Εἰς ἄγ. Βάπτισμα, ὁμιλ. 13, 6, PG 31, 437. BEP 54, 139. Ἄλλαχοῦ ὁ Μέγας Βασίλειος, ἐκφράζων τὴν χριστιανικὴν πίστιν, γράφει, ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν σεσωσμένων καὶ τεθεωμένων ἁγίων τελοῦσιν ὑπὸ τὴν «ἐπιροήν» τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ, καθ' ὅσον «τῆς χάριτος ἄνωθεν ἐξ οὐρανοῦ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐκχεομένης, εἰκότως μεταλαμβάνουσι τῆς ἀσωμάτου καὶ πνευματικῆς χορηγίας αἱ τῶν ἁγίων ψυχαί... ὥσπερ ἡ δρόσος ἢ ἐπὶ τὸ Ἄερμῶν κατιοῦσα ὄρος ... οὕτως ἡ νοητὴ δρόσος ἀοράτως κατιοῦσα ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών, ἔνθα ἡ συνέλευσις τῶν πανταχόθεν πιστῶν γίνεται, τὴν ἀνάλογον ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν περιποιεῖ ὠφέλειαν» (Εἰς Ψαλμ. 132 (15), PG 30, 116). Τοῦτου ἕνεκεν προγεύον-

εἶναι, ὅτι πολλαχοῦ τῶν συγγραμμάτων του τονίζει ὁ Μέγας Βασίλειος, ὅτι ἡ σωτήριος θεία χάρις προσφέρεται πρὸς ἐκόντας καὶ οὐχὶ ἄκοντας, οὐδαμῶς παραβιάζουσα τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν, ἀλλ' ὅτι τὸ ἄναντίον ἐξ αὐτῆς (τῆς ἐλευθερίας) ἐξαρτᾶται ἡ θεϊκὴ ἢ ἀρνητικὴ στάσις τοῦ ἀνθρώπου ἐναντι τῆς προσφερομένης αὐτῷ σωτηρίας, οὕτως ὥστε «καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ Θεοῦ συνεργίαν ταῖς ἡμετέραις ἐναποκεῖσθαι γινώσκεις»¹. «Δύναται οὖν ἕκαστος ἐκ τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως ἢ σπέρμα ἅγιον εἶναι ἢ τὸ ἐναντίον»², ἐπιτυχάνων διάφορον βαθμὸν δικαιοσύνης καὶ ἀγιασμοῦ, καθ' ὅσον «ἐπιμετρεῖται ἐκάστῳ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως»³, καὶ «ἐνὶ ἐκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφεσ. 4,7).

Εἰδικώτερον ὡς πρὸς τὴν συμμετοχὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ ἔργον τῆς προσωπικῆς οἰκειώσεως τῆς σωτηρίας ἑαυτοῦ ὁ Μέγας Βασίλειος διαπιστοῖ, ὅτι ἡ σωτηρία κατορθοῦται «Χριστοῦ χάριτι καὶ ἐν ἀνδράσι καὶ ἐν γυναιξὶ πίστει τῇ εἰς τὸν Κύριον γνησίῳ»⁴ καὶ τοῖς ἐξ αὐτῆς προερχομένοις ἀγαθοῖς ἔργοις, τὰ ὅποια δέον νὰ κοσμῶσι τὸν ἡθικὸν βίον τοῦ πιστοῦ, ὑποτασσομένου ἐκουσίως καὶ προθύμως εἰς τὸ θέλημα καὶ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ. Ἐντεῦθεν καὶ οἱ ἱεροὶ Πατέρες ἐτόνισαν μετὰ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ὡς ὄρους τῆς δικαιοσύνης τὴν ὀρθὴν πίστιν καὶ τὰ ἀγαθὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ δὴ ἀμφοτέρους ὁμοῦ, ἀλλ' ἄνευ ἐξαγοραστικῆς δυνάμεως ἢ ἀξιομισθίας τινός. «Πίστις γὰρ χωρὶς ἔργων νεκρὰ ἐστίν, ὁμοίως καὶ ἔργα χωρὶς πίστεως, ἡ γὰρ ἀληθὴς πίστις διὰ τῶν ἔργων δοκιμάζεται»⁵. Τῷ ὄντι, πίστις καὶ ἔργα εἶναι δύο ἀχώριστα στοιχεῖα ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐπιτρέπεται νὰ χωρίζωνται, καθ' ὅσον τὸ ἓν προϋποθέτει καὶ περιέχει καὶ τὸ ἄλλο. Ἡ πίστις συνδέεται στενῶς καὶ ἐνεργεῖ διὰ τῆς ἀγάπης, τῆς ὁποίας ἀναγκαῖα ἐκδηλώσεις καὶ καρποὶ εἶναι τὰ ἀγαθὰ ἔργα, ἐξαιρομένου ἰδίως τοῦ ἀμέμπτου ἡθικοῦ βίου, μακρὰν τῆς ἀμαρτίας⁶. Καθ' ὅσον «δι' ἀγιασμοῦ ἐστὶν ἡμῖν ἡ πρὸς τὸν

ταί πως οὗτοι ἐν πίστει καὶ ἐλπίδι ἐνοπριζόμενοι «τῶν ἐν ἐπαγγελίαις ἀποκειμένων ἡμῖν ἀγαθῶν, ὧν διὰ πίστεως ἀπεκδεχόμεθα τὴν ἀπόλαυσιν ὡς ἤδη παρόντων, τὴν χάριν ἐνοπριζόμενοι· εἰ γὰρ ὁ ἀρραβὼν τοιοῦτος, ἡλικὸν τὸ τέλειον; καὶ εἰ ἡ ἀπαρχὴ τοιαύτη, τίς ἡ τοῦ ὅλου πλήρωσις;» (Περὶ Ἁγ. Πνεύματος 15, 36, PG 32, 132. BEΠ 52, 260).

1. Ἐπιστολὴ 294, PG 32, 1037. Πρβλ. καὶ 30, 452. 432. BEΠ 55, 353.

2. Εἰς Ἡσαΐαν 14, 280, PG 30, 612. Πρβλ. καὶ 31, 892. 32, 141. BEΠ 56, 269.

3. Ὁμιλ. 24 κατὰ Σαβελλιανῶν καὶ Ἀρείου καὶ τῶν Ἀνομοίων 6, PG, 31, 613.

BEΠ 54, 223.

4. Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, ἐρωτηπλόκρ. 309, PG 31, 1304. BEΠ 53, 362.

5. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδ. ὀρθ. πίστεως IV, 9, PG 94, 1121. Πρβλ. καὶ Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς Ἐκκλησι. ὁμιλ. 8, PG 44, 748.

6. «Ἀμήχανον γὰρ καὶ ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας βασιλεύεσθαι καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δεῖ κακίας μὲν ἐπικρατεῖν, τῷ Δεσπότην δὲ τῶν ὅλων ὑποτετάχθαι... δύο γὰρ ζυγούς οὐ δυνατόν ἐπικεῖσθαι ἡμῶν τῷ τραχήλῳ» (Εἰς Ψαλμ. 61, 1, PG 29, 472. 30, 617. BEΠ 52, 132).

Ἄγιον οἰκείωσις», ὡς προεῖρηται¹. Βεβαίως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συνυπάρχουσι πιστεύοντες καὶ ἐκπεσόντες τῆς πίστεως, ἀγαθοὶ καὶ ἁμαρτωλοὶ, ἢ καλὸς σίτος καὶ ζιζάνια², ὅμως μόνον οἱ πιστεύοντες καὶ εὐσεβεῖς καὶ ἀγαθοὶ ἐγγράφονται ἀσφαλῶς ὡς μέλη ἡγιασμένα καὶ σεσωσμένα τῆς ἐπουρανοῦ Ἐκκλησίας· «οὐ γὰρ ἐγγράφεται ἀσεβοῦς ὄνομα ἐν βίβλῳ ζώντων, οὐδὲ ἀριθμεῖται μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τῶν πρωτοτόκων τῶν ἀριθμουμένων ἐν οὐρανοῖς»³. Ἐπομένως οἱ σωζόμενοι εἶναι ὀλίγοι, καθ' ὅσον «οὐκ ἐν τῷ πλήθει ἐστὶν ἡ σωτηρία, ἀλλ' ἐν τῷ λείμματι τῷ κατ' ἐκλογὴν χάριτος σωζομένων»⁴.

Ἰδίως ἡ πίστις ἀποτελεῖ κυριώτατον καὶ καθοριστικὸν παράγοντα διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἄνευ τοῦ ὁποῦοι καθίσταται ἀνεπίκριτος ἡ σωτηρία. «Πῶς οὖν σῶζομαι»; ἐρωτᾷ ὁ Μέγας Βασιλεὺς, καὶ ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος. «Διὰ τῆς πίστεως. Πίστις δὲ αὐτάρκης εἰδέναι, ὅτι ἔστι Θεὸς (Ἐβρ. 11,6), οὐχί τί ἐστίν... Οὐ γὰρ ἡ τοῦ τί ἐστίν ἐξερεύνησις, ἀλλ' ἡ τοῦ ὅτι ἐστίν ὁμολογία τὴν σωτηρίαν ἡμῖν παρασκευάζει. Ἐπεὶ ἀπερινόητος ἀνθρώπου φύσει καὶ ἄρρητος παντελῶς ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ»⁵. Διὰ ταῦτα «πίστις ἡγείσθω τῶν περὶ Θεοῦ λόγων, πίστις καὶ μὴ ἀπόδειξις· πίστις, ἡ ὑπὲρ τὰς λογικὰς μεθόδους τὴν ψυχὴν εἰς συγκατάθεσιν ἔλκουσα· πίστις, οὐχ ἡ γεωμετρικαῖς ἀνάγκαις, ἀλλ' ἡ ταῖς τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖαις ἐγγινομένη ... Οὕτω δὴ οὖν καὶ τὸ τῆς Θεολογίας μυστήριον τὴν ἐκ τῆς ἀβασανίστου πίστεως ἐπιζητεῖ συγκατάθεσιν· πιστεῦσαι γὰρ δεῖ, φησὶν, ὅτι ἔστι Θεὸς (Ἐβρ. 11,6), οὐχί ζητῆσαι, οὐδέ

1. Εἰς Ψαλμ. 28, 1, PG 29, 281. BEΠ 52, 43.

2. Ὡς γράφομεν ἀλλαχοῦ, «δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἦτο ἀπηλλαγμένη ἁμαρτωλῶν ἡ Ἐκκλησία, ἐφ' ὅσον αὕτη μὲν ἀποτελεῖται ἐξ ἐλευθέρων ἀνθρώπων, ἡ δὲ ἁμαρτία προέρχεται ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία εὐρίσκεται ἐν τῇ ὁδῷ, πορευομένη ἀπὸ τῆς Πεντηκοστῆς πρὸς τὴν δευτέραν Παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἐν πειρασμοῖς καὶ δοκιμασίαις καὶ θλίψεσι, θὰ περιλαμβάνη ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτῆς καὶ ζιζάνια, ἧτοι ἁμαρτωλοὺς, ἀσθενῆ ἠθικῶς μέλη, χρῆζοντα ψυχικῆς ἰατρείας, τῶν ὁποίων θὰ ἐπιδιώκῃ τὸν ἀγιασμόν καὶ τὴν σωτηρίαν, ἀγωνιζομένη ἅμα ἀκαταπαύστως κατὰ τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ κακοῦ καὶ κατατείνουσα πρὸς τὴν ἀπόλυτον ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ, αὕτη ἐξαγιάζουσα τὰς γενεὰς τῶν ἐλευθέρων καὶ διὰ τοῦτο πάντοτε ὑποκειμένων εἰς τὸν πειρασμὸν καὶ σκανδαλισμὸν καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἀνθρώπων, ἅτε οὐσα «τὸ κοινὸν τῶν ψυχῶν ἰατρῆων», κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἁγίων Πατέρων». (Ἰω. Καρμίρη, Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, σ. 190).

3. Εἰς Ψαλμ. 48, 7, PG 29, 448. BEΠ 52, 121.

4. Ῥωμ. 11, 5. Εἰς Ἡσαΐαν 4, 136, PG 30, 552. BEΠ 56, 146. Βλ. καὶ εἰς Ψαλμ. 38, 7: «Σώζεται δὲ οὐχ ὁ τυχὼν, ἀλλὰ τὸ λείμμα μόνον τὸ κατ' ἐκλογὴν χάριτος» (PG 29, 341. BEΠ 52, 71).

5. Κατ' Εὐνομίου, λόγ. 1, 14, PG 32, 869. 29, 545. BEΠ 52, 175. Καὶ εἰς τὰ «Ἠθικὰ» αὐτοῦ ὁ ἱερός Πατὴρ γράφει: «Τὶ ἴδιον χριστιανοῦ; Πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη. Τὶ ἴδιον πίστεως; Ἀδιάκριτος πληροφορία τῆς ἀληθείας τῶν θεοπνεύστων ῥημάτων, οὐδενὶ λογισμῷ οὔτε ὑπὸ φυσικῆς ἀνάγκης εἰσαγομένῳ, οὔτε πρὸς εὐσέβειαν ἐσχηματισμένῳ, διασαλευομένῳ». («Ὅρος 80, κεφ. 22, PG 31, 868. BEΠ 53, 130).

ζυγομαχῆσαι τὸ τί ἐστίν»¹. Τοῦτο δέ, καθ' ὅσον ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δύναται νὰ ἀναχθῆ μόνον μέχρι τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ («τοῦ εἶναι τὸν Θεόν»), οὐχὶ δ' ὁμως καὶ εἰς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ («τοῦ τί εἶναι τὸν Θεόν»). Διότι «φύσιν Θεοῦ καταλαβεῖν ἀδύνατον»², ἐπειδὴ «ὁ Θεὸς ζητούμενος μὲν ἐστὶν ἀκατάληπτος, πιστευόμενος δὲ ληπτὸς»³. Αὐτῷ προσήκει ἡ πίστις, δι' ἣ καὶ συνιστᾷ «τὴν διὰ πίστεως σωτηρίαν»⁴. Ἐννοεῖ δὲ ὁ οἰκουμενικὸς διδασκαλὸς Βασίλειος ὡς ἀληθινὴν καὶ πλήρη καὶ αὐθεντικὴν πίστιν, τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐγκύρως καὶ ἐπισήμως κηρυσσομένην καὶ εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα ἀναφερομένην, ἰσοτίμως νοουμένων τῶν τριῶν προσώπων. «Μαρτύρομαι παντὶ ἀνθρώπῳ ὁμολογοῦντι Χριστὸν καὶ τὸν Θεὸν ἀρνούμενῳ, ὅτι Χριστὸς αὐτὸν οὐδὲν ὠφελήσει· ἢ Θεὸν ἐπικαλούμενῳ τὸν δὲ Υἱὸν ἀθετοῦντι, ὅτι ματαία ἐστὶν ἡ πίστις αὐτοῦ· καὶ τῷ τὸ Πνεῦμα παραιτούμενῳ, ὅτι ἢ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν πίστις αὐτῷ εἰς κενὸν ἀποβήσεται, ἣν οὐδὲ ἔχειν δύναται μὴ συμπαρόντος τοῦ Πνεύματος»⁵. Καὶ προστίθῃσιν: «Πίστις μὲν οὖν ἐστὶ συγκατάθεσις ἀδιάκριτος τῶν ἀκουσθέντων ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας τῶν κηρυχθέντων Θεοῦ χάριτι ... φανερά δὲ ἔκπτωσις πίστεως καὶ ὑπερηφανείας κατηγορία, ἢ ἀθετοῦντι τῶν γεγραμμένων ἢ ἐπεισάγειν τῶν μὴ γεγραμμένων»⁶. «Ἄσπε τὸ προσθεῖναι τι ἢ ἀφελεῖν ζωῆς ἐστὶ τῆς αἰδίου προδήλως ἔκπτωσις»⁷. Ἀλλαχοῦ δὲ προσδιορίζει ἐγγύτερον τὴν ὀρθόδοξον πίστιν: «Πίστιν δὲ ἡμεῖς οὔτε παρ' ἄλλων γραφομένην ἡμῖν νεωτέραν παραδεχόμεθα, οὔτε αὐτοὶ τὰ τῆς ἡμετέρας διανοίας γεννήματα παραδιδόναι τολμῶμεν, ἵνα μὴ ἀνθρώπινα ποιήσωμεν τὰ τῆς εὐσεβείας ῥήματα· ἀλλ' ἄπερ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων δεδιδάχμεθα, ταῦτα τοῖς ἐρωτῶσιν ἡμᾶς διαγγέλλομεν. Ἔστι τοίνυν ἐκ Πατέρων ἐμπολιτευομένη τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν ἡ γραφεῖσα παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων πίστις τῶν κατὰ τὴν Νίκαιαν συνελθόντων»⁸. Τὴν ὀρθόδοξον δὲ αὐτὴν καὶ «ἀρχαίαν πίστιν»

1. Εἰς Ψαλμ. 115, 1, PG 30, 104. 105. BEΠ 56, 43-44.

2. Περὶ ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας 3. BEΠ 57, 291.

3. Εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, BEΠ 57, 189.

4. Εἰς Ἑξάῃμ. 5, 6. BEΠ 51, 228.

5. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 11, 27. PG 32, 116. BEΠ 52, 252.

6. Περὶ πίστεως 1, PG 31, 677-680. Βλ. καὶ PG 29, 620: «Ἐγὼ οὐδὲν ἡγοῦμαι κυριώτερον δόγμα τῆς εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν πίστεως τῷ εὐαγγελίῳ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐνυπάρχειν». Καὶ ἀλλαχοῦ: «Ἀγιάζει καὶ ζωοποιεῖ καὶ φωτίζει καὶ παρακαλεῖ καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ὁμοίως ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον... ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ τὸ ἴσον ἐνεργεῖται τοῖς ἁγίοις παρὰ τοῦ Πατρὸς τε καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· πᾶσα χάρις καὶ δύναμις, ἡ ὁδηγία, ἡ ζωὴ, ἡ παράκλησις, ἡ πρὸς τὸ ἀθάνατον μεταβολή, ἡ εἰς τὴν ἐλευθερίαν μετάστασις καὶ εἴ τι ἄλλο ἐστὶν ἀγαθόν, ὃ μέχρις ἡμῶν καταβαίνει» (Ἐπιστολὴ 189, 7, PG 32, 693. BEΠ 55, 213).

7. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 12, 28, PG 32, 117. BEΠ 52, 253.

8. Ἐπιστολὴ 140, 2, PG 32, 588. BEΠ 55, 167-168. Πρβλ. καὶ Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 27, 67, PG 32, 193. Βλ. καὶ Ἐπιστολάς 51, 91, 92, 113, 114, 125, 128, 159,

παρελάβομεν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ διὰ τοῦτο «ὡς βαπτιζόμεθα, οὕτω καὶ δοξολογεῖν» ἐδιδάχθημεν, καὶ ὡς δόγματα «ἐκεῖνα ὁμολογεῖν, ἃ παρελάβομεν παρὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις καινοτομίαν διαφεύγειν»¹.

Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, διατι ὁ μέγας ὑπερασπιστής τῆς Ὁρθοδοξίας Βασίλειος ἀνεδείχθη σφοδρὸς πολέμιος τῶν ἐκτρεπομένων τῆς ἱεράς Παραδόσεως αἰρετικῶν καὶ «νεωτεροποιῶν», καταπολεμήσας πᾶσαν αἵρεσιν καὶ «νεωτεροποιτᾶν καὶ καινοτομίαν τῶν παραδεδομένων»², «ὅτι οὐ δεῖ ἕτεροδι-

204. BEΠ 55, 85. 121. 124. 143. 144. 150. 151. 155. 182. 237 κ.λ.π. Σημειωθῆτα ἐνταῦθα καὶ ἡ διαβεβαίωσις τοῦ Μεγάλου Βασιλείου περὶ τῆς κυοφορουμένης τότε προσθήκης εἰς τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας τοῦ ὀγδόου ἄρθρου περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὑπὸ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὅτι αὕτη ἐπεβάλλετο νὰ γίνη ὡς «συμπλήρωσις τοῦ λείποντος», οὐχὶ δὲ ὡς ἀλλοίωσις ἢ μεταβολὴ τῆς διδασκαλίας τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας, ἥτις παρέμεινε ἕσασι (ἀπαρεγγεῖρητος). Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐδέχετο τὴν «εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δοξολογίαν (ὑπὸ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς), διὰ τὸ ἐν παραδρομῇ τοὺς Πατέρας ἡμῶν (τῆς Α' Οἰκουμενικῆς) τούτου τοῦ μέρους ἐπιμνησθῆναι, οὕτω τοῦ κατ' αὐτὸ ζητήματος τότε κεινημένου... ἐκτὸς τοῦ ἐκ προκοπῆς τινα αὔξησιν ἐπιθεωρεῖσθαι τοῖς λεγομένοις, ὅπερ οὐχὶ μεταβολὴ ἐστὶν ἐκ τοῦ χείρονος πρὸς τὸ βέλτιον, ἀλλὰ συμπλήρωσις τοῦ λείποντος κατὰ τὴν προσθήκην τῆς γνώσεως» (βλ. Ἐπιστολὰς 250, 114, 125, 140, 223 κ.λ.π.). Ὑπομνήσκειται ὅτι ὁ Μέγας Βασίλειος ἀνεμίχθη, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς μελέτης ταύτης παρατηρήθη, καὶ εἰς τὸν συντελεσθέντα κατὰ τὸν δ' αἰῶνα δογματικὸν καθορισμὸν τῆς Ἐκκλησίας, προπαρασκευάσας καὶ τὴν σύγκλησιν τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐν ἔτει 381 καὶ ἐπηρεάσας τὰς ὑπ' αὐτῆς ληφθεῖσας ἀποφάσεις, καίπερ μικρὸν πρότερον ἀποθανών. Τοῦτο ἰσχύει περισσότερον περὶ τοῦ ἀμφισβητηθέντος ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τριαδικοῦ δόγματος καὶ εἰδικώτερον περὶ τῆς ὁμοουσιότητος τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πρὸς τὸν Πατέρα.

1. Ἐπιστολὴ 175, PG 32, 652-653, βλ. καὶ στ. 193. BEΠ 55, 197. Ὁσαύτως καὶ ἀλλαχοῦ γράφει: «Ἡμεῖς κατὰ τὴν Παράδοσιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ κατὰ τὴν πίστιν τῶν ἐν Νικαίᾳ συναχθέντων ἁγίων Πατέρων τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτώ, ὡς παρελάβομεν οὕτω καὶ βαπτίζομεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· ὡς δὲ βαπτίζομεν, οὕτω καὶ πιστεύομεν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἁγιον Πνεῦμα· ὡς δὲ πιστεύομεν, οὕτω καὶ δοξάζομεν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἁγιον Πνεῦμα». (Περὶ πίστεως, λογ. 14, 1. BEΠ 5, 11-12).

2. Ὡς ἀλλαχοῦ γράφομεν, ἀνέκαθεν ἡ Ἐκκλησία ἀπέκοπτεν ἀπὸ τοῦ ὑγιαίνοντος ἐκκλησιαστικοῦ σώματος καὶ ἀνεθεμάτιζε τοὺς διαφωνοῦντας περὶ τὴν πίστιν ὡς αἰρετικούς ἢ περὶ τὴν διοίκησιν ὡς σχισματικούς, ἀπομακρύνουσα αὐτοὺς ὡς σαπρὰ μέλη, ἵνα μὴ μολύνωσι καὶ τὰ λοιπὰ ὑγιαίνοντα μέλη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, μεταδίδοντα αὐτοῖς τὸ δηλητήριον τῆς αἰρέσεώς των (Τίτ. 3, 10· Β' Κορ. 11, 13· Πράξ. 20, 29-30· Γαλ. 5, 10, 12). Κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον, «οἱ παλαιοὶ ὠνόμασαν αἰρέσεις μὲν τοὺς παντελῶς ἀπερρηγμένους καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πίστιν ἀπηλλοτριωμένους, σχίσματα δὲ τοὺς δι' αἰτίας τινὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ ζητήματα ἰάσιμα πρὸς ἀλλήλους διενεχθέντας, παρασυναγωγὰς δὲ τὰς συνάξεις τὰς παρὰ τῶν ἀνυποτάκτων πρεσβυτέρων ἢ ἐπισκόπων καὶ παρὰ τῶν ἀπαιδευτῶν λαῶν γινομένας». (Ἐπιστολὴ 188, 1, PG 32, 665. BEΠ 55, 202. Παρὰ Ἰω. Καρμίρη, Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, σ. 264-265).

δασκαλούντων ἀνέχεσθαι)¹. Οὐ μόνον δὲ ἐναντίον τῶν αἰρετικῶν, ἀλλ' ὁμοίως καὶ ἐναντίον τῶν ὑποστηριζόντων αὐτοὺς καὶ τὴν ὀρθόδοξον «πίστιν τῆς Νικαίας» διωκόντων πολιτικῶν ἀρχόντων ἠγωνίσθη οὗτος μέχρις αὐτοθυσίας². Κατὰ τῶν αἰρέσεων ἐχρησιμοποιοῦει πάντοτε ὡς πηγὰς τῆς πίστεως τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὴν ἱερὰν Παράδοσιν. Περὶ τῆς πρώτης ἐπίστευεν, «ὅτι δεῖ πᾶν ῥῆμα ἢ πρᾶγμα πιστοῦσθαι τῇ μαρτυρίᾳ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς»³. Ἐπομένως ἐν πάσῃ δογματικῇ ἢ ἄλλῃ διαφωνίᾳ «ἢ θεόπνευστος ἡμῖν διακιτησάτω Γραφή· καὶ παρ' οἷς ἂν εὑρεθῇ τὰ δόγματα συνωδὰ τοῖς θεοῖς λόγοις, ἐπὶ τούτοις ἤξει πάντως τῆς ἀληθείας ἢ ψῆφος»⁴. Ἐπειτα ὑψίστην σημασίαν ἀπέδιδε καὶ εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Παράδοσιν, δεχόμενος ὅτι πᾶν ὅ,τι παρεδόθη ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων γραπτῶς ἢ προφορικῶς ἀποτελεῖ τοῦτο μὲν τὴν γραπτὴν

1. Ἡθικά, ὄρος 40, BEH 53, 70.

2. Ἀξιοθαύμαστον εἶναι τὸ γνωστὸν κλασσικὸν παράδειγμα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, προβαλόντος σταθερὰν καὶ ἀνυποχώρητον ἄρνησιν καὶ ἀντίστασιν κατὰ τοῦ ἀρειανοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος, τοῦ ἐπιδιώξαντος νὰ ἀνατρέψῃ τὴν «πίστιν τῆς Νικαίας» καὶ ἐπιβάλλῃ τὸν Ἀρειανισμόν. Ὅταν ὁ αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος Μόδεστος δι' ἀπειλῶν ἐπέειξε τὸν ἡρωϊκὸν ἐπίσκοπον Καισαρείας νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἀξίωσιν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ νὰ υπογράψῃ ἀρειανικὴν ὁμολογίαν πίστεως, ἀτρόμητος οὗτος ἠρνήθη καὶ ἀντέστη, πρὸς δὲ τὸν «καταπλαγέντα ὑπαρχον» διὰ τὸ πρωτοφανὲς θάρρος του καὶ εἰπόντα «οὐδεὶς μέχρι τοῦ νῦν οὕτως ἐμοὶ διειλκταὶ καὶ μετὰ τοσαύτης τῆς παρρησίας», ἀπήντησεν: «Οὐδὲ γὰρ ἐπισκόπων ἴσως ἐνέτυχες, ἢ πάντως ἂν τοῦτον διειλέχθη τὸν τρόπον, ὑπὲρ τοιούτων ἀγωνιζόμενος. Τᾶλλα μὲν γὰρ ἐπιεικεῖς ἡμεῖς καὶ παντὸς ἄλλου ταπεινότεροι, τοῦτο τῆς ἐντολῆς κελουούσης, καὶ μὴ ὅτι τοσοῦτω κράτει, ἀλλὰ μὴδὲ τῶν τυχόντων ἐνὶ τὴν ὄφρυν αἴροντες. Οὐ δὲ Θεὸς τὸ κινδυνευόμενον καὶ προκείμενον, τᾶλλα περιφρονούντες, πρὸς αὐτὸν μόνον βλέπομεν. Πῦρ δὲ καὶ ξίφος καὶ θῆρες καὶ οἱ τὰς σάρκας τέμνοντες ὄνυχες, τρυφὴ μᾶλλον ἡμῖν εἰσιν ἢ κατὰπληγῆς». Καὶ πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα Μόδεστον: «οὐ φοβῆ τὴν ἐξουσίαν καὶ πάθος δήμευσιν, ἐξορίαν, βασάνους, θάνατον;», ὁ ἀληθινὸς ἐπίσκοπος ἀτρόμητος ἀπήντησεν: «Εἴ τι ἄλλο ἀπειλεῖ· τούτων γὰρ οὐδὲν ἡμῖν ἄπτεται. Ὅτι τοι δημεῦσαι μὲν οὐχ ἄλωτὸς ὁ μὴδὲν ἔχων, πλὴν εἰ τούτων χρήσεις τῶν τρυχιῶν μου ῥακίων καὶ βιβλίων ὀλιγῶν, ἐν οἷς ὁ πᾶς ἐμοὶ βίος. Ἐξορίαν δὲ οὐ γινώσκω, ὁ μὴδὲν τόπων περιγραπτὸς, καὶ μήτε ταύτην ἔχων ἐμὴν, ἣν οἰκῶ νῦν, καὶ πᾶσαν ἐμὴν, εἰς ἣν ἂν ριφθῶ· μᾶλλον δὲ τοῦ Θεοῦ πᾶσαν, οὐ πάροικος ἐγὼ καὶ παρεπίδημος. Αἱ βάσανοι δέ, τί ἂν λάβοιεν, οὐκ ἔντος σώματος, πλὴν εἰ τὴν πρώτην λέγοις πληγὴν; ταύτης γὰρ σὺ μόνης κύριος. Ὁ δὲ θάνατος εὐεργέτης καὶ γὰρ θάπτων πέμψει με πρὸς Θεόν, ὃ ζῶ καὶ πολιτεύομαι καὶ τῷ πλείστῳ τέθνηκα καὶ πρὸς δὲν ἐπιείγομαι πόρρωθεν ... Πρὸς ταῦτα ὕβριζε, ἀπειλεῖ, ποιεῖ πᾶν ὅτιοῦν ἂν ἢ βουλομένῳ σοι, τῆς ἐξουσίας ἀπόλαυε. Ἀκουέτω ταῦτα καὶ βασιλεὺς, ὡς ἡμᾶς γε οὐχ αἰρήσεις, οὐδὲ πείσεις συνθέσθαι τῇ ἀσεβείᾳ, κἂν ἀπειλῆς χαλεπώτερα». (Γ ρ η γ ο ρ ί ο υ Ν α ζ ι α ν ζ η ν ο Ὡ, λόγ. 43, 50, PG 36, 560-561. Ἰ ω. Κ α ρ μ ί ρ η, Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, Ἀθήναι 1958, σ. 20 καὶ 39-40). Γενικώτερον βλ. καὶ Γ. Κ ο ν ι δ ᾶ ρ η, Ὁ Μέγας Βασίλειος, πρότυπον οἰκουμενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡγέτου, Ἀθήναι 1970. Τ ο Ὡ α ὐ τ ο Ὡ, Ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, θριάμβος τῆς οἰκουμενικῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, Ἀθήναι 1984.

3. Ἡθικά 26, 1, PG 31, 744. BEH 63, 61.

4. Ἐπιστολὴ 189, 3, PG 32, 688. BEH 52, 292.

Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή τὴν ἀγίαν Γραφήν, τοῦτο δὲ τὴν ἄγραφον καὶ προφορικὴν Παράδοσιν αὐτῆς, δαψιλεστέραν οὖσαν κατὰ τὸ περιεχόμενον τῆς προηγουμένης, καθ' ὅσον «τὰ πλεῖστα τῶν μυστικῶν ἀγράφων ἡμῖν ἐμ-πολιτεύεται»¹. Λοιπὸν «τοσοῦτων ὄντων ἀγράφων καὶ τοσαύτην ἔχόντων τὴν ἰσχὺν εἰς τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον»², ἐπιβάλλεται σεβασμὸς τῆς «Ἀποστολικῆς Παραδόσεως» καὶ τῆς «μαρτυρίας τῶν Πατέρων», «ἐγγράφου» τε καὶ «ἀγράφου», καθ' ὅσον «τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων τὰ μὲν ἐκ τῆς ἀγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν Ἀποστόλων Παραδόσεως, διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεξάμεθα· ἅπερ ἀμφοτέρα τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν...»³. «Ἀποστολικὸν δέ, οἶμαι, καὶ τὸ ταῖς ἀγράφοις Παραδόσεσι παραμένειν»⁴. Διότι καὶ αὐταὶ παρεδόθησαν «ἀπὸ τῆς σιωπωμένης καὶ μυστικῆς Παραδόσεως», ἰδίως προκειμένου περὶ τῆς χριστιανικῆς λατρείας ἢ τῆς λειτουργικῆς παραδόσεως ἢ τῆς κλειτουργικῆς ἀσκήσεως τῆς Ἐκκλησίας». «Εἰ γὰρ ἐπιχειρήσαιμεν τὰ ἄγραφα τῶν ἐθνῶν ὡς μὴ μεγάλην ἔχοντα τὴν δύναμιν παραιτεῖσθαι, λάθοιμεν ἂν εἰς αὐτὰ τὰ καίρια ζημιούντες τὸ Εὐαγγέλιον, μᾶλλον δὲ εἰς ὄνομα ψιλὸν περιϊστῶντες τὸ κήρυγμα»⁵. «Ὅθεν ἀπορριπτέα τυγχάνει καὶ πᾶσα διάκρισις τῶν δογμάτων εἰς «μεγάλα» καὶ «μικρά», καθ' ὅσον ἡ δογματικὴ πίστις ἀποτελεῖ ἐνιαῖόν τι καὶ ὀργανικὸν ὅλον, ἄλλως ὀδηγοῦνται οἱ διακρίνοντες εἰς αἵρεσιν. Καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀπαριθμεῖ ἐνδεικτικῶς «ἀγράφους» τινὰς ἐκκλησιαστικὰς «παραδόσεις» καὶ «ἔθνη»⁶, ὧν ὑπερημύνετο κατὰ τῶν αἰρετικῶν, οἵτινες ἀπέρριπτον

1. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 29, 71, PG 32, 200. BEΠ 52, 292. Καὶ ταῦτα «οἱ ἐξ ἀρχῆς διαταξάμενοι παραδιδόντες τοῖς ἐφεξῆς, συμποιοῦσας αἰεὶ τῷ χρόνῳ τῆς χρήσεως, διὰ μακρᾶς τῆς συνηθείας ταῖς Ἐκκλησίας ἐγκρατερίζουσαν» (αὐτόθι), δι' ὃ καὶ συνιστᾷ «μὴ ὀκνεῖν τὸν λόγον διακονεῖν, τὸν ἐκ τῆς τῶν Πατέρων Παραδόσεως πρὸς ἡμᾶς ἀκολουθία μνήμης διασωθέντα» (αὐτόθι 30, 79, PG 32, 217. BEΠ 52, 300).

2. Αὐτόθι, στ. 193. BEΠ 52, 289.

3. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 27, 66, PG 32, 188. BEΠ 52, 286.

4. Αὐτόθι, 29, 71, PG 32, 200. BEΠ 52, 292.

5. Αὐτόθι, στ. 188. BEΠ 52, 286-287.

6. Αὐτόθι, στ. 188-193. BEΠ 52, 287-288: «Οἶον, ἵνα τοῦ πρώτου καὶ κοινοτάτου

πρῶτον μνησθῶ, τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ τοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἠλικότας κατασημαίνεσθαι τίς ὁ διὰ γράμματος διδάξας; Τὸ πρὸς ἀνατολὰς τετράφθαι κατὰ τὴν προσευχὴν ποῖον ἐδίδαξεν ἡμᾶς γράμμα; Τὰ τῆς ἐπικλησεως ῥήματα ἐπὶ τῇ ἀναδείξει τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριστίας καὶ τοῦ ποτηρίου τῆς εὐλογίας τίς τῶν ἁγίων ἐγγράφως ἡμῖν καταλέλοιπεν;... Εὐλογοῦμεν δὲ τὸ τε ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος καὶ τὸ ἔλαιον τῆς χρίσεως καὶ προσέτι αὐτὸν τὸν βαπτιζόμενον ἀπὸ ποίων ἐγγράφων; Οὐκ ἀπὸ τῆς σιωπωμένης καὶ μυστικῆς παραδόσεως; Τί δέ; αὐτὴν τοῦ ἐλαίου τὴν χρίσιν τίς λόγος γεγραμμένος ἐδίδαξεν; Τὸ δὲ τρίς βαπτίζεσθαι τὸν ἄνθρωπον πόθεν; Ἄλλα δὲ ὅσα περὶ τὸ βάπτισμα, ἀποτάσσεσθαι τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ἐκ ποίας ἐστὶ γραφῆς; Οὐκ ἐκ τῆς ἀδημοσιεύτου ταύτης καὶ ἀπορρήτου διδασκαλίας, ἣν ἐν ἀπολυπραγμονήτῳ καὶ ἀπεριεργάστῳ συγγῆ οἱ πατέρες ἡμῶν ἐφύλαξαν, καλῶς ἐκεῖνο δεδεγμένοι, τῶν μυστηρίων τὸ σεμνὸν σιωπῆ

καὶ πάντοτε ἀπορρίπτουσι «τὴν ἄγραφον τῶν Πατέρων μαρτυρίαν, ὡς οὐδενὸς ἀξίαν», ἐπιδιώκοντες «τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως κατασεῖσαι, ἐκ τοῦ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν ἐδαφισθεῖσαν ἀφανισθῆναι»¹. Ἰδιαιτάτα ὑπερημύνητο τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας περὶ τῆς ὁμοουσιότητος τῶν τριῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος, καὶ μάλιστα τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, γράφων σὺν πολλοῖς ἄλλοις: «Ἀλλὰ μὴ χωρίσης Πατὴρ καὶ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· δυσωπεῖτω σε ἡ Παράδοσις· ὁ Κύριος οὕτως ἐδίδαξεν, Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, Πατέρες διετήρησαν, Μάρτυρες ἐβεβαίωσαν»². Ἐπὶ τῇ βάσει λοιπὸν τῶν ἀνωτέρω ἀρχῶν, ἐπεδίωκεν ὁ μέγας τῆς ἀληθείας διδάσκαλος Βασίλειος τὴν συνδιαλλαγὴν τῶν Ὀρθοδόξων μετὰ τῶν χριστολογικῶν καὶ πνευματολογικῶν αἱρέσεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὑποδεικνύων αὐταῖς: «Εἰ μὲν ἐβούλοντο πάντες... μὴδὲν τῇ ἀληθείᾳ τοῦ Εὐαγγελίου παρεγκχειρεῖν, τῇ δὲ παραδόσει τῶν Ἀποστόλων καὶ τῇ ἀπλότητι τῆς πίστεως ἐξαρκεῖσθαι, οὐδὲν ἂν ἡμῖν ἔδει λόγων ἐν τῷ παρόντι»³.

Ἄλλ' ἀνάγκη νὰ προστεθῇ ἐνταῦθα, ὅτι γενικῶς ἡ πίστις καὶ τὰ ἔργα, ἅτινα ἐχαρακτηρίσαμεν ὡς προϋποθέσεις τῆς σωτηρίας, δὲν ἔχουσι, οὕτως εἰπεῖν, ἐξαγοραστικὴν τινα δύναμιν καὶ ἀξίαν παρὰ τῷ Θεῷ, ὅστις μόνος σώζει

διασώζεσθαι; «Ἄ γὰρ οὐδὲ ἐποπτεύειν ἔξεστι τοῖς ἀμύητοις, τούτων πῶς ἂν ᾦν εἰκὸς τὴν διδασκαλίαν ἐκθριαμβεύειν ἐν γράμμασιν; ... Οἱ τὰ περὶ τὰς Ἐκκλησίας ἐξ ἀρχῆς διαθεσμοθετήσαντες Ἀπόστολοι καὶ Πατέρες ἐν τῷ κεκρυμμένῳ καὶ ἀφθέγκτῳ τὸ σεμνὸν τοῖς μυστηρίοις ἐφύλασσον. Οὐδὲ γὰρ ὅλως μυστήριον τὸ εἰς τὴν δημόδη καὶ εἰκαίαν ἀκοὴν ἐκφορον. Οὗτος ὁ λόγος τῆς τῶν ἀγράφων παραδόσεως, ὡς μὴ καταμεληθεῖσαν τῶν δογμάτων τὴν γνῶσιν εὐκαταφρόνητον τοῖς πολλοῖς γενέσθαι διὰ συνθήειαν. Ἄλλο γὰρ δόγμα καὶ ἄλλο κήρυγμα. Τὸ μὲν γὰρ σιωπᾶται, τὰ δὲ κηρύγματα δημοσιεύεται... Ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα, τὰ ἄγραφα τῆς Ἐκκλησίας μυστήρια διηγούμενον. Ἐὼ τ' ἄλλα· αὐτὴν δὲ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἁγιον Πνεῦμα ἐκ ποίων γραμμάτων ἔχομεν;...». Περὶ δὲ τῆς σπουδαιότητος τῶν «ἐθῶν», ἐν συναφείᾳ μάλιστα πρὸς τοὺς «θεσμοὺς» τῆς Ἐκκλησίας, γράφει: «Πρῶτον μὲν οὖν, ὁ μέγιστος ἐπὶ τῶν τοιούτων ἐστὶ, τὸ παρ' ἡμῖν ἔθος, ὃ ἔχομεν προβάλλειν, νόμου δύναμιν ἔχον, διὰ τὸ ὑφ' ἁγίων ἀνδρῶν τοὺς θεσμοὺς ἡμῖν παραδοθῆναι», οὕτως ὥστε εἰ καὶ μὴδὲν ἕτερον εἰπεῖν ᾦν, ἐξήκει τὸ ἔθος πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ φυλακὴν» (Ἐπιστολὴ 160, 2, PG 32, 624. BEI 55, 183). Ὁμοίως ἐξαιρεῖ ἰδιαιτέρως τὴν ἀρχαιότητα τῶν ἐθῶν καὶ δογμάτων καὶ παραδόσεων τῆς Ἐκκλησίας. «Δυσωπητικὰ γὰρ πῶς τὰ παλαιὰ τῶν δογμάτων, οἶονεὶ πολὺ τινὶ τῇ ἀρχαιότητι τὸ αἰδέσιμον ἔχοντα» (Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 29,11, PG 32, 200. BEI 52, 292). Καὶ διὰ πάντα τὰ ἀνωτέρω παραινεῖ: «Χρὴ ἀπαράβατον μένειν αἰετὴν ἐν τῇ ζωοποιῷ χάριτι ἐπιδομένην Παράδοσιν... ὥστε τὸ προσθεῖναι τι ἢ ἀφελεῖν ζωῆς ἐστὶ τῆς αἰδίου προδήλους ἐκπτώσις» (Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 12, 28, PG 32, 117. BEI 52, 253). Γενικῶς βλ. Γ. Γ α λ ί τ η, Γραφὴ καὶ Παράδοσις κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον, Θεσσαλονίκη 1979. Χ. Κ ρ ι κ ὶ ο ν η, Παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον, Θεσσαλονίκη 1981. Γ. Φ λ ο ρ φ σ κ η, Ἁγία Γραφή, Ἐκκλησία, Παράδοσις, Θεσσαλονίκη 1976.

1. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 10, 25, PG 32, 112. BEI 52, 251.

2. Κατὰ Σαβελλιανῶν ὁμιλ. 24, 6, PG 34, 612. BEI 54, 222.

3. Ἀνατρεπτ. Ἀπολογ. Εὐνομίου 1, 1, PG 29, 497-500. BEI 52, 157.

διὰ τῆς ἐλευθέρας καὶ μὴ ζητούσης τὰ ἑαυτῆς θείας ἀγάπης καὶ ἀγιότητος τοὺς ἀνθρώπους, ἀνταποκρινομένους ὅμως θετικῶς διὰ τῆς ἐλευθέρας καὶ ἀνιδιοτελοῦς καὶ συνεργοῦ πίστεως καὶ ἀγάπης των. «Πρόκειται ἀνάπαυσις αἰώνια τοῖς νομίμως τὸν ἐνταῦθα διαθλήσασσι βίον, οὐ κατὰ ὀφείλημα τῶν ἔργων ἀποδιδόμενη, ἀλλὰ κατὰ χάριν τοῦ μεγαλοδώρου Θεοῦ τοῖς εἰς αὐτὸν ἠλπικῶσι παρεχομένη»¹. Κυρίως οἱ ἄνθρωποι «σφίζονται χάριτι», προσφερομένης αὐτοῖς τῆς σωτηρίας ὡς «δῶρον Θεοῦ, διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἣν ἠγάπησεν» αὐτοὺς (Ἐφεσ. 2,4-9). Καθ' ὅσον «ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, οὐχ ὅτι ἡμεῖς ἠγαπήσαμεν τὸν Θεόν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς καὶ ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἰλασμὸν περὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν» (Α' Ἰωάν. 3,16.4,10). Ἡ θεία λοιπὸν χάρις, καὶ ἐτυμολογικῶς σημαίνουσα τὸ ἐλευθέρως δωρούμενον «δῶρον τοῦ Θεοῦ», εἶναι δωρεὰ τῆς θείας ἀγάπης, ὑπὸ οὐδεμιᾶς ἀνθρωπίνης συνθήκης προσδιοριζομένη καὶ ἐξαρτωμένη. Ἐπομένως ὁ ἄνθρωπος ὅ,τι καὶ ἂν πράξῃ, δὲν δύναται νὰ καταστήσῃ ἑαυτὸν οὕτως ἀξιόμισθον καὶ δικαιοῦχον τῆς θείας χάριτος, ὥστε νὰ δικαιούται νὰ ἀπαιτήσῃ αὐτὴν ὡς ἀνταμοιβὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὗτος δὲ νὰ ὀφείλῃ νὰ ἀπονείμῃ αὐτῷ ταύτην. Διότι ὁ ἄνθρωπος, πράττων ἀγαθὰ ἔργα, πράττει ἀπλῶς τὸ καθήκον του καὶ οὐδὲν πλεόν, συμφῶνως πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος: «ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε ὅτι δούλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν, ὅτι ὁ ὠφείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν» (Λουκ. 17,10). Ἡ δὲ ἀξιομισθία τῶν ὑπ' αὐτῶν τελουμένων ἔργων τῆς ἀγάπης δὲν εἶναι ἀπόλυτος, ἀλλὰ σχετικὴ καὶ μόνον ἐφ' ὅσον πράττονται ὑπὸ τὴν ῥοπὴν τῆς θείας χάριτος καὶ εἶναι καρποὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης. Ἀξιοπαρατήρητον εἶναι, ὅτι πανταχοῦ ἐξαίρεται ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἀπουσιαζούσης τῆς ἐννοίας τῆς ἱκανοποίησεως αὐτοῦ ἐν δυτικοσχολαστικῇ ἐννοίᾳ ἢ ἐκείνης τῶν περισσεουσῶν ἀξιομισθιῶν καὶ τῶν υπερτάκτων ἔργων. Οὕτως, ἄρα, ἡ οἰκείωσις τῆς σωτηρίας εἶναι προῖον τῆς συνεργίας τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος, ἀλλ' ὑπὸ τὴν πατερικὴν ἐννοιαν, καθ' ἣν «τὸ πλεόν, σχεδὸν δὲ καὶ τὸ πᾶν, τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ἡμῖν δὲ μικρόν τι ἀφῆκεν»². Ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι δωρεὰ καὶ ἔργον τῆς θείας χάριτος, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδὲν ἐστὶ δυνατόν γενέσθαι. «Ὡστε ἡ δικαιοσύνη καὶ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ οἰκείωσις αὐτῆς ὑπ' αὐτοῦ κατὰ πρῶτον μὲν καὶ κύριον λόγον εἶναι ἐνέργεια καὶ δωρεὰ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος σχεδὸν κατὰ τὸ ὅλον, δευτερευόντως δὲ ὅλως ὀρίζεται αὕτη κατὰ «μικρόν τι» ἢ μᾶλλον κατ' ἐλάχιστον, καὶ ὑπὸ τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως καὶ διαθέσεως καὶ τῆς ἠθικῆς προπαρασκευῆς καὶ γενικῶς τῆς ἐλευθέρας συνεργίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπαιτεῖται δὲ τὸ «μικρόν» τοῦτο ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου, διότι δι' αὐτοῦ ἐκφράζεται ἡ ἐκουσία ἀποδοχῆ ὑπ' αὐτοῦ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας. Ἀρχικῶς ἀρκετὸν εἶναι, ὅπως ὁ ἄνθρωπος

1. Εἰς Ψαλμ. 114, 5, PG 29, 492. BEH 52, 141.

2. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς Ψαλμ. 115, 2, PG 55, 322.

μη ἀπωθήσῃ, ἀλλ' ἀποδεχθῆ ἑκουσίως τὴν προσφερομένην αὐτῷ σωτήριον χάριν καὶ ἐκζητήσῃ ταύτην ἐν πίστει παρὰ τοῦ δωρεοδότη Θεοῦ, ὅτε οὗτος παρευθὺς χορηγῆί φιλευσπλάγχχνως αὐτῷ ταύτην. «Ἐκέκραξα πρὸς σέ, ἰάσω με· οὐδὲν ἐγένετο μέσον τῆς ἐμῆς φωνῆς καὶ τῆς σῆς χάριτος, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἐκέκραξα καὶ προσῆλθεν ἡ Ἰασις»¹.

Ἐπισημειοῦσθω δὲ ὅτι ἡ συνεργία τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος ἐπεκτείνεται ἐπὶ πᾶσαν τὴν καινὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου μέχρι τῆς δυνατῆς ἠθικῆς τελειώσεως καὶ ἀγιοποιήσεως αὐτοῦ (Ματθ. 5,48). Ἡ πρὸς ταύτας ἄγουσα ὁδός, βαίνουσα διὰ τῆς «θεωρίας καὶ πράξεως», καταλήγει εἰς τὴν σωτηρίαν καὶ θέωσιν τῶν πιστευόντων διὰ τῆς ἀκτίστου χάριτος, τῆς ἐκλαμπόσης ἀπορρήτως ἐκ τῆς μιᾶς τρισυποστάτου οὐσίας τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' οὕτως ἡ σωτηρία ἐκάστου ἀνθρώπου δὲν νοεῖται καὶ βιοῦται παθητικῶς μόνον, δίκην μαγικῆς τιнос ἐπ' αὐτοῦ ἐνεργείας τῆς σωτηρίου χάριτος, ἀλλ' ἅμα καὶ ἐνεργητικῶς καὶ δυναμικῶς, νοουμένη ὡς ἐπαν-ὄρθωσις συνεργία ἀμφοτέρων, ὡς δυναμικὴ καὶ συνεργητικὴ σωτηρία, καὶ οὐχὶ ὡς στατικὴ καὶ μηχανικὴ τοιαύτη, ὡς ἀμφοτερομερῆς καὶ οὐχὶ μονομερῆς ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Ὅμοιως ἀπορριπτέα τυγχάνει καὶ ἡ περί ἀπολύτου προορισμοῦ θεωρία, καθ' ἣν ὁ Θεὸς ἐξ ἑαυτοῦ εἰς ἄλλους μὲν παρέχει τὴν λυτρωτικὴν χάριν, εἰς ἄλλους δὲ οὐχὶ, οὕτως ὥστε ἐν τῇ ἀποφάσει τοῦ Θεοῦ οἱ μὲν νὰ εἶναι προωρισμένοι εἰς σωτηρίαν, οἱ δὲ εἰς ἀπώλειαν. Διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι αἰτίος τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ καὶ πηγὴ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ζωῆς. «Οὐκ ἔστιν αἰτίος τῶν κακῶν ὁ Θεός», καθ' ὅσον «οὐ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ κακὸν τὴν γένεσιν ἔχει»². Εἶναι δὲ «τὸ κυρίως κακὸν ἡ ἀμαρτία, ὅπερ μάλιστα ἔστι τῆς τοῦ κακοῦ προσηγορίας ἄξιον καὶ ἐκ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως ἤρτηται... Ἄρχῃ γὰρ καὶ ῥίζα τῆς ἀμαρτίας τὸ ἐφ' ἡμῖν καὶ τὸ αὐτεξούσιον». «Ὡστε μήτε

1. Εἰς Ψαλμ. 29, 3, PG 29, 309, 312. BEΠ 52, 56. Ἐνταῦθα, συνεχίζων τὴν ἐρμηνείαν τοῦ αὐτοῦ ψαλμοῦ καὶ ἐξαίρων τὸ συνεχές τῆς βοήθειας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν συνεργοῦντα ἀνθρώπον, γράφει: «Πόθεν μοι ἡ τοῦ αὐψοῦν» ἐνυπάρχει δύναμις; Ἐπειδὴ σύ με προλαβὼν ἀπέλαβες». Ἐμφαντικῶς εἶρηκε τὸ ἀπέλαβες, ἀντὶ τοῦ «ἐμετεώρισάς με», καὶ ἀνώτερον τῶν κατεπανισταμένων με ἐποίησας. Οἶνει παῖδά τινα ἀπειρώς ἔχοντα πρὸς τὸ νήχασθαι, τῇ χειρὶ τις ὑπολαβὼν, μετεωρότερον ἄγοι τοῦ ὕδατος. Ὁ οὖν ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ βοήθειας ἀνανεώσας ἀπὸ τοῦ πτώματος, οὗτος ὑπὸ εὐγνωμοσύνης διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ὕψωσιν ἐπαγγέλλεται τῷ Θεῷ. (Αὐτόθι, PG στ. 309. BEΠ σ. 55).

2. Περί διδαχῆς καὶ νοουθεσίας 8, BEΠ 57, 204. Ἐπὶ τούτοις δὲν παραλείπει εὐκαιρῶς νὰ συμβουλεύῃ ἐμμονὴν τῶν πιστευόντων ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς ἠθικὴν τελείωσιν καὶ ὑπομονὴν ἐν τοῖς πειρασμοῖς καὶ ταῖς θλίψεσιν, ἃς θεωρεῖ ὡς τι φυσικόν. «Εἰ γὰρ πᾶσα ἡ κτίσις λυθήσεται καὶ μεταποιηθήσεται τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, τί θαυμαστόν καὶ ἡμᾶς, μέρος ὄντας τῆς κτίσεως, παθεῖν τὰ κοινὰ πάθη καὶ παραδοθῆναι θλίψεσιν, ἃς κατὰ τὸ μέτρον τῆς δυνάμεως ἡμῶν ἐπάγει ἡμῖν ὁ δίκαιος Κριτής, οὐκ ἔῶν ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα, ἀλλὰ διδούς σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἐκβασιν, τοῦ δυνηθῆναι ὑπενεργεῖν;» (Α' Κορ. 10, 13. Ἐπιστολὴ 139, 2, BEΠ 55, 166).

Θεὸν αἴτιον ἡγοῦ τῆς υπάρξεως τοῦ κακοῦ, μήτε ἰδίαν ὑπόστασιν τοῦ κακοῦ εἶναι φαντάζου. Σπέρησις γὰρ ἀγαθοῦ ἐστὶ τὸ κακόν». Καὶ καταλήγει ὁ Μέγας Βασιλεῖος τονίζων ὅτι κυρίως «τοῦτό ἐστὶ τὸ κακόν, ἢ τοῦ Θεοῦ ἀλλοτρίωσις»¹.

Ἐν κατακλειδί, συνοψίζοντες πάντα τὰ προειρημένα, διαπιστοῦμεν καὶ αὖθις, ὅτι ἡ ἐν Χριστῷ σωτηρία νοεῖται ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου διττῶς, ἀρνητικῶς μὲν ὡς ἀφεςις καὶ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ «ἐπάνωδος εἰς οἰκειώσιν Θεοῦ» τοῦ ἀνθρώπου, θετικῶς δὲ ὡς ἀγιασμοὺς αὐτοῦ καὶ κοινωνία τῆς θείας ζωῆς διὰ τῆς ἐν ὀρθοδόξῳ ἐννοίᾳ «ὑπὲρ φύσιν χάριτι» θεώσεως, νοουμένης ὁμῶς τῆς θεώσεως ὡς «μετοχῆς τῆς θείας ἐλλάμψεως, ἀλλ' οὐχὶ καὶ μεταστάσεως εἰς τὴν θεϊαν οὐσίαν» τῶν σεσωσμένων (Β' Πέτρ. 1,4)². Διὰ τῆς δικαιοσεως ὁ τυχὼν ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν του, ἀναγεννηθεὶς καὶ καταστάς δίκαιος ἄνθρωπος, εἰσέρχεται εἰς τὸ στάδιον τοῦ ἀγιασμοῦ καὶ τῆς ἠθικῆς τελειώσεώς του, τὸ ἐξικνούμενον μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του, προσπαθῶν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματός του νὰ πραγματοποιήσῃ διὰ τῶν οὐρανοδρόμων ἀρετῶν τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου «ἐσεσθε ὑμεῖς τέλειοι, ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν» (Ματθ. 5,48). «Οὐ γὰρ μία πρᾶξις τελειοῖ τὸν σπουδαῖον, ἀλλὰ πάντα προσῆκε τῷ βίῳ τὰς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείας συμπαρατείνεσθαι»³. Ἐνταῦθα κυρίως πρόκειται περὶ ἐγκαινισμοῦ ἐν τῷ δεδικαιωμένῳ τῆς νέας πνευματικῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ, τῆς μεταδιδόμενης αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος (Ἰωάν. 6,57. 10,28· Γαλ. 2,20), περὶ τῆς «καινῆς κτίσεως» (Β' Κορ. 5,17· Ἐφεσ. 2,8-10. 4,24), περὶ τῆς νέας γεννήσεως ἐκ τοῦ Θεοῦ (Ἰωάν. 1,13. 3,3-9· Α' Πέτρ. 1,23) καὶ ἄρα περὶ τῆς θείας υἰοθεσίας τοῦ ἀνθρώπου (Ἰωάν. 1,12· Ῥωμ. 8,17· Γαλ. 4,6-7). Ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην νοητέον καὶ τὸ τοῦ ψαλμωδοῦ, «θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες» (Ψαλμ. 81,6). Τὰ ἀνωτέρω ἐπιτυγχάνονται ἤδη διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ «σωτηρίου βαπτίσματος», τὸ ὁποῖον θεωρεῖται «ἀρχὴ ζωῆς καὶ πρώτη ἡμερῶν ἐκείνη ἢ τῆς παλιγγενεσίας ἡμέρα»,

1. Ὅτι οὐκ ἐστὶν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός, PG 31, 332 ἐξ. BEΠ 54, 88 ἐξ.

2. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδ. ὀρθ. πίστεως II, 12, PG 94, 924. Πρβλ. καὶ Μ. Βασίλειου, Κατ' Εὐνομίου, λόγ. 3, 2, PG 29, 660. BEΠ 52, 222.

3. Εἰς Ψαλμ. 14, 3, PG 29, 256. BEΠ 52, 31. Ἄλλ' ὁμῶς, ὡς παρετηρήσαμεν καὶ ἀλλαχοῦ, «τὸ ἰδανικὸν τῆς θείας ἀγιότητος καὶ ἀγαθότητος δὲν εἶναι ἐφικτὸν τοῖς ἀνθρώποις, ἐπειδὴ ποιοῦνται διάφορον χρῆσιν τῆς ἐαυτῶν ἐλευθερίας ἐν τῷ κατὰ τοῦ ἠθικοῦ κακοῦ ἀγῶνι, πολλοὶ δὲ ὑποδουλοῦνται εἰς τὴν ἀμαρτίαν. «Ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι ἀμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἐαυτοὺς πλανῶμεν, καὶ ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστὶν ἐν ἡμῖν» (Α' Ἰωάν. 1, 8). Διότι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐλεύθεροι, καὶ ἐπομένως καλοῦνται ὅπως ἐλευθέρως οἰκειοποιηθῶσι τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν διὰ τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μέσων τοῦ ἀγιασμοῦ αὐτῶν. Κυρίως εἰπεῖν, οἱ χριστιανοὶ δὲν εἶναι τετελειωμένοι ἅγιοι, ἀλλ' εὐρίσκονται ἐν τῷ γίνεσθαι καὶ ἐξελίσεσθαι καὶ προοδευτικῶς τελειοῦσθαι, πορευόμενοι τὴν δύσβατον ὁδὸν τῆς ἀγιότητος ἐν μέσῳ πολλῶν ἐμποδίων. Ἐπομένως ἡ ἀγιότης αὐτῶν εἶναι σχετικὴ, ἅτε τῆς ἀπολύτου ἀγιότητος ἀνηκούσης μόνῳ τῷ παναγίῳ Θεῷ». (Ἰω. Καρμίρη, Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, σ. 282).

καθ' ἣν ἀρχεται ἡ καινὴ ἐν Χριστῷ ζωὴ διὰ τινος καινῆς γεννήσεως «ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος» (Ἰωάν. 3,5). Τοιοῦτοτρόπως διὰ τοῦ βαπτίσματος ὁ ἄνθρωπος σώζεται, «ἀνακαινίζομενος» καὶ «ἀναπλαττόμενος» καὶ «θεραπευόμενος»¹. Καὶ ἀλλαγῶς διδάσκει, ὅτι «τὸ ἐν τῷ ὕδατι βάπτισμα ἐστὶν ὁμοίωμα τοῦ σταυροῦ, τοῦ θανάτου, τῆς ταφῆς, τῆς ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως»². Οὕτω, «δύο σκοπῶν ἐν τῷ βαπτίσματι προκειμένων, καταργῆσαι μὲν τὸ σῶμα τῆς ἀμαρτίας... ζῆν δὲ τῷ Πνεύματι καὶ τὸν καρπὸν ἔχειν ἐν ἀγιασμῷ, τὸ μὲν ὕδωρ τοῦ θανάτου τὴν εἰκόνα παρέχει, ὥσπερ ἐν ταφῇ τὸ σῶμα παραδεχόμενον, τὸ δὲ Πνεῦμα τὴν ζωοποιὸν ἐνίησι δύναμιν, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀμαρτίαν νεκρότητος εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς ζωὴν τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀνακαινίζον»³, ὡς προεῖρηται.

1. Εἰς ἁγ. Βάπτισμα, ὁμιλ. 13, 3. 5. PG 31, 429. 433. BEΠ 54, 137. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 15, 35, PG 32, 129-132. BEΠ 52, 259-260. Αὐτόθι ὁ Μέγας Βασίλειος χαρακτηρίζει τὸ βάπτισμα ὡς «αἰχμαλώτους λύτρον, ὀφλημάτων ἄφειον, θάνατον ἀμαρτίας, παλιγγενεσίαν ψυχῆς, ἔνδυμα φωτεινόν, σφραγίδα ἀνεπιχείρητον, ἔχημα πρὸς οὐρανὸν βασιλείας πρόξενον, υἰοθεσίας χάρισμα... Διὰ Πνεύματος ἁγίου ἡ εἰς παράδεισον ἀποικατάστασις, ἡ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν ἄνοδος, ἡ εἰς υἰοθεσίαν ἐπάνοδος, ἡ παρρησία τοῦ καλεῖν ἑαυτῶν πατέρα τὸν Θεόν, κοινωνιὴν γενέσθαι τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ».

2. Ἀσκητικά, 2, 26. BEΠ 57, 14.

3. Αὐτόθι. Καὶ συνεχίζει: «Συνταφέντες αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος (Ῥωμ. 6, 3), γινόμεθα ἐν τῷ ὁμοίωματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Τίς οὖν ὁ τρόπος τῆς ταφῆς; καὶ τί τὸ ἐκ τῆς μιμήσεως χρήσιμον; Πρῶτον μὲν ἀναγκαῖον, τὴν ἀκολουθίαν τοῦ προτέρου βίου διακοπήναι. Τοῦτο δὲ ἀδύνατον, μὴ «ἀνωθεν γεννηθέντα» (Ἰωάν. 3, 3), κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν. Ἡ γὰρ παλιγγενεσία, ὡς καὶ αὐτὸ δηλοῖ τὸ ὄνομα, δευτέρου βίου ἐστὶν ἀρχή· ὥστε δὲ ἀρξασθαι τοῦ δευτέρου, πέρασ χρῆ δοῦναι τῷ προλαβόντι... Πῶς οὖν κατορθοῦμεν τὴν εἰς ἄδου κατάβασιν; Μιμούμενοι τὴν ταφὴν τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ βαπτίσματος. Οἰοεὶ γὰρ ἐνθάπτεται τῷ ὕδατι τῶν βαπτιζομένων τὰ σώματα. Ἀπόθεσιν οὖν τῶν ἔργων τῆς σαρκὸς συμβολικῶς ὑποφαίνει τὸ βάπτισμα, κατὰ τὸν ἀπόστολον λέγοντα, ὅτι «περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῃ, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι». (Κολ. 2, 11-13). Καὶ οἰοεὶ καθάρσιόν ἐστι ψυχῆς τοῦ ἀπὸ τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος αὐτῇ προσγενομένου ρύπου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι «πλουεῖς με, καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι» (Ψαλμ. 50, 9). Διὰ τοῦτο οὐχ Ἰουδαϊκῶς ἐφ' ἐκάστῃ μολύσματι ἀπολούμεθα, ἀλλ' ἐν οἴδαμεν τὸ σωτήριον βάπτισμα· ἐπειδὴ εἰς ἐστὶν ὁ ὑπὲρ τοῦ κόσμου θάνατος καὶ μία ἡ ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασις, ὃν τύπος ἐστὶ τὸ βάπτισμα. Τοῦτου χάριν ὁ τὴν ζωὴν ἡμῶν οἰκονομῶν Κύριος τὴν τοῦ βαπτίσματος ἡμῖν ἔθετο διαθήκην, θανάτου τύπον καὶ ζωῆς περιέχουσαν· τὴν μὲν τοῦ θανάτου εἰκόνα τοῦ ὕδατος ἐκπληροῦντος, τὸν δὲ τῆς ζωῆς ἀρραβῶνα παρεχομένου τοῦ Πνεύματος. Ὡστε σαφὲς ἡμῖν ἐντεῦθεν γέγονε τὸ ζητούμενον, διὰ τί τῷ Πνεύματι τὸ ὕδωρ συμπαρελήφθη. Ὅτι δύο σκοπῶν ἐν τῷ βαπτίσματι προκειμένων, καταργῆσαι μὲν τὸ σῶμα τῆς ἀμαρτίας (Ῥωμ. 6, 6), τοῦ μηκέτι αὐτὸ καρποφορεῖν τῷ θανάτῳ (Ῥωμ. 7, 5), ζῆν δὲ τῷ Πνεύματι καὶ τὸν καρπὸν ἔχειν ἐν ἀγιασμῷ (Ῥωμ. 6, 22), τὸ μὲν ὕδωρ τοῦ θανάτου τὴν εἰκόνα παρέχει, ὥσπερ ἐν ταφῇ τὸ σῶμα παραδεχόμενον, τὸ δὲ Πνεῦμα τὴν ζωοποιὸν ἐνίησι δύναμιν, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀμαρτίαν νεκρότητος εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς ζωὴν τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀνακαινίζον. Τοῦτο οὖν ἐστὶ τὸ ἀνωθεν γεννηθῆναι ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος· ὡς τῆς μὲν νεκρώσεως ἐν τῷ ὕδατι τελουμένης, τῆς δὲ ζωῆς ἡμῶν ἐνεργουμένης διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐν τρισὶν οὖν καταδύσει καὶ ἰσαριθμοῖς ταῖς

Θεωρεῖ δὲ ὁ Μέγας Βασιλεῖος ὡς ἀπαραιτήτως προηγουμένην τοῦ βαπτίσματος τὴν πίστιν τοῦ εἰς αὐτὸ προσερχομένου εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα, καὶ δὴ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Θεὸν καὶ σωτῆρα τοῦ κόσμου, γράφων ὅτι ἀπίστις καὶ βάπτισμα δύο τρόποι τῆς σωτηρίας, συμφυεῖς ἀλλήλοις καὶ ἀδιαίρετοι. Πίστις μὲν γὰρ τελειοῦται διὰ βαπτίσματος, βάπτισμα δὲ θεμελιοῦται διὰ τῆς πίστεως καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων ἐκάτερα πληροῦται. Ὡς γὰρ πιστεύομεν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, οὕτω καὶ βαπτίζομεθα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ προάγει μὲν ἡ ὁμολογία πρὸς τὴν σωτηρίαν εἰσάγουσα, ἐπακολουθεῖ δὲ τὸ βάπτισμα, ἐπισφραγίζον ἡμῶν τὴν συγκατάθεσιν¹. Τὸ βάπτισμα ἐπιφέρει τὴν συσσωμάτωσιν τοῦ βαπτιζομένου ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ (Α΄ Κορ. 12,13), τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τὸ «ἐνδύεσθαι τὸν Χριστὸν» (Γαλ. 3,27) διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ (Ῥωμ. 6,3-5) καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ. «Εἰ γὰρ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν» ἐν αὐτῷ (Β΄ Τιμ. 2,11)².

Ἐκ πάντων τῶν προειρημένων συνάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῶν λοιπῶν μυστηρίων συντελεῖται ἡ σωτηρία τῶν πιστευόντων καὶ θεοφιλῶς βιούντων, οἵτινες προσοικειοῦνται τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν δυνάμει καὶ χάριτι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐστὶν

ἐπικλήσει τὸ μέγα μυστήριον τοῦ βαπτίσματος τελειοῦται, ἵνα καὶ ὁ τοῦ θανάτου τύπος ἐξεικονισθῇ καὶ τῇ παραδόσει τῆς θεογνωσίας τὰς ψυχὰς φωτισθῶσιν οἱ βαπτιζόμενοι. «Ὡστε εἰ τις ἐστὶν ἐν τῷ ὕδατι χάρις, οὐκ ἐκ τῆς φύσεώς ἐστὶ τοῦ ὕδατος, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος παρουσίας. Οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ βάπτισμα (φύπου σαρκὸς ἀπόθεσις, ἀλλὰ συνειδησεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς Θεόν) (Α΄ Πέτρ. 3, 21. Αὐτόθι).

1. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 12, 28, PG 32, 117. BEH 52, 253-254.

2. Καὶ κατὰ τὸν σύγχρονον ἡμῖν ὀρθόδοξον θεολόγον Γ. Φ λ ο ρ ό φ σ κ η, «μὲ τὸ βάπτισμα γίνεται κανεὶς μέλος τοῦ Χριστοῦ, ἐγκεντρίζεται στὸ σῶμά του, ἐρριζωμένος καὶ ἐποικοδομούμενος ἐν αὐτῷ» (Κολ. 2, 7). Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἀνάστασις ἔχει δωρηθῆ σὲ ὄλους. Πρὶν ἀκόμη ἡ ἀνάστασις αὐτὴ συντελεσθῇ στὴν ἔσχατη κρίσι, ἡ αἰώνιος ζωὴ ἐκδηλώνεται μὲ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τῶν πιστῶν, ποὺ στηρίζεται καὶ τελειοῦται εἰς τὸ βάπτισμα, ἡ δὲ ἔνωσις μὲ τὸν ἀναστημένον Κύριον εἶναι ἡ ἀπαρχὴ τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ ἀναστάσεως. «Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένω προσώπῳ τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφώμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου πνεύματος...» (Β΄ Κορ. 3, 18. 4, 10, 14. 5, 1, 2, 4). (Βλ. Γ. Φ λ ο ρ ό φ σ κ η, Θέματα Ὀρθόδοξου Θεολογίας, Ἀθήναι 1973, σ. 81-82). Πρβλ. καὶ Ἰω. Κ α ρ μ ί ρ η, Ὀρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, σ. 358 ἐξ.: «Ἡ Ἐκκλησία, ὡς θεῖα δημιουργία καὶ ὡς συνηνωμένη ἀχωρίστως μετὰ τοῦ αἰωνίου Θεοῦ Λόγου καὶ ἀγομένη ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἶναι ἀκατανίκητος καὶ ἀήτητος καὶ ἀσάλευτος καὶ ἀκατάλυτος καὶ ἀναλλοίωτος καὶ ἀφθορος καὶ ἀνώλεθρος, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ αἰώνιος... Πράγματι, ἀφοῦ ἡ Ἐκκλησία εἶναι σῶμα Χριστοῦ, ἔχουσα αὐτὸν «κεφαλὴν» καὶ «θεμέλιον», τὸν «χθὲς καὶ σήμερον τὸν αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» ὄντα (Ἐβρ. 13, 8), καὶ συνάμα ἔχει ὡς ζωοποιὸν ἀρχὴν καὶ ψυχὴν καὶ δύναμιν τὸ ἐν αὐτῇ οἰκοῦν Ἅγιον Πνεῦμα, δὲν εἶναι δυνατὸν ἀλλ' ἢ νὰ εἶναι ἀπαράθραυστος καὶ ἀσάλευτος καὶ ἀκατανίκητος καὶ ἀκατάλυτος εἰς τοὺς αἰῶνας ἡ αἰώνιος, ἔχουσα συνεχῆ καὶ διαρκῆ καὶ ἀτελεύτητον ὑπαρξίν, ἄνευ διακοπῆς ἢ μεταβολῆς καὶ ἀλλοιώσεώς τινος...».

«οἶκος τοῦ Θεοῦ ..., ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος» (Α΄ Τιμ. 3,15)¹. Ἡ δὲ Ἐκκλησία, υἱοθετήσασα τὴν περὶ σωτηρίας καὶ ἄπασαν τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, πιστῶς διαφυλάσσει αὐτὴν καὶ πυκνὴν ποιεῖται χρῆσιν αὐτῆς ἐπὶ τε τοῦ θεολογικοῦ καὶ τοῦ λατρευτικοῦ καὶ τοῦ πρακτικοῦ καθόλου πεδίου. Διότι ἰδιαίτερος ἡ περὶ σωτηρίας διδασκαλία τοῦ σοφοῦ τούτου καὶ ἁγίου Πατρὸς κέκτηται ἰδιάζουσαν σημασίαν, λόγῳ τοῦ ἐντόνου βιβλικοῦ καὶ παραδοσιακοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς, ἄνευ φιλοσοφικῶν ἢ ἄλλων ἀναμειξέων καὶ παρανοήσεων ἢ ἀποκλίσεων ἀπὸ τῆς αὐστηρᾶς Ὁρθοδοξίας. Καθ' ὅσον ἐν μέσῳ τῶν ἀντιαιρετικῶν ἀγώνων του κατὰ τῶν αἱρέσεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπέτυχεν ὁ Μέγας Βασίλειος νὰ διατυπώσῃ τὴν ἀμιγῆ καὶ γνησίαν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν ἐπὶ τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων. Ἐπὶ τῇ βάσει λοιπὸν ταύτης, ὡς καὶ τῆς τῶν ἄλλων Πατέρων, ἡ Ἐκκλησία, ἀγομένη ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, συνεχίζει διαιωνίζουσα τὸ καθόλου ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Σωτῆρος, προσοικειοῦσα αὐτὸ τοῖς πιστοῖς. Καίτοι δὲ ὑπέστη διὰ μέσου τῶν αἰώνων δεινούς διωγμούς ἡ Ἐκκλησία, ἐν τούτοις ἠγωνίσθη νικηφόρως κατ' αὐτῶν, ἀναδειχθεῖσα ἀκατανίκητος καὶ ἀκατάλυτος· δι' ὃ «καὶ πύλαι ἕδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς» (Ματθ. 16,18). Διὰ τοῦτο οὐδέποτε πράγματι θὰ δυνηθῶσι νὰ κατισχύσωσιν αὐτῆς αἱ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀντίθεοι δυνάμεις τοῦ κακοῦ, οἱ δὲ διωγμοὶ αὐτῶν «ἀσθενέστεροι τοῦ στερεώματος τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως διεδείχθησαν», καὶ «εἰς μείζονα δόξης προήγαγον καὶ δυνάμειος» τὴν Ἐκκλησίαν, ἀποδειχθέντος ὅτι οἱ διῶνται καὶ πολέμιοι, «πολλάκις ἐπαναστάντες τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, πολλάκις κατέπεσαν»².

1. Εἰς Ἡσαΐαν 2, 66, PG 30, 233. BEΠ 56, 99. Πρβλ. καὶ ὁμιλ. εἰς τὸ «πρόσεχε σεαυτῷ» 4, PG 31, 205. BEΠ 54, 31, ὡς καὶ εἰς Ψαλμ. 29, 1, PG 29, 308. BEΠ. 52, 54.

2. Ἐπιστολὴ 240, 1, PG 32, 896. BEΠ 55, 294. Εἰς Ἡσαΐαν 8, 211, PG 30, 484. BEΠ 55, 294. 56, 212.